T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KADIN EL İŞÇİLİĞİNİN TERMİNOLOJİSİNE DAİR BİR DİL DEĞERLENDİRMESİ

HAZIRLAYAN
Handan ÇITRIK

TEZİ YÖNETEN
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Dili Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Temmuz– 2009
KAYSERİ

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN danışmanlığında **Handan ÇITRIK** tarafından hazırlanan **"Kadın El İşçiliğinin Terminolojisine Dair Bir Dil Değerlendirmesi"** adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

18 / 09 / 2009

JÜRİ:

Başkan : Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Üye : Doç. Dr. Fuzon Suzi TOKATLI

Üye : Yrd. Doç. Dr. Celil ASLAN

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulunun 28.09.09 tarih ve 27 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

28 / 09 / 2009

T.C.

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çocukluğumdan beri kadınların el işi olan ürünler ve bu ürünlere verilen isimler ilgimi çekmiştir. Bu konuda isimlendirme eğilimi ve terminoloji açısından derli toplu bir çalışma yapılmadığını gördüm. Yüksek Lisans tezimde hocam sayın Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN'ın da teşvikiyle bu konu üzerine çalışmak istedim.

Çalışmamız kadınların el emeği, göz nuru olan el işlerine verdikleri isimleri, bu el işlerini üretirken kullandıkları araç-gereçlere verdikleri isimleri, üretimlerinde uyguladıkları bazı yöntemlerin isimlerini ve bu işlerle ilgili bazı eylem isimlerini kapsamaktadır. Amacımız ise kaybolmaması gerektiğini düşündüğümüz bu söz varlığının bir çalışmada toplanması ve Türk kadınının isimlendirme eğiliminin belirlenmesidir.

Kadın el işçiliği dediğimizde çok geniş bir alandaki uğraşıdan söz etmekteyiz. Bu kadar geniş bir alanda çalışmak oldukça sıkıntılı olacağı ve sağlıklı sonuçlanamayacağı için, çalışmamıza belli bir çerçeve çizmemiz gerekiyordu. Bu nedenle çalışmamızı kadınların geçmişten günümüze yaygın olarak yürüttüğü el işleri ile sınırlandırdık. Bu doğrultuda çalışmanın çerçevesi içine, halılar, kilimler, dokumacılık, dantel(oya), örgü, işleme gibi el işlerini aldık. Bunların her biriyle ilgili daha önce pek çok değerli çalışma yapılmıştır. Bizim çalışmamız söz konusu el işlerini bir araya getirip terminolojik açıdan yaklaşması bakımından farklıdır.

Tez konumu belirlememde ve ilk günden itibaren bu çalışmanın şekillenmesinde rehber olan, yardım ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN'a, hayatımın her alanında olduğu gibi bu çalışmamda da desteklerini esirgemeyen aileme, özellikle bu süreçte oğlumun sorumluluğunu benimle paylaşarak daha rahat çalışmama olanak sağlayan anneme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Handan ÇITIRIK

Kayseri, 2009

KADIN EL İŞÇİLİĞİNİN TERMOLOJİSİNE DAİR BİR DİL DEĞERLENDİRMESİ

Handan ÇITIRIK

ÖZET

Bugüne kadar el sanatlarının her biriyle -özellikle geleneksel el sanatlarıyla- ilgili sayısız çalışma yapılmıştır. Üniversitelerin Sanat Tarihi bölümleri, sanata meraklı kimseler ve özellikle son yıllarda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bu konularda değerli çalışmaları mevcuttur. Ancak bu çalışmalarda terminoloji üzerinde durulmamıştır. Benim değerlendirmemde, geleneksel el sanatı olarak kabul edilen halı, kilim gibi günümüzde sınırlı olarak devam eden el sanatlarının yanı sıra, fabrikasyon nedeniyle unutulmaya yüz tutmuş olan dokumacılık ve iplik üretimiyle ilgili terimler de yer almaktadır. Kadınların sıklıkla ürettiği dantel (oya), örgü, işleme, nakış, vb. işlerle ilgili terimler de geleneksel el sanatı ürünleriyle birlikte sözlükte yerini almıştır. Bu ürünlerle ilgili bazı araç-gereç ve renk isimlerinin yanı sıra bazı teknik terimleri de bunlardan ayrı düşünemeyeceğimiz için sözlüğe dahil ettik.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm genel bilgilerin verildiği ' Giriş' ve elde edilen dil malzemesinin toparlandığı 'Sözlük', ikinci bölüm bu dil malzemesinin söz varlığı olarak oluşumlarının irdelendiği 'İnceleme', üçüncü bölüm ise genel bir bakış açısıyla sunulan ' Sonuç' bölümüdür.

Çalışmamız, tıpkı çeşitli meslek grubundan insanların kullandığı jargon gibi kadınların da el işi üretiminde kendi aralarında anlaşmalarını sağlayan ve o işi bilmeyen kimselerin kolaylıkla anlayamayacağı bir el işçiliği terminolojisine sahip olduklarını göstermesi, daha önemlisi el işi ürünlerin üretiminin günümüzde azalması nedeniyle yok olmak üzere olan pek çok söz varlığını bir araya getirmesi ve bu suretle muhafazasının sağlanması bakımından daha önceki çalışmalardan farklıdır. Bunların yanı sıra kadınların el işi ürünlere verdikleri isimler onların isimlendirme eğilimlerini de ortaya koymaktadır. Çalışmamın bu doğrultuda daha sonra yapılacak olan çalışmalara kaynak olmasını temenni ederim.

Anahtar Kelimeler: Kadın el işçiliği, terminoloji, sözlük**,** inceleme

A LINGUISTIC EVALUATION ON THE WOMEN HANDCRAFT TERMINOLOGY

Handan ÇITIRIK

ABSTRACT

Countless studies has been made about each of the individual handcrafts , especially the traditional handcrafts until today. Art history instutitions of the ubiversities, people concerning the art history, and especially in recent years esteemed studies of the Ministery of Tourism and Culture exist.However these studies.has not been fastened on the terminology. In my evaluation, not only some handcrafts such as rug and carpet that still continues on a limited scale which are accepted as traditional handcraft, but also terms related to handloom and fibre work which are about to be forgotten as a result of the industrial manufacturing, do exist. With the traditional handicrafts, the terms related to lace, lag, knit , embroiding and vignette etc. are also take place in the dictionary. Besides some colour and aid names related to these handicrafts, we also included some technical terms which is not possible to be considered seperated.

Our study consist of three sections. The first section is “introduction” in which general information is given and “dictionary” in which language material that is collected is presented. The second section is “analysis” in which the way of language material happened to be a vocabulary is analysed ; and the third section is “result” which is presented in a general perspective.

Our study, is diffirent from the previous ones, showing that women use a special terminology about handicraft ,which is difficult for someone who does not know about handcraft, which helps them to ally in-between just as the jargon that other persons from various occupation groups use, , more importantly gathering the vocabularies that are almost forgotten since handcraft is almost ended in present and helps them avoid to be forgotten. Besides all the names given to the handworks by the women also figures out their bias of denomination. I wish our study to be a encheiridion for the following studies.

Key Words: The women handcraft,terminology, dictionary, scrutiny

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I
ÖZET II
ABSTRACT III
İÇİNDEKİLER IV
TRANSKRİPSİYON (ÇEVİRİ YAZI) İŞARETLERİ VII
KISALTMALAR VIII
RESİM LİSTESİ X
I. BÖLÜM 1
GİRİŞ 1
YÖNTEMLER 5
TARANAN ESERLER LİSTESİ 6
SÖZLÜK 7
II. BÖLÜM 110
İNCELEME 110
I. KULLANIM AMAÇLARI BAKIMINDAN KADIN EL İŞÇİLİĞİ TERİMLERİ (MOTİF, ARAÇ – GEREÇ İSİMLERİ VE RENKLER) 110
A. HALILARLA İLGİLİ TERİMLER 110
A.1. Motif / Desen İsimleri 111
A.2. Araç – Gereç İsimleri 112
A.3. Halılarla İlgili Diğer Terimler 113
B. KİLİMLERLE İLGİLİ TERİMLER 113
B.1. Kilim ve Kilimlerde Kullanılan Motif / Desen İsimleri 113
B.2. Kilimlerle İlgili Diğer Terimler 114
C. DOKUMACILIKLA İLGİLİ TERİMLER 115
C.1. Dokumacılıkla İlgili Ürün ve Motif İsimleri 115
C.2. Dokumacılık ve İplik Üretimi ile İlgili Araç – Gereç İsimleri 116
C.3. Dokumacılık ve İplik Üretimiyle İlgili Diğer Terimler 117
D. DANTEL (OYA) VE ÖRGÜ İLE İLGİLİ TERİMLER 117
D.1. Dantel (Oya) ve Örgülerdeki Motif İsimleri 118
D.2. Dantel (Oya) ve Örgülerle İlgili Diğer Terimler 120
E. DİKİŞ, İŞLEME VE NAKIŞLA İLGİLİ TERİMLER 121
E.1. Dikiş, İşleme ve Nakış Yoluyla Oluşturulan Ürünlerin ve Motiflerin İsimleri. 121

E.2. Dikiş, İşleme ve Nakışla İlgili Diğer Terimler 122
F. GİYİM, KUŞAM, SÜS İÇİN KULLANILAN EL İŞİ TERİMLERİ 122
G. EL İŞLERİNDE KULLANILAN BAZI RENKLERLE İLGİLİ TERİMLER ... 123
II. SÖZ VARLIĞI OLARAK KADIN EL İŞÇİLİĞİ TERİMLERİ 124
A. BASİT YAPIDAKİ TERİMLER 124
B. TÜRETME YOLUYLA OLUŞAN TERİMLER 126
1. FİİLDEN FİİL YAPMA EKİ İLE TÜRETİLENLER 127
2. FİİLDEN İSİM YAPMA EKİ İLE TÜRETİLENLER 133
3. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLERLE TÜRETİLENLER 141
4. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLERLE TÜRETİLENLER 145
C. BİRLEŞTİRME YOLUYLA OLUŞAN TERİMLER 147
C.2. Sıfat Tamlaması Kalıbındaki Birleşik İsimler 150
C.3. Sıfat – Fiil Kalıbındaki Birleşik İsimler 152
C.4. İsnat Grubu Kalıbındaki Birleşik İsimler 152
C.5. İsim + Çekimli Fiil Kalıbındaki Birleşik İsimler 152
C.6. İkilime Kalıbındaki Birleşik İsimler 153
C.7. Fiil + Fiil Kalıbındaki Birleşik İsimler 153
D. BİRDEN ÇOK SÖZCÜKLE OLUŞTURULANLAR 153
D.1. İSİM TAMLAMASI OLANLAR 154
D.1.1. Belirtili İsim Tamlaması Olanlar 154
D.1.1.1. Bir Tamlayan ve Bir Tamlanandan Oluşan Belirtili İsim Tamlamaları 154
D.1.1.2. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları 154
D.1.1.3. Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları 154
D.1.1.4. Tamlayanı da Tamlananı da Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları 155
D.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması Olanlar 155
D.1.3. Zincirleme İsim Tamlaması Biçiminde Olanlar 157
D.1.3.1.Tamlayanı Takısız İsim Tamlaması Olanlar 157
D.1.3.2. Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olanlar 157
D.1.4. Takısız İsim Tamlaması Biçiminde Olanlar 157
D.2. SIFAT TAMLAMASI OLANLAR 158
D.2.1. Niteleme Sıfatlarıyla Oluşturulan Sıfat Tamlamalar 158
D.2.2 Belirtme Sıfatlarıyla Oluşturulan Sıfat Tamlamaları 159

D.2.2.1. Sayı Sıfatlarıyla Oluşturulanlar 159
D.3. FİİLİMSİ GRUBU BİÇİMİNDE OLANLAR 160
D.3.1. İsim-fiil Biçiminde Olanlar 160
D.3.2. Sıfat-fiil Biçiminde Olanlar 161
D.3.3. Zarf-fiil Biçiminde Olanlar 161
D.4. BAĞLAMA GRUBU BİÇİMİNDE OLANLAR 161
D.5. İSİM DURUM EKLERİYLE OLUŞAN KELİME GRUPLARI 162
D.5.1. Lokative (Bulunma) Durumu Eki ile Oluşanlar 162
D.5.2. Ablative (Ayrılma) Durumu Eki ile Oluşanlar 163
D.6. İKİLEME BİÇİMİNDE OLUŞAN TERİMLER 163
D.6.1. Aynı Kelimenin Tekrarıyla Oluşanlar 163
D.6.2. Yakın Anlamlı Kelimelerle Oluşanlar 164
D.6.3. Zıt Anlamlı Kelimelerle Oluşanlar 164
D.6.4. Anlamlı Kelimelerle Oluşanlar 164
D.6.5. Anlamsız Kelimelerle Oluşanlar 165
D.7. CÜMLE NİTELİĞİ TAŞIYAN TERİMLER 165
III. BÖLÜM 167
SONUÇ 167
KAYNAKLAR 170
EK 1: KİLİMLERDE KULLANILAN MOTİFLERDEN ÖRNEKLER 174
EK -2: HALILARDA KULLANILAN MOTİFLERLERDEN ÖRNEKLER 176

TRANSKRİPSİYON (ÇEVİRİ YAZI) İŞARETLERİ

â	:	uzun a
é	:	e – i arası ünlü
ø	:	peltek söylenen d
ğ	:	arka damak g'si
q	:	kalın k
x	:	hırıltılı h
ñ	:	nazal n
¢	:	kalın s

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

Alm. : Almanca

Ar. : Arapça

bkz. : Bakınız

Bul. : Bulgarca

C : Cilt

c. : Cümle

Ç. : Çince

çev. : Çeviren

DLT : Divânü Lügât-it Türk

e. : Eylem adı

EAT : Eski Anadolu Türkçesi

ed. : Edebiyat

Erm. : Ermenice

ET : Eski Türkçe

Far. : Farsça

Fr. : Fransızca

hzl. : Hazırlayan

İng. : İngilizce

i. : İsim

İbr. : İbranice

ik. : İkileme

İt. : İtalyanca

i.t. : İsim tamlaması

k.a. : Kişi adı

k.g. : Kelime grubu

Lat. : Latince

müz. : Müzik

Moğ. : Moğolca

r.i. : Renk ismi

Rum. : Rumence

Rus. : Rusça

s. : Sayfa, sıfat

Sans. : Sanskritçe

s.t. : Sıfat tamlaması

T. : Türkçe

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : Ve benzeri

vs. : Vesaire

y.a. : Yer adı

Yay. : Yayını, yayınları

Yun. : Yunanca

RESİM LİSTESİ

Resim–1: acı badem 7
Resim–2: adayla 7
Resim–3: akıl fikir oyası 9
Resim–4: altı ok 10
Resim–5: aspirin 12
Resim–6: at nalı 13
Resim–7: Atatürk çelengi 13
Resim–8: badem / badem oyası 14
Resim–9: bademli 15
Resim–10: bahçe kapısı 15
Resim–11: balık 16
Resim–12: balık kılçığı 16
Resim–13: balık pulu 16
Resim–14: başak 17
Resim–15: beş dakkalık 19
Resim–16: bir gül bir yaprak 21
Resim–17: bozuk para 22
Resim–18: bülbül dala kondu 23
Resim–19: cüllük gözü 25
Resim–20: çamlı yol 26
Resim–21: Çankaya köşkü 27
Resim–22: çarkıfelek 28
Resim–23: çıtırık 30
Resim–24: çift dudak 31
Resim–25: çift kuş 31
Resim–26: çiftlik sattıran 31
Resim–27: çilek 32
Resim–28: dağ yolu 34
Resim–29: dansöz eteği 35
Resim–30: darı püskülü 35

Resim–31: davşan gula 36
Resim–32: delikli 36
Resim–33: dost elması 40
Resim–34: dört oda bir salon 40
Resim–35: düğme oyası 41
Resim–36: el ele kızlar 43
Resim–37: elmalı 43
Resim–38: elti eltiye karşı 44
Resim–39: elti eltiye küstü 44
Resim–40: erik çiçeği 45
Resim–41: fındıklı 46
Resim–42: fıstıklı 46
Resim–43: Galatasaray 47
Resim–44: gelin tacı 48
Resim–45: göbekli 49
Resim–46: güllü oya 51
Resim–47: güllü yıldız 51
Resim–48: güllü masa 51
Resim–49: hanım çantası 52
Resim–50: hercai menekşe 53
Resim–51: hıyar çiçeği 54
Resim–52: horoz ibiği 54
Şekil–53: iki kardeş 56
Resim–54: İşkembe (karın) 58
Resim–55: kanser 59
Resim–56: kar tanesi 60
Resim–57: karakaş 60
Resim–58: karanfil 61
Resim–59: kare kare 61
Resim–60: kaynana dili 63
Resim–61: kaz ayağı 63
Resim–62: kedili 64
Resim–63: kelebek 64

Resim–64: kelebekli 65
Resim–65: kızılcık 68
Resim–66: kiraz dalı 68
Resim–67: kurt ağzı 71
Resim–68: küpeli 72
Resim–69: leblebi eşmesi 73
Resim–70: limon çiçeği 74
Resim–71: marullu 75
Resim–72: maydanoz 75
Resim–73: menekşe 76
Resim–74: mezar taşı 77
Resim–75: mısır patlağı 77
Resim–76: mimoza 77
Resim–77: mine çiçeği 78
Resim–78: muzlu pot yastık 79
Resim–79: nohut 80
Resim–80: paklafalı 82
Resim–81: parmak geçirmeli 83
Resim–82: parrık 83
Resim–83: perde saçağı 84
Resim–84: portakal 85
Resim–85: pul pul testere dişi 85
Resim–86: pullu soka 86
Resim–87: renkli merdiven 86
Resim–88: saray süpürgesi 88
Resim–89: sinek bağırsağı 90
Resim–90: söz sepeti 91
Resim–91: subay çimciği / çimdiği 92
Resim–92: tavus kuşu 95
Resim–93: tekerlekli püskül 95
Resim–94: tırtıl 97
Resim–95: Türkmen gülü 99
Resim–96: Türkan Şoray göbeği 99

Resim–97: Türkan Şoray kirpiği 100
Resim–98: üzümlü 101
Resim–99: yandan çarklı 103
Resim–100: yedi dağ çiçeği 104
Resim–101: yedi dağın gülü 104
Resim–102: yelek lif 105
Resim–103: yılan güle dolandı 105
Resim–104: yıldız / yıldız oya 105
Resim–105: yıldızlı / yıldız oya 106
Resim–106: zengin salatası 108
Resim–107: zigzaglı 108

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Bir topluluğu millet olarak nitelendirmemizi sağlayan unsurlardan en önemlisi dil, bir diğeri ise maddi ve manevi değerler bütünü olan kültürdür. El sanatları da kültürün maddi unsurları olarak ait olduğu milletin gelenek ve göreneklerini, yaşam standartlarının düzeyini, inanç sistemlerini sonraki kuşaklara aktaran araçlardandır. Üretimde etkili olan kimselerin, bu el işlerine verdikleri isimler ise o milletin sözcük dağarcığının bir kısmını oluşturur.

Çalışmamızın amacı kadınların el işçiliği ile ürettikleri nesnelere verdikleri isimleri ve isimlendirme eğilimlerini tespit etmektir. Başlığa bakıldığında çalışma alanının çok geniş olduğu görülür. Biz bütün kadın el işi ürünlerini ele alarak bu çalışmayı sağlıklı sonuçlandıramayacağımızı düşünerek bir çerçeve belirledik. Bu doğrultuda kadınların öteden beri uğraş edindikleri el sanatlarının yanı sıra geçmişten günümüze geçerliliğini sürdüren, unutulmuş ya da unutulmaya yüz tutmuş el işlerini seçerek bir sınırlandırma yapmaya çalıştık. Böylece çalışmamızı halı, kilim, dokuma, dantel (oya) , örgü, işleme, nakış gibi el işleri ile sınırlandırdık. Terimleri, bu işlerde kullanılan motif isimleri, araç-gereç isimleri, teknik isimleri ve bazı renk isimlerinden seçtik.

Amacımız ele aldığımız bu el sanatlarını tanımlamak ya da söz konusu el işlerinin tarihi gelişimini anlatmak olmadığı için bu bölümde bunlarla ilgili genel bilgiler verdik.

El sanatı (İng. manual art, Alm. handwerk, Fr. at manuel) Türkçe sözlükte ‘ İnce el uzluğu isteyen ve ancak bu konuda yetişmiş yetenekli kişilerin uğraşısı olan sanat türü’ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle, el sanatı olarak nitelendirdiğimiz ürünlerin oluşumu beceri ve yetişmeyi gerekli kılmıştır. Kadın el işçiliği ‘ beceri’ faktörünün de etkisiyle adeta usta-çırak ilişkisi içinde gelişmiştir. Bu ilişki, o el

sanatının öğrenilmesiyle sınırlı kalmayarak o işle ilgili sözcük dağarcığının aktarımını da kapsamıştır.

El sanatlarının ortaya çıkışına baktığımızda, insanoğlu ilk olarak yaradılışında var olan iyi güzel ve doğru algılayışı yaşadığı dünya ile bütünleştirerek onu taklit etmek veya öze dayalı duyguları, orijinal değerleri ve idealleri çeşitli maddelerle yansıtma amacına yönelmiş ve bu ürünleri oluşturmuştur. Daha sonra bu üretim sosyal, kültürel ve coğrafi şartlara göre değişerek günümüze kadar süregelmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak ihtiyaçları karşılamak ve insan fıtratında ki bu durumu gidermek üzere ortaya çıkan el sanatları zamana ve zemine göre çeşitlenmiştir. Çevre şartlarına göre değişen el sanatları, ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hale gelerek, geleneksellik vasfı kazanmıştır. Çalışmamızın kapsamında yer alan halı ve kilim geleneksellik arz eden el sanatlarımızdandır.

Türk insanı Orta Asya'dan getirdiği kültür mirasını Anadolu coğrafyasında zenginleştirmiş, başta amaca yönelik üretilen nesneleri zamanla kendi estetiğine uydurarak birer şaheser haline getirmeyi başarmıştır. Halı, kilim gibi köklü Türk el sanatlarının ortaya çıkışı Orta Asya kültürüne, M.Ö. 5000 yılına kadar gitmektedir. Orta Asya'nın çeşitli bölgelerindeki yerleşik hayat izleri, kurgan hazineleri ve Göktürk Yazıtları, büyük bir Türk medeniyetinin varlığını göstermektedir. El işlerinde kullanılan motifler – özellikle halı, kilim, torba, keçe – Orhun'dan Anadolu'ya stilize şekillerle taşınan Türk damgalarından kaynaklanmaktadır. (Gülensoy, 1989, 4) Bunlara zamanla yenileri eklenmiştir. Türk milletinin Orta Asya tarihi sanatına yansımıştır. Türk sanatı, tek kaynaktan çıkarak kollara ayrılan beylerin devletleşmesi gibidir. Ana kaynaktan beslenerek gelişen ve zirveye ulaşan bu kolların dalları ve yaprakları tüm asırlar boyunca kökteki özsuyu ve motifleri yansıtagelmiştir. ' Zamanla kodlar, semboller nesilden nesile aktarılmış, kolektif bilinçsizlik içinde bugüne ulaşan bir Anadolu desen alfabesi yaratılmıştır.' (Özay, 1997, 309) Pek çok kaynakta bu süreç farklı biçimlerde anlatılmakta hatta başka kültürlere etkisine de değinilmektedir. Kırzıoğlu bu serüveni şöyle anlatır: ' XVI- XVII. yüzyıllarda Osmanlı saray kilimleri ile kendini gösteren Bardız kilimleri ile Anadolu'da günümüze kadar gelen, Moldovya, Komrat, Romanya, Başkırdistan ve Azerbaycan-Karabağ'da dokunmuş ve dokunmakta olan bu tür kilimlerin de kökü, Altaylar'a uzanmaktadır. Pazırık Yaylaları'ndan çıkan ve M.Ö. V.

yüzyıla tarihlendirilen kilim parçalarındaki insan figürleri, bu tür kilimlerde kullanılan tekniğin milattan en az beş asır önceye uzandığını gösterir.' (Kırzıoğlu, 1997, 260)

Böylesine köklü bir geçmişe sahip olan el sanatlarımız, yüzyıllar boyunca gelenek ve göreneklerimizde olduğu kadar din ve inançlarımızdaki değişimlerin de etkisi altında gelişip zenginleşmiş, üsluplanarak bu estetik yapıyla günümüze kadar ulaşmıştır. 'Günümüze ulaşan bu estetik yapı içinde motif zenginliği dikkat çekicidir. Süsleme sanatlarında desenin en önemli unsuru motiflerdir. Türk süsleme sanatlarında görülen motif bolluk ve özelliğini, Türk sanatkârının İslâmi düşüncenin etkisi altında kısıtlanarak, resim ve heykel alanında gösteremediği hünerini, tamamen bezeme sanatlarında yoğunlaştırması sonucu, büyük ve çok güçlü üsluplar meydana getirmelerine bağlayabiliriz.' (Keskiner, 2000, 10) Uzun asırlar boyunca İslâm kültür ve medeniyetinden beslenip farklı biçimlerde yorumlanan el sanatlarımız, bu süreçte etkileşim içinde bulunulan diğer kültürlerden de istifade etmiştir. Özellikle son dönemde popüler kültür el sanatlarını olumlu ve olumsuz biçimde etkilemiştir. Bu etkileşime olumlu tarafından bakacak olursak terminolojiye katkı sağladığını ifade edebiliriz. Popüler kültür ve değişen yaşam koşulları el sanatı ürünlerin ya da el işi nesnelerin fonksiyonellikten ziyade süs eşyası olarak tasarlanması ve kullanılmasına neden olmuştur. Bu durum terminoljiyi de etkilemiştir.

Kadın el işlerinde kullanılan motiflere ve renklere baktığımızda her birinin bir anlam ifade ettiğini görürüz. Özellikle geleneksel el sanatlarında kullanılan motifler asırlardır aynı duygulara tercüman olmuşlardır. Bunlar diğer el işlerine oranla popüler kültürün yıkıcı etkilerine maruz kalmamışlardır. Sınırlı üretimle de olsa bu fonksiyonlarını devam ettiren halı ve kilimlerdeki motiflerin kaynağında, bozkır kültürü olduğunu daha önce ifade etmiştik. Halılardaki motifleri sembol bağlamında inceleyen Ateş, çalışmasında bu durumu Umay kültürüne bağlar ve Türk halılarındaki sembolleri 'üçlü işlev'le açıklar. Ona göre bu sembollerin ifade kaynağında 'kutsallık, savaşkanlık, üretkenlik' olarak isimlendirdiği üç duygu vardır. (Ateş, 1996, 19) Halı ve kilimlerde kullanılan motifleri bu üç işleve göre açıklayan Ateş, biçimlerin yanı sıra renklerin de çeşitli ifadeler için araç olarak kullanıldığını düşünmektedir. Örneğin, kırmızı, can, kan, hayat; mavi-turkuaz, gök, kutsal doğu, cennet; sarı, toprak, altın, ermişlik; siyah, olumsuzluklar vb. gibi. (Ateş, 1996, 46)

Çalışmamızın kapsamında yer alan örgü, dantel (oya), işleme vb. el işlerinde kullanılan motif isimlerine baktığımızda, bunların halı ve kilimlere nazaran daha çok değişikliğe uğradığını görürüz. Bunlar, popüler kültürlerden daha çok etkilenmişlerdir. Bu durum söz konusu el işlerinin üretiminin ve kullanımının daha yaygın olması ile ilişkili olabilir. Ayrıca günümüzdeki üretimlerine bakıldığında el dokumacılığı fabrikasyona yenilmekte, halı ve kilim ise sınırlı sayıda ve belli bölgelerde devam etmektedir. Buna mukabil çalışmamızın sınırlarına dahil ettiğimiz diğer el işleri yurdumuzun hemen hemen her yöresinde sürdürülmektedir. Üretimin zorluk ya da kolaylığı o el işinin devamlılığında etkili olan faktörlerdendir. Dolayısıyla konuyla ilgili mevcut sözcük dağarcığının korunması da bu gibi etkenlere bağlıdır. Bu duruma çalışmamız açısından baktığımızda popüler kültür isimlendirmede zaman zaman bu ürünleri olumsuz etkilerken zaman zaman katkı sağlamıştır.

Dillerin sözcük dağarcıkları değişik söz dilimlerinden oluşur. Bu dilimlerden biri de terimlerdir. Terimler, bilim ve sanat dallarıyla ilgili özel kavramları karşılayan sözcüklerdir. Anlamları kesin olup kişiden kişiye değişmez. Daha çok belirli bir bilim ya da sanat alanında çalışan kişilerin dilinde yer alır; bunlar arasında iletişimi kesin bir biçimde sağlamak için kullanlılır. (Özdenir, 1973, 11) El sanatlarının da kendine özgü terimleri vardır. Bunlar, söylendiğinde ancak o sanatla/ el işiyle uğraşan insanların anlayabileceği, değişmeyen sözcüklerdir. Dilimizde terim yapma yolları; türetme, birleştirme, birden çok sözcükle karşılama ve anlam aktarımı şeklindedir. (Özdemir, 1973) Türk kadını el emeği, göz nuru, gönül elçisi el işlerine isim verirken bunlardan yaralanmış, ürettiği nesnelere verdiği isimlerle hayal dünyasının ne denli zengin olduğunu göstermiştir. Bu zengin hayal dünyası sosyal hayattaki her türlü değişimden etkilenmiş, bu durum terminolojiye de yansımıştır.

Çalışmamızın, kadınların el işçiliğinde kullandıkları genel terminolojiyi yansıtan bir sözlük içermesi ve Türk kadınının isimlendirme eğilimini yansıtması bakımından el sanatlarıyla ilgili diğer çalışmalardan farklı olduğunu düşünüyoruz.

YÖNTEMLER

Çalışmamız geniş kapsamlı olduğu için farklı yöntemlerden yararlandık. Değerlendirmeye tabi tutacağımız söz varlığını tespit ederken derleme, tarama ve fişleme yöntemlerinden yararlandık.

Kayseri ve civarında derleme çalışması yaptık, ancak ulaşamadığımız bölgeler için basılı kaynakları taradık. Bu surette derleme ve taramaya dayalı fişleme yöntemi ile malzemeyi tespit ettik.

Malzemeyi, sosyal yaşamdaki kullanım amacına göre ve söz varlığı olarak oluşumuna göre sınıflandırdık. Tespit ettiğimiz ve değerlendirmek üzere ele aldığımız bazı teknik terimleri, araç – gereç isimlerini de ilgili el işi ürünleri ile birlikte değerlendirdik. El işlerinde kullanılan, renkler içinse birinci sınıflandırmaya ilave bir başlık açtık. Burada bütün renk isimlerini değil, taradığımız kaynaklarda bulunan ve dikkat çekici olanları kullandık.

Çalışmamızı üç bölüme ayırdık. Birinci bölümde tespit ettiğimiz dil malzemesini sözlük haline getirdik. Sözlüğümüzde tespit ettiğimiz malzemeye ait resimler kullandık. Bunları da, basılı kaynakları taramak ve derleme sırasında bizzat fotoğraflarını çekmek suretiyle temin ettik. Bütün malzemeyi resimlendirmek mümkün olamayacağı için çeşitli el işlerinde sıklıkla kullanılanlar ve dikkat çekenleri seçtik.

İkinci bölümde, sözlüğümüzde bulunan terimleri söz varlığı olarak oluşumları açısından ele aldık. Bu doğrultuda sözcükleri basit ve türemiş yapıda olanlar, birleştirme suretiyle oluşanlar ve birden çok sözcükle oluşanlar biçiminde sınıflandırarak inceledik. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise bulgularımız neticesinde ulaştığımız sonucu ifade ettik.

Derleme, tarama ve fişleme yöntemleri sonucu elde ettiğimiz terimleri söz varlığı olarak değerlendirirken Emin Özdemir'in Terim Hazırlama Kılavuzu'ndaki sınıflandırmasından da yararlandık.

Yöntemlerimizi açıklarken taramaya dayalı fişleme yöntemini de kullandığımızı belirtmiştik. Aşağıda taradığımız eserlerin listesi yer almaktadır.

TARANAN ESERLER LİSTESİ

1. *Anatolian Kilims*, I – II., Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2005
2. *Atabetü'l – Hakayık*, R. Rahmeti Arat, TDK Yay., Ankara 1992
3. *Derleme Sözlüğü*, I – XI. Ciltler, TDK Yay., Ankara 1993
4. *Divânü Lugat-it-Türk Dizini – Endeks*, Besim Atalay, TDK Yay., Ankara 1986
5. *Kilimler*, Nazan Ölçer, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998
6. *Kutadgu Bilig III – İndeks*, R. Rahmeti Arat, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul 1979
7. *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, Tuncer Gülensoy, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1989
8. *Türk El Dokuması Halılar*, Katalog 1 – 2 – 3 – 4 – 5, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2005
9. *Türk Kültür Tarihi*, Bahaeddin Ögel, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991
10. *Türk Oyaları Kataloğu 1 – 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2005
11. *Yeni Tarama Sözlüğü*, (Haz. Cem Dilçin), TDK Yay., Ankara 1983

SÖZLÜK

– A –

abadan: T. i. Kalın kumaştan yapılmış, işlemeli bir çeşit ceket.

abraş: i. 1. Halıdaki renk bozukluğu. (Kayseri, Niğde) 2. İki tarafı denk gelmemiş halı. (Aydın, Niğde)

abre: (Fr. appret > apre) i.Tezgahtan yeni çıkmış kumaşı ıslah etmek için yapılan bir işlem. (İstanbul)

acal astarı: i. Pek seyrek ve gevşek dokunmuş bez. (Niğde)

acarlamak: (Ar. acar + T. la-) e. İpliği boyamadan önce yarpuz, ekşi erik, bağ ve ceviz yaprağı ile kestirmek. (Niğde)

acı badem: (T. acı + bâdâm Far.) s.t. İğne oyası motifi.

Resim–1: acı badem

acık: T. i. Sumak yaprağı, nar, ceviz, palamut kabuğu, şap gibi şeylerden yapılan ve içine boyanacak bez atılan sıvı. (İçel)

acıklamak: T. e. İplik ve bezi çeşitli renklere boyamadan önce, ceviz, nar kabuğu ve şap ile solmaz bir renge boyamak. (Isparta, İçel)

aco: i. Pamuk ipliğinden dokunmuş çul. (Maraş)

açık oturum: T. s.t. İğne oyası modeli.

açık yıldız: T. s.t. Dantel modeli.

adalya: i. İğne oyası motifi.

Resim–2: adalya

Adana yolları: y.a. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

adh (edh): T. i. İpekli kumaş ve benzeri gibi dokuma cinsinden sanat eseri olan her şey.

Afrika menekşesi: (y.a. + Far. benefşe) i.t. Tığ oyası motifi.

aài: T. i. Altın ve gümüşle işlenmiş ipek kumaş.

ağaç: T. i. Halı motifi. (Muğla)

ağaçlar: T. i. Tığ oyası motifi.

ağbörek: T. i. Geometrik şekilli motiflerle süslenmiş bir çuval. (Maraş)

ağırşah (ağışah, ağışak): T. i. 1. Yün, iplik eğirmeye yarayan nesne. (Sivas) 2. İğin altına takılan yuvarlak ağaç parçası. (Artvin)

ağırşak: T. i. İplik eğirilecek iğe takılan tahta yuvarlak.

ağzığerik: T. i. kilim ve heybelerde kullanılan bir motif (İçel)

ağzığerik basmacık: Bkz. ağzığerik

ağzığerik nazlı: Bkz. ağzığerik

ağızlık değneği: T. i.t. Dokumacılıkta arışları ayırmak için kullanılan tahta. (Bursa, Çorum)

ağızlık eğrisi: T. i.t. Dokuma tezgahında ipliğin bir tarafının gerilip diğer tarafının gevşemesi. (Bolu)

ağızlık (agazlık, ağazlık, ağzdıh): T. i. Dokuma tezgahında mekiğin işlemesi için bırakılan çözgü aralığı. (Tüm bölgeler)

ağızlık: T. i. 1. Beş çile ipliğin hepsi. (Denizli) 2. İp veya yün yumağının onda biri. (Burdur)

ağızlık: T. i. Dokumacılıkta çözgünün açılıp kapandığı yer, mekik atılacak yer.

ahide: i. İp. (Sivas)

ahlat ağacı: T. i.t. Kilim motifi. (Konya)

ahududu: (Far. + Far.) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

ainle: (T. ağa + T. iğne) i. Büyük iğne. (Isparta, Burdur, Denizli)

ajur: (Fr. ajour) i. 1. Yün örgüde bir teknik adı. 2. Yün örgüsünde çeşitli kombinasyonlarda kullanılan bir çeşit motif.

ak kuşak: T. s.t. Elde örülmüş beyaz yün kuşak. (Burdur)

akar su: T. s.t. Cennet sembolü bir halı motifi. (Muğla)

akasya: (Fr. acacia) i. Halı motifi. Cennet bahçesini simgeler. (Muğla)

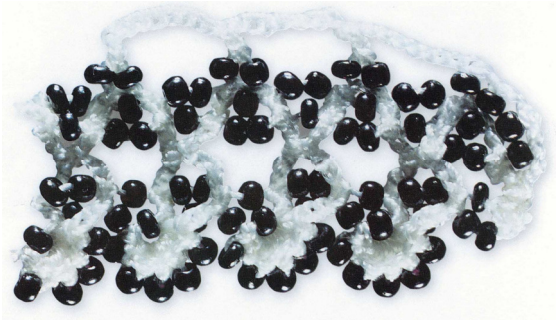
akbaba: Bkz. akbaşlık

akbaşlık: T. i. Beyaz yünden örülen baş atkısı, şal. (Yozgat)

akgavık: T. i. Beyaz yünden yapılan ve fese benzeyen bir çeşit şapka. (Denizli)

akhaba: (T. ak + T. aba) i. Yünden dokunmuş bir çeşit kilim. (Isparta)

akıl fikir oyası: (Ar. aúl +Ar. fikr + T. oya) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–3: akıl fikir oyası

akıtmacık: T. i. Kilim, yün çorap ve heybelerde kullanılan bir çeşit motif. (İçel)

akma: T. i. Bir çeşit kumaş. (Sivas)

akpullu: (T. ak + Ar. pul) i. Kenarı işlemeli çevre, başörtüsü. (Denizli)

akrep: (Far. aúreb) i.1. Gebeliği kötülükten korumak için kullanılmış bir halı motifi. (İzmir, Niğde) 2. Kilim motifi. (Adana)

akrepli: (Far. + T –li) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

akyaÆış: (T. ak + T. yan-) i. Yalnız kilimlerde kullanılan bir motif. (İçel)

al yazmalım: T. s.t. Dantel modeli.

ala (alaca, alca, aleca, alıca): T. i. Yerlilerin el tezgahlarında dokudukları renkli pamuklu bez. (İçel)

ala torba (alato'ra): T. s.t. Çeşitli renkte yünlerden dokunan saplı torba. (Muğla)

alaca bez: (T. + Ar. bezz) s.t. Yerli pamuklu dokuma. (Elazığ)

alaca (ala): T. i. Kıldan dokunmuş bir çeşit kilim. (Çorum)

alacalık: T. i. Alaca denilen pamuklu dokuma ipliği, direzi. (Konya)

alaçuk: T. i. Kilim. (Manisa)

alağara: T. i. Siyahı çok olan bir kilim motifi. (Muğla)

alağra: T. i. Pamuk ipliği ile dokunan bir çeşit halı. (Muğla)

alamedi: i. İplik sarmakta kullanılan çıkrığın pervanesi. (Gümüşhane)

alamit: i. Pamuk ipliğini sarmaya yarayan el çıkrığı. (Ordu)

alara: i. Bir çeşit kilim, çul. (Muğla)

alat: i. 1. Bez dokuma tezgahı. (Sinop) 2. Sarıya veya kırmızıya boyanmış yün iplik. (Konya)

alay bıÆdallısı: T. i.t. Kadife üzerine sırma ve kılaptan işlemeli kaftan. (Amasya)

alaz daraz (alaz ataz): T. ik. Renkte ve dokumada alacalık, seyreklik. (Gaziantep)

alemida (alemidi): i. İplik çilelerini çözgü kalemlerine sarmaya yarayan çark, dolap. (Rize)

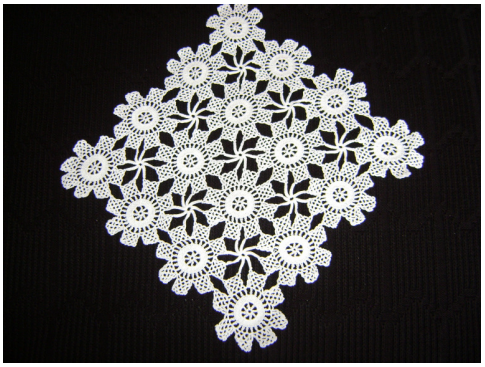
alım: T. i. 1. Pamuk ipliği. (Çanakkale) 2. Eğirilmek üzere hazırlanmış bir miktar yün. (Kütahya)

alpak: i. Br çeşit yerli dokuma. (Bursa, Zonguldak)

alt: T. i. Yırtılan çorabın tabanına yeniden örülen parça. (Sivas)

alt ağacı (alt mazısı): T. i.t. Dokuma tezgahında dokunan halı veya kilimin sarıldığı yuvarlak ağaç. (Tokat, Muğla)

altı ok: T. s.t. Dantel modeli.

Resim–4: altı ok

altın baş: T. i.t. Eskiden kadınların başlarına giydikleri altın dizili veya altın işlemeli taç.

altın başın suyu: T. i.t. Kilim motifi. (Erzurum)

altın oluk: T.i.t. 1. İşlemeli kadın pantolonu. (Aydın) 2. Çizgili dokuma. (Muğla)

altın sıralı: T. k.g. Tel kırma işinde sarı altın renkli iplerle yapılan bir model.

altın tabak: (T. altun + Ar. tabaú) i.t. Bir halı çeşidi. (Çanakkale)

altın terlik: T. i.t. Köşeli çiçek motifleriyle süslü dokuma çuval. (Maraş)

altlık: T. i. Yün veya kalın iplikten örülen, yalnız taban ve parmakları örten konçsuz, yarım çorap. (Erzincan, Sivas)

altunbaş: T. i.t. Torba motifi (Bolu)

altunlamak: T. e. Altınla işlemek, yaldızlamak.

altunlu: T. i. Altın işlemeli.

ana: T. i. Kilimlerde veya kıldan örülen çul, heybe, çuval gibi şeylerde tam ortaya konulan büyükçe bir motif. (İçel)

ana tanrıça: T. s.t. Kilim motifi. (Konya)

anahtar: (Rumca anikkteri) i.1. Halı motifi. Evliliği ifade eder. (İzmir) 2.Kilim motifi. (Gümüşhane) . 3.Tığ oyası motifi.

anahtar deliği: (Rumca anaktore + T. delik) i.t. Kilim motifi. (Konya)

analı-kızlı: T. ik. 1.Boncuklu tığ oyası motifi. 2.İğne oyası modeli. 3. İki renk boncuktan örülen bir yazma kenarı oyası..

andal: i. Seyrek, aralıklı yapılan iş veya dikiş. (Malatya, Sivas)

andallamak: e. Dikişi seyrek dikmek. (Çorum)

angalez: (İng. ankylose : birbirine kaynaşma, iki kemiğin birbirine veya dişin kemiğe kaynaşması) i. Dantel motifi. Sık dişlerden oluşuyor.

anglez örtü: s.t. Bir çeşit tül üzerine farklı teknikle dantel örülerek oluşturulan örtü.

anka kuşu: (Ar. anúa + T. kuş) i.t.1. Kilim motifi. (Hatay) 2. Halı motifi. Ejderha ile mücadelesi ilkbaharın bereketli yağmurlarını simgeler. (Batı Anadolu)

Ankara kalesi: y.a. i.t. Tığ oyası modeli.

arahti: i. Kirmen, yün bükeceği. (Adana)

Arap dudağı: (Özel isim + dudak T.) i. Siyah beyaz ipten dokunan alaca kumaş. (Erzincan)

Arap oyası: (Özel isim + oya T.) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

arayış: T. i. Kumaş kenarlarından kesilen ince parçalar, şerit. (Trabzon)

argaç (argeç, argıç, arkaç): T. i. 1. Dokumalarda çözgü üzerine enliliğine atılan ip. (Tüm bölgeler) 2. Bir iplik topunun bir çalıya sarılarak aldığı kavun biçimi. (Giresun) 3. Kilim dokuma tezgahı. (Giresun)

argaçlık: T. i. 1. Dokuma tezgahlarında mekikteki ip. (Sivas) 2. Kıl veya yün dokuma parçası, çuval parçası. (Sivas)

argalamak: T. e. Seyrek olarak dokumak, baştan savma dokumak. (Giresun)

arhun ağacı: i.t. Çulhaların bezi dokudukça üzerine sardıkları ağaç, selmen.

arış- arkağ: T. ik. Argaç, dokumanın yanlamasına atılan ipleri.

arış: T. i. Dokumalarda tezgaha uzunlamasına gerilen iplik.

arışlamak: T. e. Bez dokumak üzere iplik tezgaha çekilmek.

arkaçlık: T. i. 1. Dokumada argaç olmaya elverişli. (Çorum, Konya) 2. Kıl veya yünden dokunarak su tuluğuna sarılan veya ocak kenarlarına serilen küçük kilim. (İçel)

armoni: (Fr. harmonie) i. Dantel motifi.

armut: (Far. emrud) i. 1.Halı motifi. (Hakkari) 2. İğne oyası motifi.

armut dilimi: (Far. emrud + T. dilim) i.t. Tığ oyası modeli.

arogıç: T. i. Dokumada atkı ipliği. (Çorum)

arpa zambağı: (T. arpa + Ar. zanbaú) i.t. İğne oyası motifi.

arsak: T. i. İplik makarası. (Samsun, Tokat, Muğla)

arşak: T. i. 1. İplik eğirmede kullanılan iğin altında bulunan yarım küre şeklindeki topçuk, ağırşak. (Çanakkale, Kocaeli, İstanbul) 2. Makara. (Denizli, Samsun, Muğla)

artı: T. i. Halı motifi.

asbetel: i. Dokuma tezgahlarında tarak görevi gören, mintar denilen aracın telleri. (Rize)

askarlamak: T. e. İpleri boyamadan önce – boyanın tutması için- bağ otları, yaprak veya kezzapla kaynatmak. (Niğde)

aslan ağzı: T. i.t.1. İğne oyası motifi. . 2. Boncuklu tığ oyası motifi. 3.İğne oyası motifi.

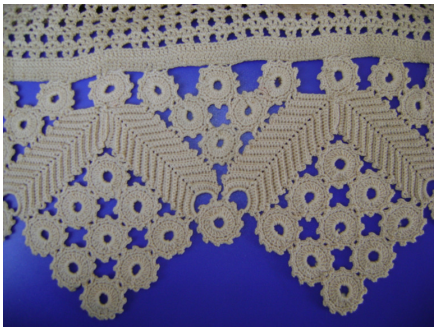
asma: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

asmalı: T. i. Tel kırma işi modeli.

asma gülü: (T. asma + Far. gül) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

asma yaprağı: T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

aspirin: (Fr. aspirine) i. Dantel motifi. Buzdolabı örtülerinde kullanılıyor.

Resim–5: aspirin

asrı- yışığ: T. ik. İki renkli ip.

aşağ (aşah, aşak): T. i. İplik eğirilirken iğin ağır dönmesini sağlayan tahta ağırlık. (Bursa)

aşak (aşağ): T. i.Makara. (Giresun, Muğla)

aşar: T. i. Boyanacak iplik veya kumaşı asıl rengine boyamadan önce başka renge boyama. (Kocaeli)

aşı: T. i. Yama (Burdur, Denizli)

aşım: T. i. Çulda tek inen nakış. (Isparta)

aşırı tor: T. s.t. Yün örgüsünde kenarlarda kullanılan bir teknik.

aşırım: T. İri seyrek dikiş. (Konya)

aşırlamak (aşurlamak, aşıra aşıra dikmek): T. e. 1. İri iri aralıklı aralıklı dikmek. (Maraş, Sivas, İçel) 2. İki parçayı üst üste koyup kenarından dolandırarak dikmek. (Yozgat, Kayseri)

aşıtlamak: T. e. İri iri teğellemek. (Niğde)

aşk kapıda: (Ar. ‘aşú + T. kapı) k.g. Mekik oyası modeli.

aşk merdiveni: (Ar. ‘aşú + Far. nerdubân) i.t. 1.Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Tığ oyası modeli.

aşk üçgeni: (Ar. ‘aşú + T. üçgen) i.t. İğne oyası motifi.

aşk ve birleşme: (Ar. ‘aşk ve T. birleşme) k.g. Halı motifi. (Elazığ)

aşk zinciri: (Ar. ‘aşú + Far. zincir) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

aşkar (aşgar): T. i. Renk. (Gaziantep, Maraş, Sivas, Kayseri)

aşkın dikenli yolu: (Ar. ‘aşú + T. diken + T. yol) i.t. Mekik oyası modeli.

aşlak (aşlık): Bkz. aşı

aşlama: Bkz. aşı

aşlamak: T. e. Yün giysilerin yırtık yerlerini örmek, yamamak. (İzmir, Manisa, Bursa, Trabzon, Gümüşhane)

aşuru: T. i. Helezon şeklindeki dikiş. (Elazığ)

aşvüm: T. i. Üzerinden aşılarak dikilen bir dikiş. (Konya)

at göğüslüğü, at göküslüğü: T. i.t. bir çeşit çorap nakışı. (Tokat)

at nalı: (T. at + Ar. na’l) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–6: at nalı

Atatürk çelengi: k. a. i.t. Yatak takımı işleme modeli.

Resim–7: Atatürk çelengi

atgı (atgu, atkı): T. i. Dokumacılıkta halıcılıkta çözgüler arasına gelen ip. (Denizli, Kayseri)

atlas dikişi: (Ar. atlas + T. dikiş) i.t. Yorgancılıkta bir çeşit dikiş. (İstanbul)

atma: Bkz. atgı

atma ip: T. s.t. Dokumacılıkta enine atılan ve tarakla sıkıştırılan ip.

avare: (Far. âvâre) i. Örgü motifi.

ay doğmuş: T. c. Mekik oyası modeli.

ay: T. i. Turuncu renkte ipek kumaş.

ayak izleri: T. i.t. Seccade halıda ayağın konacağı yerde kullanılır. (Bergama)

ayakçılık (ayaklık): T. i. Dokuma tezgahı pedalı. (Kastamonu, Amasya, Tokat, Ankara, Niğde, İçel)

ayakçin: Bkz. ayakçılık

ayçiçeği: T. i.1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

ayışığı: T. i.t. Tel kırma işi modeli.

aynacıklı: (Far. âyine) i. Yünden örülmüş erkek çorabı. (Bilecik)

aynalı nakış: (Far. âyine + Ar. naúş) s.t. Bir çeşit çorap nakışı. (Tokat)

aynalı salma: (Far. âyine + T. salma) s.t. Bir çeşit kilim motifi. (İçel)

aynalı: (Far. âyine + T. –lı) i. Bir çeşit kilim örneği. (Afyon, Maraş)

azap: (Ar. ‘azâb) i. Dokumada bir ilmikteki iki çözgü telinden birincisi. (Niğde)

azarak: T. i. Dokuma. (Nevşehir)

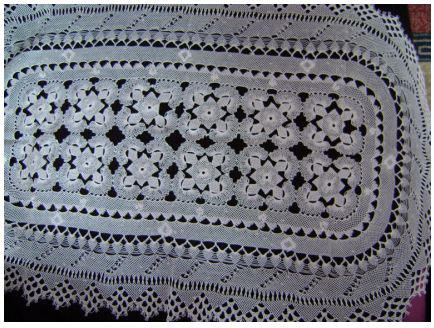
– B –

baca: (Far. bâce) i. Kilim motifi. (Konya)

badahtı: i. Dokuma tezgahını hareket ettirmeye yarayan tahta ayaklık, pedal. (Muğla, Samsun)

badem: (Far. bâdâm) i. İğne oyası motifi.

badem oyası: Bkz. badem

Resim–8: badem / badem oyası

badem çiçeği: (Far. bâdâm + T. çiçek) i.t. Kilim motifi. (Aydın)

badem oya: (Far. bâdâm + T. oya) i.t. 1.Boncuklu tığ oyası motifi.2. Dantel motifi. 3. Halı motifi. (Niğde) 4 . Örgü modeli.

bademli: (Far. bâdâm) i. Tığ oyası modeli.

Resim–9: bademli

bademli sehpa örtüsü: (Far. bâdâm + T –li + Far. se + pâ + T. örtü) i.t. İğne oyası modeli.

bağ yaprağı: (Far. baà + T. yaprak) i.t. 1. İğne oyası motifi. 2. Boncuklu tığ oyası motifi.

bağarsık: T. i. Çorap ve başka örgülerdeki başlangıç.

bağdagül: (Far. baà + T. -da + Far. gül) i. Tel kırma işi modeli.

bahar dalı: (Far. bahâr + T. dal) i.t. Kilim motifi. (Erzurum)

bahçe kapısı: (Far. bâàçe + T. kapı) i.t. İğne oyası motifi.

Resim–10: bahçe kapısı

bakan koltuğu: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

baklava tepsisi: T. i.t. Yün örgüsü motifi.

balçık: T. i. Kilimlerde paralelkenar şeklindeki desenler. (Afyon)

balık: T. i. Balık biçiminde örülen el bezi modeli.

Resim–11: balık

balıklı: T. i. Bir kilim çeşidi. (Konya, Karaman)

balık kılçığı: T. i.t. İğne oyası motifi.

Resim–12: balık kılçığı

balık pullu: (T. balık + Far. pul) k.g. Balık pulu kullanılarak örülmüş tığ oyası.

Resim–13: balık pulu

balkı: T. i. Güzel, parlak, süslü.

balon oya: (Fr. ballon + T. oya) i.t. İğne oyası modeli.

baltalı: T. i. Afşar kilimlerinde bir desen çeşidi. (Kayseri)

banda: i. Duvar süsü, dikdörtgen şeklinde motifleri olan renkli işleme. (Muğla)

barak: T. i. Kız evinden oğlan evine gönderilen mendil süs. (Denizli)

baratlı halı: T. s.t. Bir halı çeşidi. Barat yerel ağızda ‘ ağaç sıraları’ anlamına geliyor. Bu halıda ağaç sıraları kullanılmış. (Çanakkale)

barçın: i. İpekli kumaş.

bardena: i. Yünün taranıp eğrilmeye hazır şekli. (Artvin)

barmacık: i. Kilim ve kıl dokumalarda kullanılan bir motif. (İçel)

barmak: T. i. Dokuma kilim ve çullarda kullanılan bir motif. (İçel)

basırmak: T. e. Dikiş dikerken, yama yaparken kumaşın kenarlarını kıvırarak dikmek, bastırmak. (Ordu, Gümüşhane)

baskı: T. i. halıcılıkta çözgü ipliklerinin arasına sokulup düz veya çapraz ağızlık açması için indirilen ve sonra yukarıya kaldırılan tahta. (Niğde)

basmacık: i. Kilimlerde kullanılan bir motif. (İçel)

basmo: i. Basma desenli kumaş. (Samsun)

bastıran: T. i. Halı tezgahlarına geçirilen ip. (Konya)

baston: (İt. bastona) i. Yün örgü modeli.

baş ip: T. s.t. Çözgülük, tezgaha gerilen direzelik ip.

başak: T. i.1. Halı motifi. Bereketi simgeler. (Balıkesir) 2. Kilim motifi. (Aydın) 3. Tel kırma işi motifi. 4. Dantel modeli.

Resim–14: başak

başak başı: T. i.t. Kilim motifi. (Balıkesir)

başak tanesi: (T. başak + Far. dâne) i.t. İğne oyası modeli.

başkana: T. i. Yastık örtüsü. (Adana)

bayağı: T. i. Yorgancılıkta bir çeşit dikiş. (İstanbul)

baygın: T. i. Kilim ve halılarda renk uyumsuzluğu. (Kayseri)

bayram pençesi: (T. bayram + Far. pence) i.t. Örgü motifi.

beÆni: T. s. Küçük işlengili, benekli, noktalı. (Afyon)

bebek: T. i. 1.Halı motifi. (Antalya) 2. Tülbent. (Erzurum)

bedirislemek: e. Dokuma tezgahında kopan ipliği uc uca bağlamak. (Gaziantep)

bediz: Ç. i. Resim.

bedrek: i. Kumaşın frapan açık renkleri. (Niğde)

bedrik (bedirik): i. Yün örerken kullanılan alet. (Balıkesir)

beêizçi: (Ç. + T. ci). i. Ressam.

beğlik: T. i. Askerlere verilen küçük kilim. (Amasya)

behre: (Far. behre) i. Dokuma işçilik ücreti, ücret. (Isparta, Amasya)

bekar biti: (Ar. bekâr + T. bit) i.t. Bir örgü çeşidi. (Isparta)

bekere: i. İplik makarası, sarımlık. (Hatay)

belbağa: T. i. Çocuğu sırtta taşırken arkaya bağlamak için kullanılan yünden örülmüş 4-5 cm. eninde kuşak. (Denizli, Trabzon)

belek: T. i. Alacalı, karışık renkli. (Isparta, Van)

belen bağı: T. i.t. İhtiyarların soğuktan korunmak için bellerine bağladıkları yünden dokunmuş kuşak. (Sivas)

beleyik: i. Nişanlı kızın başına örtmek suretiyle hediye edilen elbiselik kumaş. (Eskişehir)

belleklik: T. i. Entarinin eskiyen belden yukarı kısmını değiştirmeye yarayan kumaş parçası. (Konya)

bembez: (T. boz'dan ?) i. Solgun renkli. (Malatya)

bende: (Far. bende ?) i. 1. Kadınların boyunlarına bağlayıp ellerini, yüzlerini sildikleri bir çeşit mendil. (Isparta) 2. İplik çilesi. (Bolu)

benek: T. i. 1. Her hangi bir kumaştan alınıp süs olarak işlenen ufak parça. (Denizli) 2. Serpme olarak işlenen nakışın her biri. (Niğde) 3. Bir çeşit nakış. (Ankara) 4. Nakış ve işlemelerde renkli süs. (Kars)

benekli: T. i. Üzerinde benek benek çiçek işlenmiş veya dokunmuş olan halı, basma. (Niğde)

benevrek: (?) i. Yün dokumadan veya kalın bezden yapılmış şalvar. (İzmir, Çanakkale)

benöyüş: (Far. benefşe) r.i. Menekşe rengi, mor. (Kars)

bepbez: (Ar. bezz) i. Kadınların başına bağladığı yazma. (Muğla)

berber aynası: (Far. berber + Far. âyine) i.t. İğne oyası motifi.

berber aynesi: (Far. berber + Far. âyine) i.t. Yelpaze gibi açılan bir çeşit yorgan dikişi. (Isparta)

bereket ve koruma: (Ar. bereket ve T. koruma) k.g. Kilim motifi. (Adana)

bereket ve mutluluk: (Ar. bereket ve T. mutluluk) k.g. Halı motifi. (İzmir)

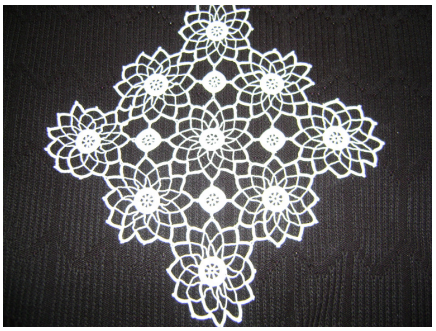
bereket: (Ar.) i. Kilim motifi. (Adana)

bereketi koruma: (Ar. bereket + T. koruma) k.g. Kilim motifi. (Afyon)

bergez: (?) i. Dokuma tezgahında ipliğin arasında bulunan çatal ağaç. (Kütahya)

besbel: T. i. Bir tel iplik, bir söğüm iplik.

beş dakkalık: (T. beş + Ar. daúiúa) k.g. Oya modeli.

Resim–15: beş dakkalık

beş kız bir oğlan: T. s.t. g. Boncuklu tığ oyası motifi.

beş parmak: T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

beşhana: (T. beş + Far. hâne) i. Dam üstüne kurulan tahta karyolanın etrafına çevrilen bez. (Urfa)

beşik boncuğu: T. i.t. Çocuğun oynaması için beşiğin kulpuna takılan boncuk. (Denizli)

Beşiktaş kupası: (Özel ad + Rum. Ku'pa) i.t. Siyah beyaz ipliklerle örülmüş tığ oyası modeli.

beşirik: T. i. Elinden iş gelme, becerme. (Niğde, Tokat)

beşli: T. i. Buluzun yakasına konulan kumaş parçası. (Rize)

beşparmak: T. i. İğne oyası motifi.

beşyaşar: T. i. En küçük yemeni. (Isparta, Sinop)

bez ağartmak: (Ar. bezz + T. ağartmak) e. El tezgahında dokunan ipek bezi, rengini açmak üzere inek pisliğine yatırmak. (Antalya)

bez bedrek: (Ar.bezz) ik. Her çeşit bez dokumalar. (Aydın)

bez çözmek: (Ar. bezz + T. çözmek) e. İpliği kalemlerle eriş haline getirmek. (Bursa)

beze-: T. e. 1.Nakışlamak. 2.Süsülemek, bezemek.

bezek: T. i. Nakış.

bezel-: T. e. Bezenmek, nakışlanmak (bezenmek, bezetmek).

bezen-: T. e. Süslenmek.

bezeş-: T. e. Nakşetmekte yardım ve yarış etmek.

bezik: T. i. Soluk, rengi atmış. (Denizli)

bezinç: T. i. İpek ve yün yumağı.

bezük: T. i. Boyasını iyi almamış iplik, bez. (Malatya)

bıç-(biç-): T. e. Kesmek, biçmek.

bıçguç: T. i. Makas, sındı.

bıçkı tezgahı: (T. bıçkı + Far. destgâh) i.t. Modelcilerin tespit için kullandıkları alet. (Isparta)

bıçkın bıyığı: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

bıraş otu: T. (?) i.t. Dokumada kullanılan bir ot. (Balıkesir)

bısat (bisat): (?) i.Elbiselik kumaş. (Denizli)

bıstır: (?) i. Bez parçasının eskimiş durumu. (Tokat)

bıyık: T. i. Tığ oyası motifi.

bi saplam: T. s.t. İğneye takılan bir parça iplik. (Afyon)

biber: (Rum.)i.1. Dantel motifi. 2.İğne oyası motifi.

biber çiçeği: (Rum. biber + T. çiçek) i.t. İğne oyası motifi.

biber oya: (Rum. biber + T. oya) i.t. Tığ oyası modeli.

bide: (Rum. pi'de) i. El örgüsü çorabın pideye benzeyen tabanı. (Eskişehir.)

bidelemek: (Rum. pi'de'den) e. Çorabın taban kısmını pide biçiminde örüp bırakmak, konçsuz çorap örmek. (Bitlis, Eskişehir, Çorum)

big: T. (?) i. Pamuk eğirmeye yarayan çıkrığın ucundaki şiş. (Isparta)

bigeçirim: (T. bir geçirim) i. Bir sap (iplik hakkında). (Burdur)

bilde: T. (?) i. Pamuk yumağı. (Kayseri)

bilezik: T. i. 1.Boncuklu tığ oyası motifi. 2.Taraktan geçirilip, eğrilmeye hazırlanmış yün topağı. (Tokat, Konya)

bini (bine): T. i.1. İpliği yumak yapmakta kullanılan haç şeklinde bir araç. (Kocaeli) 2. Kozadan ipek sağmak için kullanılan aygıt.

bir alt- bir üst: T. ik. Boncuklu tığ oyası motifi.

bir çift kuş: (T bir + Far. cuft + T. kuş) s.t. Aşıkları simgeleyen bir halı motifi. (İzmir)

bir damla: T. s.t. İğne oyası motifi.

bir el bir saray: (Far. serây) s.t. Bir çeşit kilim. (Maraş)

bir gül bir yaprak: (Far. gül) s.t. Dantel modeli.

Resim–16: bir gül bir yaprak

bir yana küstü: T. k.g. Pulların oyanın bir tarafına dizilmesiyle oluşmuş tığ oyası modeli.

birliktelik: T. i. Kilim motifi. (Çankırı)

birman oyası: (birman ?) i.t. Çaputla örülmüş bir çeşit tığ oyası.

birmon: (birman ?) i. Bir çeşit ipek kumaş (birman). (Burdur)

biroş: (T bir + Far. hoş) i. Entarilik kadife. (Ankara)

biş: T. (?) i. Halı tezgahı. (İstanbul)

biz (böz): (Ar. bezz) i. Bez, kumaş.

bodu: T. i. Dokuma tezgahının altına ve üstüne takılan yuvarlak ağaç. (Manisa)

boduş: T. i. Eskiden gelin elbiselerinin bilek kısımlarına sırma ile yapılan iş, nakış. (Muğla)

boğası: T. i. Yerli bez, patiska. (Isparta, Manisa, denizli, Kastamonu)

boğaz ağı: T. i. Kadınların başlarına bağladıkları yazma. (Erzurum)

Boğaz köprüsü: y.a. i.t. Mekik oyası motifi.

boğdu (bağlama): T. i. Boyuna, kulağa, başa sarılan sargı, örtü, yazma, çatkı. (Konya)

boğma: T. i. Altınların bir beze sırayla dikilmesinden meydana gelen gerdanlık.8 gaziantep)

boğu (bohca, bohça): T. i. Nişanlı kız tarafından erkeğe gönderilen bohça. (Isparta, Antalya)

bohça: T. i. Başörtüsü. (Zonguldak)

bohosa: Bkz. boğası

boncuklu kalp: (T. boncuk + Ar. kalb) s.t. Yazma kenarı oyası.

borda: T. (?) i. Gelin götürürken süs olmak üzere gelinin atına örtülen işlemeli kumaş. (Artvin)

boru çiçeği: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

boru çiçeği: T. i.t. Dantel ve iğne oyası motifi.

boş gelin: T. s.t. Lif modeli.

boyama: T. i. Boyanmış bez, şalvar, başörtüsü. (Denizli, Kütahya, Malatya, Urfa)

boyana: (T. + Far. boyahâne) i. Boya evi; boyacı.

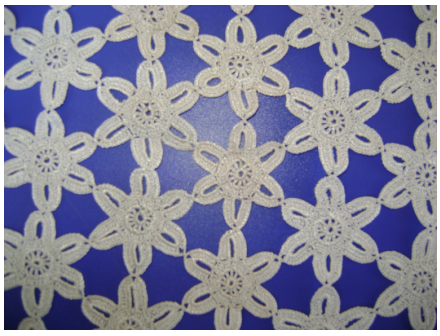
boyma: T. i. Gelinlere örtülen kırmızı bir örtü.

bozlak: T. i. 1. Aba, yünden örme giyecek, hırka. (Kayseri) 2. Ekmek yaparken kullanılan yün örtü. (Yozgat) 3. Kilim. (Adana)

bozlak: T. i. Bozumsu renkte. (Bolu, Giresun, Gaziantep)

bozluk: T. i. Pamuklu dokuma. (Adana)

bozuk para: (T. bozuk + Far. pâre) s.t. Dantel motifi. Küçük parçalar halinde.

Resim–17: bozuk para

böğürtlen: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

bölük: T. i. Yerli bez parçası, dokuma. (Elazığ)

börk: T. i. İpekli yazmaların fesin üzerine sarılmasıyla yapılan başlık. (Diyarbakır)

buğday başağı: T. i.t. Dantel motifi.

buğrut: T. (?) i. Çıkrıklarda tel bükerken çıkrık direğine sarılan tel yumağı. (Erzurum)

bukağı: T. i. Kilim motifi. (Antalya)

bulut: T. i. 1.Halı motifi. (Konya) 2.Kilim motifi. (Afyon)

burgaçlamak: T. e. Bükülmemiş ip, yün tellerini düzeltmek için kıvırmak. (İçel)

burgalaç: T. i. İp eğirirken kola takılan yün. (Ankara)

burkı: T. i. Halı tezgahında eriş sıkıştırmak, gerginleştirmek ve mazıyı çevirmek için kullanılan bir metre boyundaki sopa. (Adana, Konya)

burma: T. i. Eğrilmek üzere bükülmüş yün. (Kayseri, Sivas)

buru: T. (?) i. Elli dirhem ağırlığında olan pamuk ipliği çilesi. (Konya, İçel)

burun: T. i. Yün taranırken tarak dişinden ilk atılan yün. (Ankara)

burun yünü: T. i.t. Taranmış, temizlenmiş yün. (Maraş, Yozgat)

buturak: T. i. Kilimde, heybede, çulda bir motif. (İçel)

buzkaydı: T. i. Parlak bir kumaş. (Denizli)

buzlu cam: (T. buz + Far. câm) s.t. Örgü motifi.

bükecek: T. i. İp bükmeye yarayan aygıt. (Isparta)

bükme: T. i. Arasına ipek ipliği katılarak el tezgahında dokunan çamaşırlık. (İçel)

büküm ağırşağı: (T. büküm + T.) i.t. İpleri bükmek için kullanılan ağırşak. (Giresun)

bükümlemek: T. e. Yün veya pamuk ipliğini kalınlaştırmak. (Denizli)

belbudak yelen: T. s.t. Kilim kenar tezyinatının bir çeşidi. (Maraş)

bülbül dala kondu: (Far. bülbül) c. İğne oyası motifi.

Resim–18: bülbül dala kondu

bülbül gözü: (Far. bülbül + T. göz) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

bülbül kafesi: (Far. bülbül + Ar. úafes) i.t. Tığ oyası motifi.

bülbül yuvası: (Far. bülbül + T. yuva) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

bülüş: T. (< piliç) i. Boncuklu tığ oyası motifi (Şekil benzerliği olabilir).

bürüncük: T. i. Ham ipekten dokunmuş bez. (İstanbul, Bolu)

büyük çıkçığı: T. s.t. Bir çeşit kilim. (Maraş)

– C –

cacala (cecala): (?) i. İnce dokunmuş kilim. (Çanakkale)

cadır: (?) i. Kilim. (Sivas)

cafar: (?) i. Halı motifi. (Muğla)

cağ: T. i. Dokuma tezgahında kullanılan yassı tahta veya sacdan makara.

cahanyandı: (Far. cihân + T. yanmak) i. Bir çeşit ipekli kumaş. (Kırşehir)

cakar (cehar, ceker): (Fr. jacquard > jakar) i. 1. Acem şalı gibi nakışlı şeyleri işlemekte kullanılan, şal dokumaya yarayan tezgah. (Muğla) 2. Nazilli dokumalarından çift dürüm bir çeşit keten. (Konya)

camfır (canfur, çanfır): (?) i. Patiska. (Niğde)

cami: (Ar. câmi') i. Halı motifi. (Konya)

canavar ayağı: (Far. cân-âver + T. ayak) i.t. Kilim motifi. (Adıyaman)

canavar ayakları: (Far. cân-âver + T. ayak) i.t. Halı motifi. (İzmir)

canavar izi: (Far. cân-âver + T. iz) i.t. Kilim motifi. (Adıyaman,Aydın)

canavarın ayakları: (Far. cân-âver + T. ayak) i.t. Korunma amaçlı kullanılan bir halı motifi.

cancana: (Far. cân) i. Kırmızı ve yeşil renkli güveyi yeleği yapılan ipekli kumaş. (Afyon)

cecik: T. i. İp eğirmekte kullanılan aracın teli. (Sivas)

cecim (cacım, cicim, çeçim): (Far. câcîm) i. 1. İnce dokunmuş renkli, nakışlı kilim. (Kayseri, Sivas, Tokat, Ordu) 2. Yünden dokunmuş nakışlı çul veya çuval. (Tokat, Sivas) 3. Dokuma seccade. (Tokat) 4. Yatak, masa, tepsi örtüsü, yaygı. (Çorum) 5. İnce halat. (Elazığ) 6. Sadece çengel kullanılarak oluşturulan bir halı çeşidi. Kilime benzer. (Sivas)

cehiz: (Ar. cihaz) i. Kırmızı ipekli kumaş. (İstanbul)

cenet: (Ar. cennet) i. Kadın pantolonlarının paçalarına renkli pullarla işlenen nakış. (Antakya)

cevizi: (Ar. cevz + î) r.i. Bir çeşit kahverengi renk. (Niğde, Kırşehir)

ceynamaz: (Far. + cây : yer + Far. namâz) i. Üzerinde namaz kılınan işlemeli bez. (Kırşehir)

cığcık kilimi: (Far. gilim) i. Bir çeşit kilim. (Mersin)

cığgıl: T. (Yansıma olabilir) i. Boncuk. (Konya)

cımbırlamak: T. (?) e. Dokunmakta olan halının yahut bezin kanarını cımbar denilen aletle geriye almak. (Niğde)

cıngıl mekik: (T. cıngıl + Far. mekik) s.t. Bir çeşit mekik oyası modeli.

cırıldak: T. (Yansıma) i. Dokumada çözgüyü germek için kullanılan aygıt.

cırlak (cırmakan): T. i. Dokuma tezgahlarında semlinin dönmesine ve durmasına yarayan çark. (İstanbul)

cırmağan: T. i. Dokuma tezgahında bir araç. (Antalya)

cibe: (Far. cîbâ : odun) i. Dokumacılıkta kullanılan gergi aleti. (Tokat)

cici: T. s. Süs.

cici kız: T. s.t. İğne oyası modeli.

cici kızlar: T. s.t. İğne oyası motifi.

cigi (yigi): T. i.Sağlam, dikiş için kullanılır.

cilveli tor: (Ar. cilve + T. tor) s.t. Yün örgüsünde kenarda kullanılan bir teknik.

cimcik: T. i. İğne oyası.

cimcime (çimçime): T. i. 1.Tabanı paçavradan ve koncu çorap gibi ip ile örülerek yapılan bir çeşit ayakkabı. 2.İğne oyası motifi.

ciril: T. (diril ?) i. Parlak renkli kumaş. (Isparta)

cirmit: T. (?) i. Kilim dokumakta kullanılan demir tarak.

civil: T. (?) i. Küçük iplik çilesi. (Konya)

ciynak: (?) i. Kıl veya yün dokumalarda bir çeşit örnek. (İçel)

coşku: T. i. Dantel motifi. Tel kırma işinde de kullanılıyor.

coşturan: T. i. İğne oyası motifi.

cöğür (çöğür): T. i. Yünleri beyazlatmakta kullanılan kalın köklü bir çeşit ot. (Sivas)

cuha: (Far. çuha) i. Çok kıymetli bir cins kumaş.

culfa: (Far. cülehi) i. Yünden kumaş dokumakta kullanılan aygıt. (Isparta)

culku: (?) r.i. Siyah ve beyaz eğrilmiş, ipin karıştırılmasından elde edilen gri renk. (Kırşehir)

cumra: (EAT cumra) i. Kozadan ipek sağmak için kullanılan bir aygıt.

cunculus: (Yun. kalikantsaros> goncolos "hortlak" ?) i. Pamuk ve yün ipliklerdeki pürüz. (Niğde)

cüllük gözü: T. (cül : kümes hayvanlarını çağırma ünlemi) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–19: cüllük gözü

cüzük: (T. üzük'ten) i. Yırtılmaya yüz tutmuş incelmiş kumaş. (Tokat)

– Ç –

çaara: T. (çağra : çıkrık < çag – ı – r – a) i. Dokuma makinesinde masurayı saran aygıt. (Rize)

çabak (çapak): (< Far. çârkab) i. 1. Çok ince dokunmuş bir çeşit bez. 2. Patiska. (İçel)

çağ: T. i. Çulhaların üzerine ip sardıkları dolap.

çağşak: T. i. Yün eğirmekte kullanılan iğ. (Mersin)

çakır dikeni: T. i.t. İğne oyası motifi.

çakmak: T. i. 1.Kilim motifi. (Afyon) 2.Nazara karşı kullanılan bir halı motifi.

çalam (çelme): T. i. Yazma, çember de denilen baş örtüsü ve sarık.

çalı bakıldağı: T. i.t. İğne oyası motifi.

çalkı: T. (< çalgı) i. Kadınların başlarına sardıkları örtü. (İçel)

çalma: T. i. Kabartma işli kilim, çuval. (Nevşehir)

çalmak: T. i. Dokumada bir motif çeşidi. (İçel)

çalpana: (Ar. cûll + Far. pâre) i. Eskiden kadınların bele sardıkları yün dokuma, ince, uzun kuşak. (Isparta, Kütahya)

çalpıla: (Ar. cûll + Far. pâre) i. Örme bel kuşağı. (İzmir)

çaltıma: T. i. Kadınların başlarını bağlamaya yarayan boncuklu şerit. (Samsun)

çaluska: (k.a. ?) i. Bir kat siyah yünle iki kat beyaz yünü eğirerek yapılan ip. (Kırşehir)

çam ağacı: T. i.t. İğne oyası motifi.

çam dalı: T. i.t.1.İğne oyası motifi. 2. Lif motifi.

çam güzeli: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

çam oya: T. i.t. Tığ oyası modeli.

çamça: T. i. Bir çeşit kilim deseni. (Afyon)

çamlı yol: T. s.t. Örgü patik modeli.

Resim–20: çamlı yol

çamlı: T. i. Dantel masa oyası modeli.

çan çiçeği: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Çankaya köşkü: (T Çankaya + Far. kuşk) i.t. İğne oyası motifi.

Resim–21: Çankaya köşkü

çanpır: (?) i. Beyaz patiska. (Isparta)

çapak: T. i.1. Çok ince dokunmuş bir nevi bez. 2.Patiska. (İçel)

çapıt: T. i. Eski bez parçası.

çapraz: (Far. çep + râst) i.1. Bir çeşit dokuma motifi. (İçel) 2. Kadifeden veya çuhadan yapılmış, sırmayla işlenmiş ceket. 3. Kilim motifi. (Afyon)

çapula: (< cabu : örtü) i. Başörtüsü.

çaput: T. i. Bir çeşit oya.

çaput kilim: (T. çaput + Far. gilim) i.t. Eskimiş bezden dokunan kilim. (Artvin)

çaputlu: Bkz. çaput

çaput oya: T. i.t. Kumaş artıkları kullanılarak örülen bir tığ oyası.

çaputlu oya: Bkz. çaput

çardak gülü: (Far. çâr+ êâú + Far. gül) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

çardak palas: (Far. çâr+ êâú + F. palace) s.t. Tahta bezi. (Ankara)

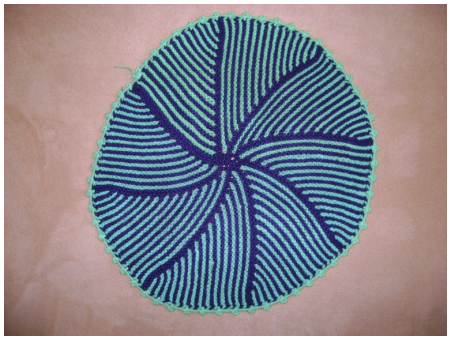
çargat (çarkat): (Ar. i'zâr – kadd) i. Başörtüsü. (Kırşehir)

çark güzeli: (Far. çarú + T. güzel) i.t. iğne oyası modeli.

çark oya: (Far. çark + T. oya) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

çark: (Far. çarú) i. Tığ oyası motifi.

çarkıfelek: (Far. çarú + Ar. felek) i.1. Dantel motifi. 2. Halı motifi. Doğa üstü gücü, kaderi belirleyen ‘ felek çemberini’ ifade eder. (İzmir) 3.İğne oyası çeşidi. 4. Kilim motifi. (Aydın) 5. Tığ oyası modeli.

Resim–22: çarkıfelek

çarp dezgahı: (T. çap + Far. destgâh) i.t. Eğri halıları düzeltmek için kullanılan dokuma aygıtı. (Kayseri)

çarpana: (Far. çâr + pâre) i. Dört beş metre uzunluğunda yün kuşak. (Isparta, Amasya)

çarpı (göz): T. i. Halı motifi. (Antalya)

çatal ciynak: T. s.t. Dokuma motifi. (İçel)

çatal iğne: T. s.t. Çengelli iğne. (Amasya, Mersin)

çatalca: T. i. Dokumacılıkta ipliği aralayan aygıt. (Tokat)

çatgı: T. i. Alna bağlanan iki parmak eninde tülbent. (Tokat, İçel)

çatkı: T. i. Kırmızı pullu işlemeli gelin duvağı. (Zonguldak, Konya)

çatma: T.i. Pamuklu elbiseye dikilen eğri dikiş. (Amasya)

çavurmak: T. e. Yemenilerin etrafını dikmek. (Mardin)

çaydanlık: T. i. Halı motifi. (İzmir)

çaydanlık kulpu: (T. çaydanlık + Rum. kulp) i.t. Halı motifi. (Çanakkale)

çaydanlık tutacağı: T. i.t. Halı motifi. (Çanakkale)

çayır biti: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

çayır çimen: T. ik. 1.Bir çeşit filkete oyası. 2. Boncuklu tığ oyası motifi. 3. Tığ oyası modeli.

çek: (E.T. çeg) i. Çizgili pamuk gibi bir pamuk dokuma.

çekene: T. i. Keten ipliğinden dokunmuş kilim. (Bolu)

çeki: T. e. Halıyı tezgaha çekme. (Manisa)

çekinme: T. i. Kadınların başörtüsü altına bağladıkları, ince örtü. (Amasya)

çekmeli alaboncuk: T. s.t. Yün ve çul dokumalarında kullanılan bir motifin adı. (İçel)

çekü: T. i. Başörtüsü. (Amasya, Tokat)

çelenk oyası: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

çelenk: (Far. çelenk) i. Tığ oyası motifi.

çelgi: T. i. Alna bağlanan yazma yemeni. (Isparata)

çelik oya: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

çelik (çellik): T. i. Yünleri ip haline getirmeye yarayan ağaçtan yapılmış bir aygıt, kirman. (Afyon, İstanbul)

çelmik: T. i. Düğüm. (Niğde)

çember: (Far. çenber) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

çençi: (< çençin, yansıma) i.Küçük mavi boncuklardan örülmüş üç parmak şeklinde nazarlık. (Konya)

çengel: (Far. çengâl) i. 1.Halı motifi. 2.Kilim motifi. (Afyon)

çengelli baklava: (Far. çengâl + T. baklava) s.t. Kilim motifi. (Kars)

çengelli mihrap: (Far. çengâl + Ar. mihrâb) s.t. Kilim motifi. (Eskişehir)

çepik: (Bulgarca cepik) i. Örme yün terlik. (Konya)

çerçeveli çiçek: (Far. çâr+ çive + T. çiçek) s.t. Örgü motifi.

çereke: (?) i. İnce ve renkli yün ipliği ile işlenen bir kumaş.

çerkes: (?) i. Kadınların giydikleri uzun elbise. (Isparta)

çerpi: T. (?) i. Başörtüsü. (Denizli)

çeşit çeşit: (Far. çeşiden) ik. Farklı motiflerin birleştirilmesiyle oluşan dantel modeli.

çeşit: (Far. çeşiden) i. Kilim ve buna benzer şeyleri dokumakta kullanılan renkli iplik. (Afyon, Mersin, İçel)

çeşmek: T. e. Düğümü çözmek. (Hatay)

çetği: T. i. Kadınların hotozları, kız çocuklarının şapka kenarlarına dikilen sarı renkli harç. (Kütahya)

çevit: T. r.i. Bir çeşit mavi boya, çivit. (Uşak)

çevre: T. i. 1. Mendil. (Trabzon, Rize) 2. Yazma, başörtüsü. (Trabzon)

çezgi (çezği): T. i. Halıda dokuma tezgahlarına gerilen sıra ipler. (Eskişehir, Niğde)

çezmek: T. e. Direzi adı verilen iplikleri tezgaha dikine olarak, sıra sıra germek. (Niğde)

çezüntü: T. i. Eski çorap sökütüsü. (Gümüşhane)

çığrık (cığrık, çıkırık, çığrıh): T. i. İplik bükme işinde kullanılan çıkrık. (Erzurum, Konya)

çıkçıka: T. i. Dokuma tezgahlarında ayak çalar ile gücüleri aşağı yukarı hareket ettiren makaralar. (Artvin)

çıkrık: T. i. Kilim motiflerinden birinin adı. Bu motifler genelde kenarda birbirine ulanarak kullanılır. (İçel)

çılpık: T. i. 1. Makasla kesilen veya el ile yırtılan kumaşın kenarında birbirine dolaşan iplik uçları. (Bilecik, İçel)

çınar ağacı yaprakları: T. i.t. Halı motifi. (İzmir)

çınar yaprağı: T. i.t. Hayatı simgeleyen bir halı motifi.

çınar yaprakları: T. i.t. Halı motifi. (Manisa, Muğla)

çıngacık: T. i. Kilimlerde kullanılan bir motif adı. (İçel)

çırmağan: T. i. İplik dokumada gücülere takılan kirişlerin geçirildiği kuyu makarasına benzeyen tahta araç. (İçel)

çırpı: T. i. 1. Üç parçalı olan dokuma, renkli kilim. (Ankara) 2. Ensiz kilim. (Denizli) 3.Kadınların başlarına bağladıkları yemeni. (Isparta)

çırpıcı: T. i. Bez dokunduktan sonra yıkayıp ağartan kimse.

çıtılgı: T. i. Kadın ve erkek entarilerinin kenarlarına yapılan işleme. (Kütahya, Niğde)

çıtır gülü: (T. çıtır + Far. gül) i.t. İğne oyası motifi.

çıtırık: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

çıtırık gül: (T. çıtırık + Far. gül) s.t. İğne oyası motifi.

Resim–23: çıtırık

çıtkırıldım: T. i. İğne oyası motifi.

çıyrığ: T. i. Çıkrık, iplik yapmaya yarayan aygıt. (Malatya)

çibin: T. i. Paçavra, bez. (İstanbul)

çiçek buketi: (T. çiçek + F. bouquete) i.t. Halı motifi. (Muğla)

çiçek kilim: (T. çiçek + Far. gilim) i.t. Bir çeşit kilim. (Mersin)

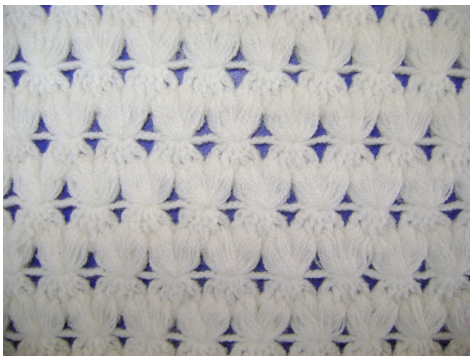
çiçek: T. i. 1. Halı motifi. (Konya) 2. Kilim motifi. (Çorum)

çiçekli kızılcık: T. s.t. İğne oyası motifi.

çiçi: T. (cici) i. Renkli olan pamuklu ve ipekli kumaş parçaları. (Amasya)

çift badem: (Far. cuft + Far. bâdâm) s.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

çift dudak: (Far. cuft + T. dudak) s.t. Lif modeli.

Resim–24: çift dudak

çift filiz: (Far. cuft + Rum. filiz) s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

çift kaz: (Far. cuft + T. kaz) s.t. Bir kilim motifi. (Malatya)

çift kuş: (Far. cuft + T. kuş) s.t. Kilim motifi. (Konya)

Resim–25: çift kuş

çifte kenar: (Far. cuft + Far. kenâr) i. Beyaz başörtüsü. (Yozgat)

çiftlik sattıran: T. s. Boncuklu tığ oyası motifi. Çok fazla boncuk kullanıldığı için bu isim verilmiş.

Resim–26: çiftlik sattıran

çiğdem: T. i.1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

çikmen (çikment): (T. çıkman) i. Hamam havlusunun konulduğu bohça. (Diyarbakır)

çikne-: T. e. Sık dikmek, altın tel ile ipek kumaş üzerine nakış işlemek; yere sürgü çekmek.

çil (çilpar): T. (?) r.i. Yeşile çalar mavi renk.

çildirgi: T. i. Pamuk kabartmak için kullanılan ince sopa. (Bilecik)

çilek: T. i.1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi. 3. Yün örgüsü modeli.

Resim–27: çilek

çilek oya: T. i.t. İğne oyası motifi.

çilek oyası: T. i.t Boncuklu tığ oyası motifi.

çilekli: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

Çiller çorabı: (k.a. + Far. curâb) i.t. Yün örgü modeli. (çorap)

çilli: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

çilpi çekmek: T. k.g. Boyaya batırılmış ipliği bir düzey üzerine bırakarak çizgi çekmek. (Niğde)

çilpik: T. i. Kumaşın kesinti yerlerinde meydana çıkan iplik uçları. (Niğde, Denizli)

çilpiklenmek: T. e. Dikiş payı az olan, dikiş, ayrılıp saçaklanmak. (Niğde)

çilpikli: T. i. Saçaklı. (Niğde)

çilte: T. i. 1. Yemenilerin yüz kenarını dikerken kullanılan bir tarafı çatal ağaç. (Sinop) 2. Seyrek dokunmuş ince beyaz astarlık bez. (Eskişehir)

çimde nergis: (T çim + Far. nergis) k.g. İğne oyası motifi.

çin: T. (?) i. Halı dokumada kullanılan gevşek eğrilmiş iplik. (Kırşehir)

çintemani: (Sanskritçe) i. Köpek ayağı anlamına geliyor. Halı motifi. (Konya)

çipite: (T. çaput'tan ?) i. Tel ile işlenmiş bir çeşit başörtüsü. (Muğla)

çirgeç: T. i. Eğrilmiş ipliği saracak aygıt. (Aydın)

çirik (çirk): T. i. Kilim yerine kullanılan keçe. (Çanakkale)

çıt: Bkz. çit

çit: T. i. 1. Başörtüsü, yemeni. (Kayseri, Niğde) 2. Basma kumaş. (Sivas, Kayseri, Niğde)

çiti: Bkz. çiti

çitik: Bkz. çit

çitari: T. i. Bir çeşit yollu ipekli kumaş ki yolları çok vakit ayrı ayrı renklerde olur.

çitek: T. i. Örülerek kapatılmış delik yer (çorap için). (Kırşehir)

çitemek: T. e. İki kumaş parçasını birbirine tutturmak, iliştirmek. (Hatay)

çitemek: T. e. Sık dokumak. (Sivas)

çiti: T. i. İnce sicim, ip. (Ankara)

çitimek: T. e. Dikmek, iliştirmek.

çitişmek: T. e. İp, saç vb. birbirine dolaşmak ve çözülmez hale girmek. (Kırıkkale, Niğde)

çivinmek: T. e. Kumaş kesilen yerinden ipliklenme, saçaklanma. (Hatay)

çiyrıh: (T. çıkrık) i. Tahtadan yapılan, yünden iplik bükmeye yarayan basit bir araç, çıkrık. (Anakara, Sivas)

çizgili fular: (T. çizgi + Fr. foulard) s.t. Tel kırma işinde bir motif.

çoban yıldızı: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

çocuk: T. i. Halı motifi. (İzmir, Afyon, Eskişehir)

çöçe: T. (< cüce) i. Kilim dokumak için kullanılan kıl ve yünden yapılan ipliği büken iğ. (Isparta)

çömelemek: T. e. Dokunacak ipliği ısıtarak döğüp sıkmak. (Konya)

çöp çorabı: (Far. çub, cob + Far. curâb) i.t. Taranan yünün adi kısmında yapılan çorap. (Gümüşhane)

çöp: (Far. cub, cob) i. Kalın keten ipliğinden yapılan ip. (Zonguldak)

çöplü: (Far. cub, cob) i. Bir çeşit kilim. (Kırıkkale)

çöplük oyası: (Far. cub + T. oya) i.t. Dantel motifi.

çöpü: (Far. cub) i. Yünden yapılmış çocuk çorabı. (Bursa)

çöpür: T. (< çopur) i. Keçi kılı. (Bursa)

çörek otu: T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

çözek: T. i. Tezgaha verilmeden önce ipliklerin çile haline getirildiği araç. (Muğla)

çözelemek: T. e. 1. Sökmek. 2. Yamamak. (Elazığ)

çözme: T. i. 1. Bir çeşit keten dokuma. (Kocaeli) 2. Çözgü ipini hazırlayıp tezgaha yerleştirmek. (Denizli)

çuha: (Far. çuha) i. Elde işleme yünden ve yerli dokuma kumaştan yapılan, önü kısa bir çeşit ceket. (Erzurum)

çulfalık: (Far. culâh) i. İplik dokuma tezgahı. (İçel)

çulha: (Far. culâh) i. 1. Çul, kilim dokuyan. (Manisa) 2. İplikten dokunan kumaş. (Maraş)

çultar: (Ar. cull + Far. + tar) i. Bir çeşit kilim. (Bursa)

çuz: (E.T.) i. Yaldızlı, kırmızı renkli bir çin kumaşı.

çülki (cülkü, çülkü): (Rus. çulki) i. Pamuk çorap. (Trabzon, Gümüşhane)

çüşşüklü: (?) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

– D –

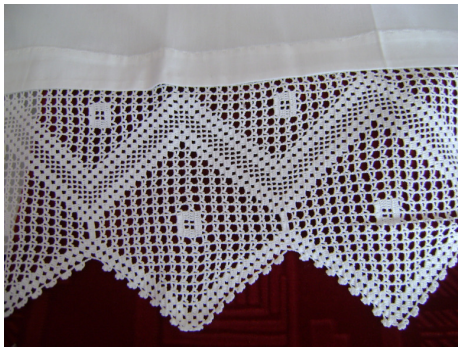
daban halısı: T. i.t. Yere serilen büyük halı. (Isparta)

dağ: T. i. Kilim motifi. (Antalya)

dağ çileği: T. i.t.1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

dağ kelebeği: T. i.t. İğne oyası motifi.

dağ yolu: T. i.t. Dantel motifi.

Resim–28: dağ yolu

dalaklı: T. s. Lif modeli.

dalaşkan: T. i. Kılla yünün birlikte sarılıp bükülmesiyle yapılan ip. (Sivas)

dalçorap: (T. dal + Far. cuâb) i. Düz renkle örülmüş çorap. (Adana)

dalgeçir: T. i. Yelek. (Maraş, Adana)

dallama: T. i. Yelek. (İç Anadolu bölgesi)

dallı kuşlu: T. ik. Halı modeli. Dallar ve kuş motifleri çok kullanılmış olduğu için bu isim verilmiş.

dallı: T. i. 1. Kadife üzerine sırma işlemeli kadın elbisesi, gelinlik. (Balıkesir) 2. Bir kumaş çeşidi. (Kayseri)

damat bohçası: (Far. dâmâd + T. bohça) i.t. İğne oyası motifi.

dansöz eteği: (F. danseuse + T. etek) i.t. Dantel oyası modeli.

Resim–29: dansöz eteği

dansöz küpesi: (F. danseuse + T. küpe) i.t. 1. Bir çeşit filkete oyası modeli. 2. Boncuklu tığ oyası motifi.

darak kilimi: (T. tarak + Far. gilim) i.t. Bir çeşit kilim. (Maraş)

daraz: (Far. dırâz) i. İyi dokunmamış kumaştaki pürüz. (Ordu)

darbıla: (?) i. Halıcılıkta kazıl tellerinin arasına sokulan ve varan-gelen de denilen tahta. (Isparta)

darı: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

darı pınarı: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

darı püskülü: T. i.t. İğne oyası motifi.

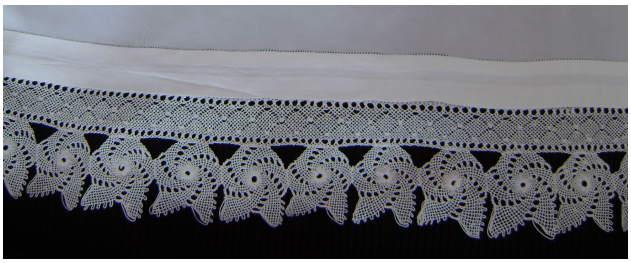

Resim–30: darı püskülü

darı sapı: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

dastar: (Far. destâr) i. 1. Yünden dokunmuş ekmek kabı. (Samsun) 2. Battaniye. (Sivas) 3. Yünden dokunmuş, ince, küçük kilim. (Samsun) 4. Ekmeği, ekmeklik hamuru korumak için örtülen örtü. (Amasya) 5. Dokuma başörtüsü. (Afyon, Niğde, Konya)

davşan gulâ: T. i.t. Dantel motifi.

Resim–31: davşan gula

dayra: (Ar. dâ'ire) i. Elbise, üç etekli kadın giysisi. (Erzurum)

dayramak: T. (day+ ra- , yansıma olabilir) e. Kumaş eskimeye yüz tutmak, yırtılmak. (İzmir, Tokat, Gaziantep)

defe (tefe): T. i. 1. Çulhaların mekik attıktan sonra ipi sıkıştırmak için kullandıkları tarak. 2. dokumacılıkta tarak vurma.

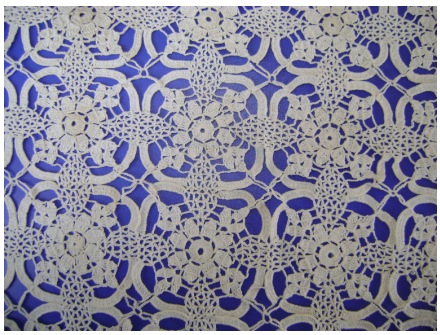
defelü (tefelü): T. i. Tefelenmiş, dokunurken örgüleri tefe ile sıklaştırılmış.

degre: T. i. Üç etekli kadın elbisesi. (Ağrı)

değet: (T. teğet) i. İplik çilesi. (Muğla)

deldak: T. i. 1. Köylü kadınların içlerine giydikleri kolsuz uzun elbise. (Kütahya, Niğde) 2. Pamuklu ya da yünden yapılmış elbise. (Bursa, Kütahya, Konya)

delikli: T. s. Dantel motifi.

Resim–32: delikli

deliveli üstüstüne: (T.deli + Ar. veli + T üst) k.g. Bir kilim motifi adı. (İçel)

delme: T. i. Önü işlemeli bir çeşit yelek. (Afyon)

dem: (Far. dem) i. Dokumacılıkta kullanılan, iki tarafı tahta ortasına kamış parçaları konulmuş bir çeşit tarak. (Denizli, Manisa)

demirkoparan: T. i. Mavi çuhadan yapılan işlemeli ceket, yelek. (Hatay, Kayseri, Adana)

demiryolu: T. i. Beyaz, kırmızı, mavi, sarı yollu şalvar yapılan ipekli kumaş. (Afyon)

deniz dalgası: T. i.t. Dantel modeli.

deniz yıldızı: T. i.t. Dantel motifi.

denizde dalga: T. k.g. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Mekik oyası modeli.

depecik: T. i. Bir kilim motifi. (İçel)

depme: T. i. 1. Bir çeşit ev dokuması kumaş. (Manisa) 2. Yünden dokunmuş ve keçelendirilmiş kumaş. (Eskişehir)

derdek: T. i. Dokuma tezgahında masuranın sarıldığı kamış. (Rize)

derme: T. i. Kilimcilikte bir motifin adı. (Kars)

dertsiz: (Far. dert + T. + siz) i. Dantel modeli.

deve dişi: T. i.t. Kilim motifi. (Aydın)

deve hörüğü: T. i.t. Tığ oyası motifi.

deve tabanı: T. i.t. Kilim motifi. (Antalya)

deve: T. i. 1. Dokuma tezgahında tarak takılan kısım. (Çorum) 2. Göçebeliğe ve göçebe toplumlara verilen önemi temsil eden bir halı motifi. (Antalya) 3. Kilim motifi. (Konya)

deveboynu: T. i. Bir kilim motifinin adı. (İçel)

develer: T. i. Halı motifi. Göçebe kavimler çok kullanmıştır. (Antalya)

dığdı: (< düğdü) i. 1. Örgü. (Uşak, Bolu, Eskişehir) 2. İplikten örülen ve çorabın üstüne dikilen çorabı bağlamaya yarayan bağ. (Bolu) 3. Düğüm. (Bolu)

dığıl: (dıg "yansıma") i. Sık örülmüş şey. (Maraş)

dıdılamak: T. (yansıma) e. Halı seccade dokunmaya başlanırken ipleri birbirine zincirlemek. (Kırşehir)

dırıl: (İng. drill) Adi kaput bezi. (Rize)

digdir: T. i. Kilim dokumaya yarayan tarak biçiminde bir aygıt. (Konya)

dikçe: T. i. iplik sarılan kafesin düşey olan ekseni. (Mersin, Ordu)

diki: T. i. Pamuk ipliği. (Adana)

dikilik: T. i. Yün ve tiftikten bükülerek yapılan ince ip. (Kars)

dikin dikmek: T. ik. Giyecek eşya dikmek. (İçel)

dikin: T. i. Dikiş. (Isparta)

dikke: T. i. İğne. (Kayseri)

dilber salatası: (Far. dilber + İt. salata) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

dilek taşı: T. i.t. Tel kırma işi.

dilkemek: T. e. Dikmek. (Mersin)

dimi: T. (Yun. dimito) i. 1. Dokumacılıkta kullanılan bir aygıt. (Sivas) 2. Dört kat iplik bükülerek yapılmış yerli dokuma bez.

din: (E.T. tin) i. İlmek. (İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Kütahya, Konya)

dinge: (< T. diñ–e) i. 1. Başörtüsü kalıbı. 2. Gelinlerin taktığı ipekli örtü üzerine gümüş, altın dizili başlık. 3. Kadınların başlarına giydikleri hasırdan örülmüş külah. 4. Tahtadan bir kasnak üzerine bez sarılarak başa oturtulan ve üzerine fes konulduktan sonra tülbentle bağlanan bazen üzerine süs eşyası da konulan, yalnız kadınların kullandığı bir çeşit başlık. (Kars, Erzincan, Diyarbakır, Van)

din kaçığı: (E.T. tin : halı, çözgü ipliği + T. kaçık) i.t. Kopmuş çorap ilmeği. (Balıkesir)

dingil: T. i. Gelinlere takılan altınla süslenmiş fes. (Giresun, Amasya)

dink: (Far. ding "soku") i. Dokuma aygıtı. (Manisa)

dinnemek: T. e. İki ipliği bükerek tek iplik haline getirmek. (Çanakkale)

dipcik: T. i. Kadınlarn başlarına koydukları altın ve gümüşle süslü tepelik. (Kırşehir)

dipçek: T. i. İplik çıkrığının ekseni. (Kastamonu)

dirçilmek: T. e. Bir kumaş eskiyip iplikleri çıkmak. (Tokat)

direme: T. i. Kıl ya da yünden dokunmuş büyük çuval. (Erzincan)

direzi (direze): (Far. dirâz) i. 1. Dokumacılıkta tezgaha gerilen ip. 2. Halı ipliği. (Afyon) 3. Halı, kilim, bez gibi dokumalarda tezgaha uzunluğuna gerilen çözgü iplikleri. (Isparta, Burdur, Denizli, İzmir, Kayseri, Niğde, Gaziantep, Konya, İçel)

direzi çözmek: T. k.g. Dokumak için, ipi tezgaha uzunluğuna germek.

direzi değneği: T. i.t. Dokumacılıkta arışları ayırmak için kullanılan tahta. (Burdur)

direzilik: T. i. Direzi olarak kullanmaya elverişli yün ve pamuk ipliği, çözgülük. (Niğde)

direzin: Bkz. direzi

dirgen: T. i. Kilim motifi. (Kayseri)

dirgit: T. i. İplik eğirmeye yarayan araç kirmen. (Giresun)

diril: (Alm. drillich ya da İng. drill) i. Yerli dokuma bez. (Kayseri, Konya, Manisa)

diş kaçmak: T. k.g. Örgü örerken ilmek kaçmak. (Erzincan, Sivas)

diş: T. i. Dantel, yün işi örmeye yarayan şiş. (Bolu)

dişeme: T. i. Yörük kadınlarının bellerine taktıkları süslü kuşak. (Isparta)

dişgirt (dişkirt): T. i. Kilim ve halı dokumaya yarayan üç ya da beş parmaklı demirden yapılmış dokuma aygıtı. (Sivas)

dişice: T. i. Düğme deliği, ilik. (Afyon)

diştir: T. i. Halı ve kilim dokunurken ipleri sıkıştırmak için kullanılan bir aygıt. (Yozgat)

dizlemelik: T. i. Çorap, tozluk yapılmaya elverişli yün. (Erzincan)

doÆnuk iplik: T. s.t. Dokuma yapmaya yarayan kilo veya çile ile satılan beyaz bir çeşit iplik.

doğum: T. i. Kilim motfif. (Adıyaman)

doğurganlık: T. i. Halı motifi.

dok: (İng. duck) i. Keten bez. (Tokat)

doktor kalbi: (F. dokteur + Ar. kalb) i.t. 1. Dantel modeli. 2. İğne oyası motifi.

dokurcun: (T. tokuz / tokur + Moğ. cun : dokuzlu) i. 1. Patiska 2. desenli ya da yollu dokunmuş yün kumaş. (Kars, Çorum, Erzincan, Nevşehir, Çorum)

dokurcunlu: T. i. Dokuma hatası çok olan kumaş. (Niğde)

dokuzgöbek: T. s.t. Torba motifi (Bolu)

dolama (dolaylık, dolayluk): T. i. Sedir yastıkları üzerine örtülen dokuma örtü, yaygı. (Konya)

dolaplı halı: T. s.t. Halının ortasındaki kompozisyon dolap kapaklarındaki geleneksel ahşap oymalara benzediği için bu isim verilmiş. Bir halı modeli. (Kayseri)

dolgu: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

dolgu püskül: T. s.t. Bir çeşit filkete oyası.

domates: (Meksika yerli dili 'tomatto') i. Dantel motifi.

domates çiçeği: (Meksika yerli dili 'tomatto' + T. çiçek) i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

domdom kurşunu: (Hindistan'daki Dumdum şehrinin adı + T. kurşun) i.t. Örgü motifi.

donak (tonak): T. i. Bezek, süs.

dondurma: T. i. Kadife üstündeki sırma işleme. (Burdur)

dondurma külahı: (T. dondurma + Far. kulâh) i.t. Dantel modeli.

dongur: T. i. Katı ve yuvarlak yün, pamuk parçaları. (Manisa)

donluk: T. i. 1. 9 arşın uzunluğunda ensiz çizgili dokuma. 2. İki baş örtüsüne yetecek kadar ipek çizgili ya da sade iplikten dokuma. (Çorum)

donpala: (T. don + İt. pala?) i. Yün dokuma. (Ankara)

dorumbağırdan: T. i. Deve yününden yapılan giysi. (Muğla)

dosdosa gömlek: (Far. dost + T. gömlek) s.t. Eteği, önü, kolları işlemeli çeyiz gömleği. (Çankırı, Bolu)

dosı: (?) i. Dokumada uzunluğa olan çözgü iplikleri. (Rize)

dost elması: (Far. dost + T. elma) i.t. 1. Kırmızı yeşil boncuklarla örülen bir tığ oyası. 2. İğne oyası havlu kenarı modeli.

Resim–33: dost elması

döğmeli: T. i. Sim işlemeli ipek kumaş. (Sivas)

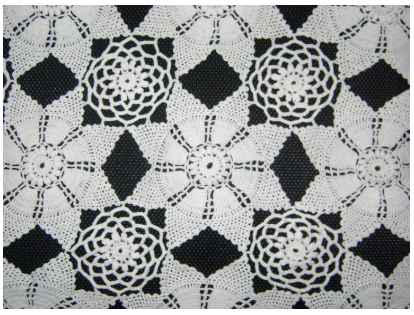
dök: (?) i. Yün eğirmeye yarayan aygıt. (Urfa)

döner: T. i. Dokuma tezgahlarında dokunan kumaşın sarılmasına yarayan yuvarlak ağaçlar. (Çanakkale)

dönme dolap: (T. dönme + Ar. dolâb) s.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

dört kız dört oğlan: T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

dört oda bir salon: (Fr. salon) s.t. Dantel modeli.

Resim–34: dört oda bir salon

döşeme: T. i. 1. Halı, kilim, çul. (Denizli, Eskişehir, Sivas) 2. Yama. (Sivas)

dövecek: T. i. Çıkrık kolu. (Burdur)

döven: T. i. Bez dokuma tezgahı. (Muğla)

Dudu Bacı küpesi: (Far. tûtî + T. bacı + T. küpe) i.t. İğne oyası modeli.

dudu dilli: (Far. dudu + T. dil) s.t. Tığ oyası modeli.

dulavratotu: T. i. Halı motifi. (İzmir)

dulup: (T. tolup > dulup) i. Atılarak eğrilmeye hazırlanmış yün ya da pamuk. (Isparta, Çorum, Niğde, Konya, Adana, İçel, Antalya)

dulup artmak: T. k.g. Yün ya da pamuğu hallaç yayıyla kabartmak. (Konya, İçel)

dum: (?) i. Kilim. (Denizli)

duman: T. r.i. Duman rengi. (Kars)

durmaç: T. i. İplik kumaş, şal.

dut: (Far. tut) i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

dutlu: (Far. tut + T. lu) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

dut oya: (Far. tut + T. oya) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

dut oyası: Bkz. dut oya

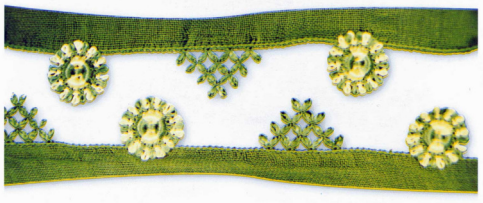
dut püskülü: (Far. tut + T. püskül) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

duvak: T. i. Dantel modeli.

düfa (dufa): (< tefe) i. Dokuma tezgahlarında tarağı tutan ve mekik ipliklerini sıkıştırmaya yarayan aygıt. (Artvin)

düğen: T. i. Bir çeşit dokuma tezgahı. (Samsun)

düğme oyası: T. i.t. İğne oyası motifi.

Resim–35: düğme oyası

düğmeli yıldız: T. s.t. Kilimlerde kenar süsü ile orta göbek arasındaki bir çeşit motif. (Maraş)

düğmeli: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

düğmük: T. i. Düğüm. (Samsun)

düğülmek: T. e. İplik düğümlemek. (Isparta)

dükkaç: (dük + kaç, birleşik kelime) i. Tek çorap şişi. (Ankara)

düne: (< döne) i. Az bükülmüş iplik. (Artvin)

dürgü: T. i. Elbise veya kumaşın büklüm yeri.

dürü: T. i. Çeyiz. (Isparta, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çorum, Amasya, Kars..)

düven: T. i. Bez dokuma tezgahı. (Antalya, Muğla)

düyce: T. i. İp eğirme aygıtında mekiğe sarılmış olan iplik yığını. (Kars)

düyünçe: T. i. İçine çorap, çorap yaması konulan kare şeklinde küçük bohça. (Kars)

düz mekik: (T. düz + Ar. mekik) s.t. Mekik oyası modeli.

düzen: T. i. Bez dokuma tezgahı. (Denizli, Kütahya, Kocaeli, Bolu, Zonguldak, Kastamonu, Sinop, Samsun)

düzgünlü etmek: T. e. Süslemek, bezemek.

düzmek: T. e. Dizmek (ipliğe boncuk dikmek). (Tokat, Kırşehir)

– E –

ebri: (Far. ebr : bulut + i) i. İnce dokunmuş kumaş. (Denizli)

ebruli: (Far. ebrû + li) i. Tığ oyası modeli.

Ecevit oyası: (k. a. + T. oya) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

eê: T. i. İpekli kumaş gibi dokuma cinsinden olan kıymetli şeyler.

efe oyası: T. i.t. İğne oyası çeşidi.

egirmek (agirmeh, eğermek, eğırmag, eyirmek): T. e. Yünü büküp iplik yapmak. (Balıkesir, Sivas, Kayseri)

egrik: T. i. Eğrilen ip, eğrilmiş ip.

eğdilemek: Bkz. eğirmek.

eğdirme: T. i. Kadınların başlarına örttükleri örtünün kenarına konulan oya. (Yozgat)

eğe: T. i. Kuka ipliğinden boncuk ve pul ile örülen oya. (Artvin, Tokat)

eğef: T. i. Bez dokuma aygıtı. (Konya)

eğirtmeç: T. i. Yün eğirmeye yarayan araç. (Konya, İçel)

eğreç: T. i. Yün eğirmekte kullanılan araç. (Çorum)

eğrelti otu: T. i.t. İğne oyası motifi.

eğrelti: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

eğri iğne: T. i. Bir nakış çeşidi. (Bilecik)

eğri kazık: T. i. Halı dokuma tezgahında kullanılan ve halıyı sıkıştırmaya yarayan kaldıraç biçiminde eğri bir ağaç. (Muğla)

eğrik: T. i. Bükülmüş, ip haline getirilmiş pamuk ya da yün. (Denizli)

ejderha: (Far. ejderhâ) i. Halı motifi.

ejderha ve anka kuşu: (Far. ejderhâ ve Ar. ankâ + T. kuş) k.g. Kilim motifi. (Konya)

ejderhe: (Far. ejderhâ) i. Kilim motifi. (Adıyaman)

ekişbeş: (?) i. Yün eğirmeye yarayan araç, kirmen. (Konya)

el ele kızlar: T. k.g. Bir tığ oyası motifi.

Resim–36: el ele kızlar

el: T. i. 1. Kilim motifi. (Kars) 2. Korunma için kullanılan bir halı motifi. (Antalya)

elcik: T. i. İp bükmek için kullanılan araçlardan biri. (Rize)

elçağı: T. (< elçeği) i. İplik saran tahta araç. (Çorum)

elçim: T. i. 1. Taranmış yünü bükmek için yapılan yumak. (Çorum, Kayseri) 2. Deste deste yapılmış yün. (Artvin) 3. Baş parmakla, serçe parmak arasında sarılan iplik. (Artvin)

eldiven: (T. el + Far. – tebân) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

eldivenli: T. i. Ele geçirilecek biçimde örülmüş lif modeli.

eleağcı: T. i. Dokuma tezgahında üzerine bez sarılan ve semlin denilen 25-40 cm. boyundaki ağaç parçası. (Denizli, Amasya)

elele: T. i. 1.Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel motifi.

elemle: (Ar. elem) i. İplik saran çıkrık. (Manisa)

elepçek: T. i. İplik sarılan çıkrık. (Sinop)

elibelinde: T. i. Halı ve kilimlerde çokça kullanılan bir motif.

elibelinde ve feline: (feline Yunan mitolojisinde bir varlık.) k.g. Kilim motifi. (Konya)

elibelinde ve kuşlar: T. k.g. Kilim motifi. (Hatay)

elma: T. i. 1.Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Halı motifi. Doğurganlığı simgeler. (İzmir)

elmalı: T. i. İğne oyası modeli.

Resim–37: elmalı

elma çiçeği: T. i.t.1.Halı motifi. (Balıkesir) 2.İğne oyası motifi. 3.Mekik oyası motifi. 4.Tığ oyası motifi.

elma ve kaplumbağa: T. k.g. Kilim motifi. (Erzurum)

elmas: (Ar. elmâs) i. 1. Pembe renk. (Mardin, Adana) 2. Eflatun renk. (İçel)

elöğrenc: T. i. Nakış, oya vb. el işi yapan kimselerin ilk işledikleri şey. (Eskişehir)

elöğrenceği: Bkz. elöğrenc

elpeden (elpeten, erpeden): (< Yun. arpadoni) 1. Çul ya da çuval yapmakta kullanılan kıl sicim. (Nevşehir, içel, Konya)

elti eltiye karşı: T. c. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–38: elti eltiye karşı

elti eltiye küstü: T. c. 1. Dantel modeli. 2. Mekik oyası motifi.

Resim–39: elti eltiye küstü

Emine oyası: (k.a. + T. oya) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

emler: T. i. Kadınların başlarına örttükleri yazma. (Amasya)

emzik: T. i. Halı kilim gibi şeylerin köşelerine denir. (Antalya)

engin: T. i. Yatık kumaş. (Samsun)

ennik: T. i. Bir çeşit kilim. (Kayseri)

epiri: (< ebri ?) İpekle işlenmiş ince krep. (Denizli)

erbi: (< ebri ?) 1. Yazma, yemeni, başörtüsü. (Afyon, Isparta) 2. İpekli kumaş, krep. (Denizli, Ankara, Konya)

ergen bıyığı: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

ergin: T. i. Havı dökülmüş, erimiş, akmış, kumaş. (Konya)

erham: (Ar. ehrâm) i. 1. Yün ta da kıldan dokunan bir çeşit kilim. (Muğla) 2. Yün ve pamuk ipliğinden yerli tezgahta dokunan renkli minder örtüsü. (Çanakkale)

eriç: T. i. Kalınca bükülmüş yün ya da pamuk ipliği. (İzmir)

erik çiçeği: T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel modeli.

Resim–40: erik çiçeği

eriş: T. i. 1. Dokuma tezgahlarında uzunluğuna atılan ip, arış, boy ipliği. (Afyon, Bursa, Kayseri) 2. Siyahla karışık benekli ip. (Isparta, Adana) 3. Sicim. (Isparta) 4. Hasır yapmakta kullanılan sazın tezgaha uzunlama konulanı. 5. Halının geçki ipi. 6. Yünden yapılmış kuşak.

erkek: T. i. Kilim motifi. (Adana)

erkek çocuğu: T. i.t. Halı motifi. (Antalya)

esiran yüzü: (< Yun. ksistrein : kazıyıcı) i.t. Bolu yöresinde kullanılan bir torba motifi.

esrile-: T. e. Nakışlamak, süslemek.

eşek kulağı: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

eşme: T. i. Pamuktan yapılmış sicim. (Urfa)

eşmek: T. e. İp bükmek. (Amasya, Bitlis)

ev: T. i. Halı motifi. (Manisa)

evçitili: T. i. Yerli dokuma üzerine kalıpla basılmış çiçekler. (Elazığ)

evdime: T. i. Bir çeşit kilim. (Kayseri)

evirmek: T. i. İpliği ve yünü bükerek inceltmek eğirmek. (Kırşehir)

evlilik ve korunması: T. k.g. Kilim motifi. (İçel)

evrenin sembolü: (T. evren + Fr. symbole) i.t. Halı motifi. (Konya)

evşirmek: T. i. İki kat iplik ya da yünü çıkrıkla bükmek. (Kırşehir, Muğla)

eyrelti: T. i. Tığ oyası modeli.

eyrim: T. i. İpliğin bükümlülük hali. (Artvin)

– F –

farmana: (İt. paramano) i. Kırmızı çuha üzerine sim işlenmiş gelin elbisesi. (Giresun)

feleÆse: (?) i. İplikten dokunmuş bir çeşit kilim. (İçel)

feline: (Yunan mitolojisinde bir varlık ismi) i. Kilim motifi. (Aydın)

fener oyası: (Rum. fener + T. oya) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Fenerbahçe oyası: (Özel isim + T. oya) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

fengire: (< tengir – e) i. Yün eğirmeye yarayan iğ. (Bolu, Ankara)

feretika: (Feretiko adıyla markalaşmış Rize bezi, Kafkas dillerinden gelmiş olabilir.) i. Kendir ve pamuk karıştırılarak dokunan keten paplin gibi kumaş. (Rize)

fesleğen: Rum. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

fındıklı: (Ar. funduú) i. 1. Dantel modeli. 2. Tığ oyası modeli. 3. Çarşaf kenarına çekilen bir çeşit dantel motifi.

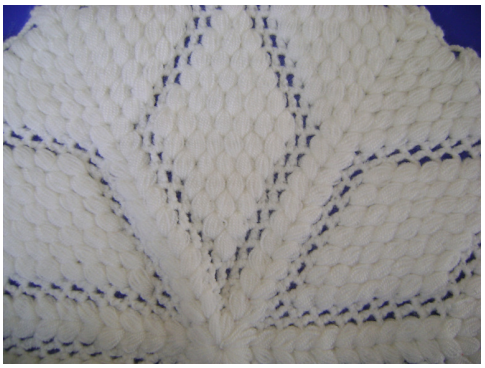

Resim–41: fındıklı

fıstık: (Ar. fustuú) i. Örgü lif modeli.

fıstık çiçeği: (Ar. fustuú) i.t. İğne oyası motifi.

fıstıklı: Bkz. fıstık

Resim–42: fıstıklı

fıstık oyası: (Ar. fustuú + t. oya) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

filbahri çiçeği: (Ar. fil+ Far. bahaâr + T çiçek) i.t. İğne oyası motifi.

fili: (Fr. filet) i. İpte yapılmış özengi. (Denizli, Konya)

filiz oya: (Rum. filiz + T. oya) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

filkete: (İt. forchetta) i. Dantel motifi.

fiştil: (?) i. Kumaşlarda dokuma hatası. (Trabzon)

fiştillemek: (?) e. Kumaş, tarazlanmak, pürtüklenmek. (Trabzon)

fitas: (E.T. kutas > hotoz)) i. Kadınların başlarına örttükleri yazma. (Sivas, Tokat)

fitil çöpü: (Ar. fetil + T. çöp) i. Eğrilecek pamuğu çıkrıkta bükmeye yarayan araç. (Mersin, Niğde)

fiyonk oya: (Rum. fiyonk + T. oya) i.t. İğne oyası modeli.

frenk elması: (Far. freng + T. elma) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

ful oya: (Ar. ful ya da İn. full) s.t. İğne oyası modeli.

furmaşlık: (furmaş + T. lık) i. 1. Pamuk ipliği. (Antalya) 2. Çuval dokunan kalın iplik. (Antalya)

– G –

gabalık: T. i. Kilim dokumakta kullanılan kalınca ip. (Muğla)

gabarema: (< kabarama) i. Köy kadınlarının feslerinin üzerine işlenmiş boncuklu kısım. (Sivas)

gabgar: (T. kap + Far. gor : mezar) i. Yün çorap kalıbı. (Rize)

Galatasaray: (Özel isim) i. İğne oyası motifi.

Resim–43: Galatasaray

gamalı haç: (T. kama + Erm. haç) s.t. Halı motifi. Güneşi simgeler. (Konya)

gamsız: (Ar. àamm) i. İğne oyası modeli.

garçın: (T. kar + çın) i. Ayakkabının içine giyilen keçi kılından örülmüş çorap. (Isparta)

gardak: T. (?) i. Dokumada veya dikişte pürüz, potluk. (Çorum, Eskişehir)

garga: T. i. Keten ipliği sarılan kalın kalem. (Ordu)

gaytan: (Far. kitan ya da Rum. kaytan) i. İnce sağlam ip. (Samsun, Düzce)

gaz lambası: (Fr. gaz + Rum. la'mba) i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Halı motifi. Halının cami için dokunduğunu gösterir. (İzmir)

gazıl: (Ar. ğazı) i. Yün ya da tiftikten yapılan sicim. (Aydın, Kastamonu)

gazılcı: T. (?) i. İplikçi.

gecere: (Erm. kecrer) i. İplik çilesi sarılan iplik çıkrığı, elemye. (Çanakkale, Bursa)

geçmeli: T. i. Dantel modeli.

gelinağlatan: T. k.g. Kilim motifi. (Aydın)

gelincik: T. i. İğne oyası motifi.

gelin-damat: (T.gelin + Far. dâmâd) ik. Lif örgü modeli.

gelin bohçası: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

gelin eli: T. i.t.1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

gelin-kaynana: T. ik. Tığ oyası modeli.

gelin küpesi: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

gelin parmağı: T. i.t.1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

gelin tacı: (T. gelin + Ar. tâc) i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel modeli. 3. İğne oyası modeli. 4. Mekik oyası motifi.

Resim–44: gelin tacı

gerdanlık: (Far. gerden + T. lık) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

geyik boynuzu: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

gezeke: T. i. Kısa ceket, cepken. (Isparta, Bursa)

giye: T. i. Çorap şişi. (Bursa)

giyik: T. i. Yünden dokunan aba. (Konya)

goc: T. (< konç) i. Yün ve kıldan yapılmış tapa benzer çocuk oyuncağı. (Gümüşhane)

gocik: (Bul. gocuk) i. Kalın kumaştan yapılan ve içine deri astar geçirilen kısa palto. (Kırşehir)

goç boynuzu: T. i. Bir çeşit yün dokuma motifi. (İçel)

golcoh: (T. kolcak) i. Kola sarılan bükülecek yün.

gollu: T. i. Kadınların ya da çocukların başlarına bağladıkları kare şeklindeki başörtüsüne karşılıklı köşelerinden katlanarak verilen üçgen biçim. (Muğla)

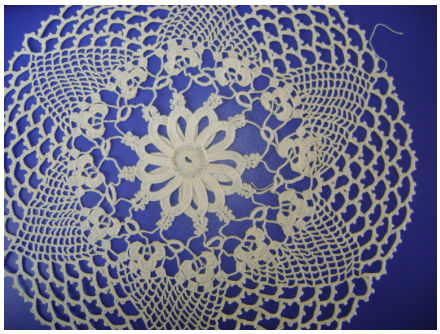
gonca: (Far. àonçe) i. İğne oyası motifi.

goncalı gül: (Far. àonçe + gül) s.t. İğne oyası motifi.

gorak: (?) i. Siyah sofdan dikilmiş kadın mantosu. (Balıkesir)

göbekli gül: (T. göbek + far. gül) s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

göbekli: T. s. Dantel modeli.

Resim–45: göbekli

göbümek / köpümek : T. e. Yorgan ve şilte gibi şeyleri seyrek ve büyükçe dikmek, sırmak. (Amasya)

göçmen oyası: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

göğüslük: T. i. Kadınların göğüslerine bağladıkları, bezden yapılmış süslü giysi parçası. (Niğde)

gökte yıldız: T. k.g. 1. Bir çeşit filkete oyası. 2. İğne oyası motifi.

göl: T. i. Kilim motifi. (Antalya)

gölecen: T. i. İplik çileleri sarmakta kullanılan bir çeşit aygıt. (Hatay)

gönlüm sende: T. k.g. Mekik oyası modeli.

gönül kafesi: (T. gönül + Ar. úafes) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

gönül kıvrımı: T. i.t. Kilim motifi. (Kars, Konya)

göpcük: T. i. Eski çuvaldan yapılan minder. (Samsun)

görülemek: T. e. Çorabın eskimiş yerini, örmek, onarmak. (Burdur)

götürgü: T. i. Kadınların, bebeklerini sırtlarında taşımak için kullandıkları, ipten örülmüş araç. (Niğde)

göz kaçığı: T. i. Çorap vb. örgülerde örülmeyerek atlanmış ilmek. (Isparta)

göz: T. i. 1. Bir çeşit yün dokuma motifi. (İçel) 2. Kilim motifi. (Antalya) 3. Nazara karşı kullanılan bir halı motifi. (Kütahya)

gözek: T. i. Örülmüş, onarılmış, çorap, çarık vb. şeyler. (Bitlis)

gözelemek: T. e. Örme ya da dokuma eşyanın delik yerlerini örerek onarmak. (Afyon)

gözlemek: T. e. Onarmak, yamamak. (Bolu, Kırıkkale)

gözümkaldı: T. i. Bir çeşit kilim. (Maraş)

gubalı: T. (kuba + lı) i. Bir çeşit halı motifi.

gul: (Far. gül) i. Bir yün dokuma motifi. (İçel)

gutmu: (Ar. úutnu) i. Çeşitli renklerde işlenmiş elbiselik kumaş. (Denizli)

gül: Far. i. 1. İğne oyası motifi.2. Halı motifi. Evliliği simgeler

gül oya: (Far. + T) i.t. Bkz. gül

gül ağacı: (Far. + T.) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

gül bezek: T. ik. Boncuklu tığ oyası motifi.

gül deste: (Far. + T.) k.g. İğne oyası motifi.

gül goncası: (Far. gül + Far. àonçe) i.t. 1. Halı motifi. (Manisa) 2. İğne oyası motifi.

gül küpe: (Far. gül + T. küpe) i.t. Bir çeşit boncuk oyası.

gül oya: (Far. + T.) i.t. 1. İğne oyasında bir motif. (İstanbul) 2. Boncuklu tığ oyası motifi.

gül sepeti: (Far. gül + Far. seped) i.t. Örgü lif modeli.

gül şeklinde fiyonk: (Far. gül + Ar. şekl + Rum. fiyonk) k.g. Halı motifi. Aşkın platonik yönlerini sembolize eder. Çarkıfelekle birlikte kullanıldığında iyi şans ve mutluluk anlamına gelir.

gül şeklinde rozet: (Far. gül + Ar. şekl + F. rosette) s.t. Halı motifi. (Kars)

gül ve sümbül buketi: (Far. gül + Far. sunbul + Fr. boukuete) k.g. Halı motifi. (İzmir)

gülçen: Far. i. İp sarmakta kullanılan araç. (Afyon)

güldeste: (Far. gul + deste) i. Tel kırma işi modeli.

gülhatmi: (Far. gul + Ar. hatmi) i. İğne oyası motifi.

güllerin içinden: (Far. + T.) k. g. Dantel motifi.

güllü mutfak takımı: (Far. gul + Ar. mutbaú + T. takım) i. t. Gül motifiyle örülen örtülerden oluşmuş takım.

güllü oya: (Far. + T.) i.t. Şerit işi yazma oyası.

Resim–46: güllü oya

güllü yıldız: (Far. + T.) s.t. Örgü lif modeli.

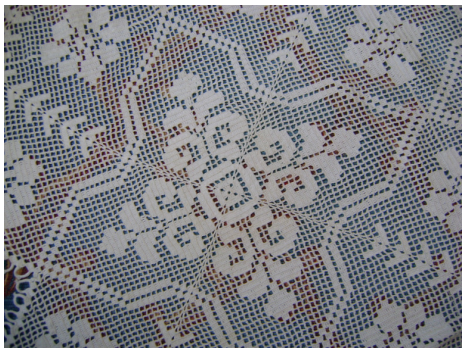
Resim–47: güllü yıldız

gülmelik: T. i. Mekik oyası modeli.

gülpare: (Far. gul + Far. pâre) i. Dantel motifi. Tel kırmada da kullanılıyor.

gülşen: (Far.) i. Tel kırma modeli.

güllü masa: (Far. gul + Rumence masa) s.t. Gül motifleri ile bezeli olan masa örtüsünün ismi.

Resim–48: güllü masa

gümüş kemer: (T. gümüş + Far. kemer) i.t. Dantel modeli.

güneş çemberi: (T. güneş + Far. çenber) i.t. Bkz. gamalı haç

güpür: (Fr. guipure) i. Boyanmamış, yün ve kıldan dokunmuş kilim. (Konya)

güvül gömlek: T. s.t. Ham ipekten dokunmuş iç gömleği. (Denizli)

güz papatya: (T. güz + Yun. papadia) s.t. Tel kırma işinde bir motif.

güzel oya: T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

– H –

haba: (Ar. haba) i. 1.Çözgüsü kıl, atkısı yün ipliğinden dokunan kilim. (Afyon, Isparta, Burdur, Konya, Kayseri) 2. Keçi kılından dokunmuş çadır yapmaya yarayan dokuma. (Afyon, Burdur, Isparta) 3. Çözgüsü ve atkısı kendir ipliğinden olma çuval. (Burdur, Isparta, Denizli) 4. Kaba kumaş. (Hatay) 5. Yün yağmurluk. (Afyon) 6.Yünden örülmüş ceket. (Isparta)

haç: Erm. i. Kilim motifi. (Hatay)

halaç: (Ar. hallâç) i. İğ. (Maraş, Antalya, Muğla)

halay: T. i. Başörtüsü. (Konya)

halayıca: (T. halay?) i. İğnelere takılan madeni halka. (Rize)

halıça (halça): (T. halı + Far. + çe) i. Seccade, küçük halı. (Kırşehir)

haliçe: (T. halı + Far. + çe) i. Küçük ipekli halı. (Çorum)

halka oyası: (Ar. halúa) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

halkalı gül: (Ar. halúa + Far. gul) s.t. Tel kırma işinde bir motif.

hamış: (Far. hâmûs : sessiz) i. İpin gevşek bükülmüş durumu. (Kırşehir)

hana: (Far. hâne) i. Halı, kilim ya da bez dokuma tezgahı. (Afyon, Kırşehir)

hanım beye kol attı: T. c. Mekik oyası modeli.

hanım çantası: T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

Resim–49: hanım çantası

hanım dilendi bey beğendi: T. c. Artık iplerden yapılan tığ örgüsü.

hanım göbeği: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

hanım kaşı: T. i.t. Halı motifi. (Muğla)

hanım küpesi: T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası modeli.

hanım sepeti: (Far. seped) i.t. Tığ oyası motifi.

hanımeli: T. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel motifi. 3. İğne oyası motifi.

hanımteni: (T. hanım + Far. ten) r.i. Açık pembe renk. (İmir)

har: (Ar. harr) i. Dantel. (İstanbul)

harakçin: (Ar. arak + Far. + çîn) i. Keçeden yapılmış işlemeli gelin başlığı. (Van)

harbala: (T. arba + lı) i. İşli kadifeden yapılan, feraceye benzer bir elbise. (İzmir)

harbalı elbise: (T. arba + lı + Ar. elbise) s.t. Kadife üzerine simle işlenmiş gelin elbisesi, bindallı. (Ankara)

harç: (Ar. harc) i. İpten örme bir çeşit düğme. (Kırşehir)

harir: (Ar. harir) i. İpek.

hartı: (hart + ı) i. İplik eğirirken örekenin başına dolanan yünü ya da pamuğu tutturmak için üzerine sarılan enli kayış şeklinde deri parçası.

haruşa: (Rus. haraşo) i. Yün örgüsü motifi.

hasa: (Ar. hâãã) i. Patiska. (Bolu, Bilecik, Eskişehir, Çorum, Amasya, Tokat, Maraş, Sivas, Niğde, Adana)

hasabez: (Ar. hâãã + Ar. bezz) i. Pamuktan yapılan her çeşit bez. (Ankara)

haşhaş tohumu: (Ar. haşhâş + Far. tuhm) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

haşhaş: (Ar. haşhâş) i. Halı motifi. (Konya)

hatun parmağı: T. i.t. İğne oyası motifi.

hayat ağacı: T. i.t. 1. Halı motifi. 2. Kilim motifi. (Adıyaman) 3. iğne oyası motifi

hayvan: (Ar. hayvân) i. Halı motifi. (Kars)

hayvanlar: (Ar. hayvân + lar) i. Halı motifi. (Kars)

hazan: (Far. hazân) i. Tel kırma işinde sarı renkte iple yapılan bir model.

helezon püskül: (Ar. halezon + T. püskül) s.t. Kenar danteli modeli.

helün (helon): (?) i. İrili ufaklı boncuk. (Rize)

hengillemek (hüngüllemek): T. (?) e. Boncuk vb. şeylerle süslemek. (Kırşehir)

hercai menekşe: (Far. her+câ+Ar. i, Far. benefşe) s.t. İğne oyası motifi.

Resim–50: hercai menekşe

hercai: (Far. her+ câ+ Ar. i) i. İğne oyası motifi.

heril: (Ar. harîr) i. 1. İnce ipekli. (Denizli) 2. Tel ve pulla işlenmiş gelin duvağı. (Denizli, Bursa, Muğla)

heşiek: (Far. heşt-i yek ?) i. Entari ve pantolonlarda koltuk altında ve bacak arasında kullanılan üçgen kumaş. (Hatay, Kırşehir, Kayseri)

heyre: (?) i. Bez dokuma tezgahı. (Kastamonu)

hıltar: (Yun. letarı > ıltar > hıltar) i. Keçi kılından yapılmış ip. (Ankara, Muğla)

hıyar çiçeği: (Far. hiyâr + T. çiçek) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–51: hıyar çiçeği

hızar dişi: (Far. harâs + T. diş) i.t. Dantel motifi.

hilal: (Ar. hilâl)i. Halı motifi. (Konya)

hind: i. Başörtüsü, yemeni. (Denizli, Balıkesir, Erzincan, Elazığ, Sivas)

hodman: (< kodaman) i. İplik bükmeye yarayan bir araç, iğ. (Rize)

horoz ibiği: (Far. horus + T. ibik) i.t. 1. İğne oyası motifi. 2. Tığ oyası motifi.

Resim–52: horoz ibiği

hoş sefa: (Far. hoş + Ar. safâ) ik. Dantel motifi. Bartın yöresine has tel kırma işinde de kullanılan bir motif.

hothatun: (hot: yuvarlak : T. hatun) i. Nazar boncuğu. (Erzurum)

hotuz: (< kotoz) i. Kadınların süslü başörtüsü. (İzmir)

hoyuk: (< oyuk) i. İğne. (Sivas)

hör: (< ör) i. Kalın pamuk ipliği. (Adana) 2. Kıl iplik. (Maraş)

höreke: (Yun. roka) i. 1. Pamuk ve yün eğirmekte kullanılan iğ. (Bursa, Eskişehir, Niğde, Çorum, Adana) 2. yün tarağı öreke. (Amasya)

hörül: (< örül) i. Kalın pamuk ipliği. (Denizli)

hur: (ör > hör > hur) i. Pamuk ipliği. (Adana)

– I –

ılkıdır: (< ılk – ı – d – ır) i. İpliği çile yapmaya yarayan iki ucu çengelli araç. (Isparta, Denizli, İzmir, Bolu, Zonguldak, Konya)

ırgaç: T. i. Dokumalarda çözgü üzerine enine atılan ip, argaç. (Trabzon)

ıskar: (Yun. istari) i. Dokuma tezgahı. (İzmir)

ışlama: T. i. İşleme.

ıtır: Ar. i. Bir çeşit filkete oyası.

ıygı: T. (ıymak : dokunacak halı, kilim veya bez için çözgü iplerini germek, ip çözmek) i. Dokunan bezlerin yukarıdan aşağıya gelen ipleri. (Maraş)

ıyımlıh: T. i. Halı, kilim vb. şeyler dokumak için tezgaha çekilen ipler. (Gümüşhane)

ıyma: T. i. Halıcılıkta arıç denilen, uzunluğuna gerilen ip. (Yozgat)

ıymak: T. e. Dokuma tezgahında halı, kilim vb. şeylerin iplerini yerleştirmek, germek, ip çözmek. (Ordu, Giresun, Sivas, Konya, Adana)

– İ –

ibik: T. i. Düğme. (Konya)

ibrik: Ar. i. 1. Çocuk sahibi olma arzusunu ifade eden bir halı motifi. (Çanakkale) 2. Kilim motifi. (Kars)

içirik: T. i. Yatak içine konulan halı kırpıntısı. (Kütahya, Eskişehir)

içitme: T. i. Başörtüsü. (Konya)

içrik: T. i. Paçavra, kırpıntı. (Konya)

ifade: (Ar. ifâde) i. Dokumada mekikle atılan tel. (Rize)

iğ: T. i. 1. Çıkrıklarda ipliğin sarıldığı demir tel. (Isparta, Çorum, Kastamonu, Amasya, Adana) 2. dokuma tegahlarında kalemleri sarmak için kullanılan demir eksen. (Isparta) 3. İplik gerilen çarkın uzun ucu. (İçel)

iğ burnu: T. i.t. Bükülen ipliğin bozuk kıvrılan yeri. (Denizli)

iğcik: T. i. Yün eğrilen iğin altına konan tabla. (Sakarya, Konya)

iğne yurdu: T. i.t. İğne deliği. (Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Manisa, Kütahya, Hatay, Kayseri, Kırıkkale)

iki diş bir dudak: T. k.g. Yün örgüsü motifi.

iki kardeş: T. s.t. İğne oyası motifi.

Şekil–53: iki kardeş

iki oda bir salon: (T. + Fr. salon) s.t. İki küçük bir büyük motiften oluşan dantel modeli.

ildirmek: T. e. Kaba taslak dikmek. (Denizli, Muğla)

ildür-: T. e. İliştirmek.

ilgeç: Bkz. ilik

ilgi: T. i. 1. Çengelli iğne. 2. Büyük iğne. 3. Kaba dikiş. 4. Yorgan ipliği. (Denizli, Maraş, Burdur, Bolu) 5. İri dikiş, teyel. (Yozgat)

ilgik (ilgeyh, ilikcek, ilikmeç): T. i. Düğme iliği. (Tokat)

ilgilemek (ilgilemeg, ilıntılamak): T. e. 1. İki parçayı birbirine iğreti olarak dikmek. (Isparta, Manisa) 2. Teğellemek. (Balıkesir, Bolu, Kayseri)

ilhaz (ılhaz): (T. ilik + Ar. haza : kesme, yırtam) i. 1. Çuvaldız. (Çorum) 2. Büyük iğne. (Balıkesir)

ili: T. i. Gelişigüzel dikiş. (İçel)

ilig: T. i. İplik bükmeye yarayan araç. (Rize)

ilik: T. i. 1. Düğme. (Tüm bölgeler) 2. Yaka. (Sivas)

ilikevi: T. i. İlik, düğme deliği. (Afyon)

ilim vurmak: T. e. İlmek atmak. (Gümüşhane)

ilimek: T. e. 1. İlmek yapmak. (Konya) 2. Bağlamak. (Amasya)

ilinti (ilıntı): T. i. Seyrek dikiş, teğel. (Denizli, Aydın, Sakarya, Bolu, …)

iliştirmek (ilüşdürmek): T. e. Bağlamak, tutturmak, dikmek. (Isparta, Denizli, Aydın)

ilkçelen: T. i. Çuvaldız. (İzmir)

ilkip: T. i. Dikicilerin iğnelerinin başındaki mumlu ip. (Çorum)

ilkiplemek: T. e. İki ipi düğümlemeden birbirine geçirmek. (Çorum, Antalya)

ilkment: (T. ilk + Far. bent > ment) i. Düğüm. (Konya)

ilme (ilma): T. i. 1.Halıda ya da dokuma dokunurken atılan düğüm. 2. Halıya düğümlenen renkli iplerin tümü.

ilme: T. i. 1. Teğel 2. İlmik, düğüm, iğreti düğüm.

ilmeç: T. i. 1. Düğü. (Denizli) 2. Elbiseyi bollaştırmak için konulan ek, parça. (Gümüşhane)

ilmeçer: T. i. Kadınların çene altından geçirilip başın iki tarafına tutturdukları boncuk vb. şeylerle süslü ip. (Isparta)

ilmek: T. e. 1. İki parçayı birbirine dikmek. (Burdur, Tokat, Yozgat) 2. Örmek, dikmek. (Giresun) 3. İğreti düğüm, ilmik.

ilmekli: T. Kolay çözülebilen düğüm. (Burdur)

ilmelik: T. i. Halı dokurken ilmek için hazırlanmış, renkli ve yumuşak, eğrilmiş iplik. (Niğde)

imelik: (T. ilmeklik) i. 1. Çıkrıkta eğilen yün ve ip yumağı. (İçel) 2. İki kat iplik. (İçel)

inci gerdanlık: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

inci gül: (T. inci + Far. gül) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

incili: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

ingişdeme: T. (?) i. Dikiş yüksüğü. (Afyon)

inne yurdu: T. i.t. dikiş iğnesinin deliği. (Denizli, Niğde)

inne: T. i. İğne. (Isparta, Denizli, Gaziantep, Niğde, İçel)

innelik: T. i. 1. İğnelik. (İçel) 2. Çatal iğne. (Denizli)

inni kenar: T. (en + li kenar) s.t. Halıyı çevreleyen kalın kenar.

insan: (Ar. insân) i. 1. Halı motifi. (Çanakkale) 2. Kilim motifi. (Gümüşhane)

ipağacı (ipaç): T. i. Dokuma tezgahı. (Kayseri, Konya)

ipeh: T. i. İpek. (Kars)

ipek kozası: (T. ipek + Far. koze) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

ipekli bel: T. s.t. Bir çeşit filkete oyası.

ipezen (ipirden): T. i. Kıldan yapılmış ip sicim. (Antalya)

irengi: (< ıàra – n – gı) i. Kirmen. (Isparta)

irit: T. i. Çul dokuma tezgahında alt ve üst direkler. (Isparta)

irpeden: (Yun. irpedoni) 1. Tezgaha sarılmış halı dokuma iplikleri (Manisa) 2. İp. (Konya) 3. Kıl iplik. (Antalya)

iskif (iskiv): (İng. skew : bükülmüş) Dikiş yüksüğü.

istar (isdar): (Rum. ıstar) i. Halı tezgahı. (Kırşehir, Niğde, Konya, Muğla)

istek: T. i. İğne oyası modeli.

işdar (ısdar): (Rum. ıstar) i. Kilim, bez dokumaya yarayan aygıt. (Konya)

işle (işlenk): T. i. Nakış. (Denizli)

işlik (işlig): T. i. El tezgahı. (Burdur, Kastamonu, Yozgat)

işkembe: Far. (şikenbe) i. Dantel modeli.

Resim–54: İşkembe (karın)

iy (iye): T. i. Pamuk, yün gibi şeylerden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkince, sivri olan uçlarından biri çengelli olan ağaç araç. (Burdur, Denizli, Balıkesir, Eskişehir, Samsun, Tokat, Gümüşhane)

iyim iyimek: T. ik. Çul, çuval gibi ipten yapılan şeyleri dokumak için ipleri gererek hazırlamak. (Sivas)

iymeç: T. i. Bükülmüş yün ip. (Nevşehir)

iymek: T. i. Dokuma tezgahına gerilen ip. (Kırşehir)

– J –

Japon gülü: (Japon + Far. gül) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

– K –

kabak çiçeği: T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

kabak: T. i. Boncuklu tığ ve iğne oyası motifi.

Kâbe: y. a. Halı motifi. İbadetin yönünü tayin etmek için kullanılır. (Bergama)

kaççik: T. i. Bir çeşit yazma, başörtüsü. (Malatya)

kadamak: T. e. İri iri, kaba dikmek. (Çorum, Kars, Kayseri)

kadeh çiçeği: (Ar. úadeh + T. çiçek) i.t. İğne oyası motifi.

kadhığ: T. i. İkileme dikiş, çifte dikiş.

kadife gül: (Ar. úadife + Far. gül) s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kadife: (Ar. úadife) i. İğne oyası motifi.

kafa: (Ar. úafâ) i. Tülbent. (İstanbul)

kafeste kuş: (Ar. úafes + T. kuş) k.g. Kilim motifi. (Tekirdağ)

kahküllü: (Far. kâkül + T. -lü) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

kahve çıtlığı: (Ar. úahve + T. çıtlık) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kaktüs: (Fr. cactus) i. Tığ oyası motifi.

kalagaz: T. i. Başörtüsü. (İstanbul)

kalbimin köprüsü: (Ar. kalb + T. köprü) i.t. Örgü motifi.

kalemli: (Ar. úalem + T. –li) i. İğne oyası modeli.

kalı kirtik: (T. kalı + T. kirtik) s.t. Halıda en dıştaki ince şerit biçimindeki nakış.

kalın sap: (T. kalın + T. sap) s.t.Kalın iplik, yorgan ipliği.

kalkan gözü: (T. + T.) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kamdonluk: T. i. İç çamaşırı yapılan bir çeşit dokuma. (Bursa)

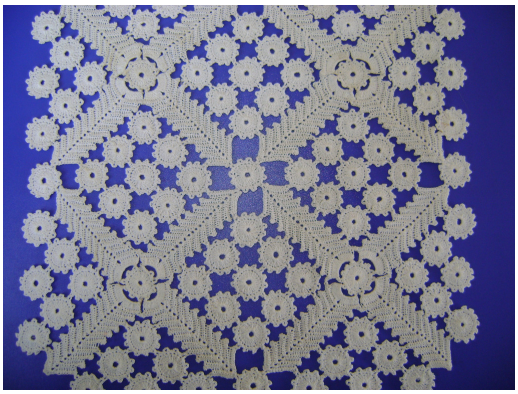
kandaş: T. i. Biçkiye gelmeyen kumaş. (Maraş)

kandil: Ar. i. 1. Halı motifi. (Konya) 2. Kilim motifi. (Adıyaman)

kandil çiçeği: (Ar. úandil + T. çiçek)) i.t. İğne oyası motifi.

kangal: (Yun. kaghalos) i. Yün çilesi. (Burdur, Niğde, Konya)

kanser: (Fr. cancer) i. Dantel motifi.

Resim–55: kanser

kantaron: (Yun. kentauros) i. Halı motifi. (Muğla)

kantı: T. (?) i. İki kat bükülmüş yün ipliği. (Gümüşhane)

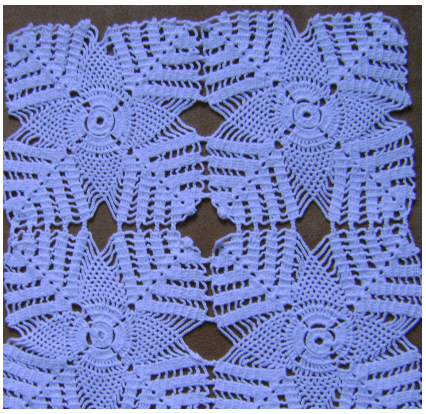
kapan: T. i. Kilim motifi. (İçel)

karadut: (T. + Far.) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

karagöz: T. i. Kilim dokumalarında kenar süsü olarak kullanılan bir çeşit motif. (İçel)

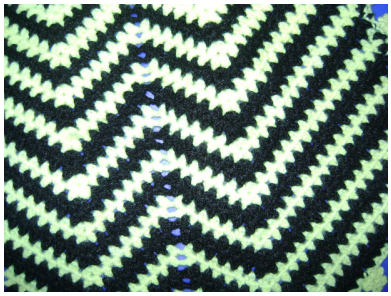
kara gözlü: T. s.t. Örgü motifi.

kar tanesi: (T. kar + Far. dâne) i.t. 1. Dantel motifi. 2. Tel kırma işinde bir motif.

Resim–56: kar tanesi

kara kaş: T. s.t. Örgü mutfak önlüğünde kullanılan bir motif.

Resim–57: karakaş

kara kaynana: T. s.t. Yazma kenarına sadece siyah renkte irili ufaklı boncuklarla yapılan oya modeli. Erzurum'da erkek anaları çocuklarının düğününde bu yazmaları bağlıyorlar.

kara sevdalı: (T. kara + Ar. sevdâ) s.t. Örgü motifi.

kara üzüm: (T. + T.) s.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

karakalem: (T. + Ar. úalem) i. Kenarlarına siyah çiçek baskısı yapılmış tülbent. (Niğde)

karakçı: T. i. Kadın başörtüsü. (Konya)

karaltı: T. i. Dikiş. (Gaziantep)

karamandur: (Yun. karamandulon) Bir çeşit dokuma bez. (Tokat)

karanfil / yan karanfil: (Ar. úaranful) i. / s.t. Tığ oyası motifi.

karanfil: Ar. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Cennet bahçesini simgeleyen bir halı motifi. 3. Dantel motifi. 4. İğne oyası motifi. 5. Kilim motifi. (Konya)

Resim–58: karanfil

karanfilli namaz bürgüsü: (Ar. + Far. + T.) k.g. İğne oyası modeli.

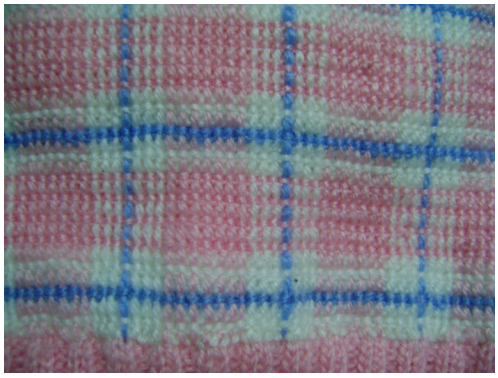
karanlık gecelerin tatlı rüyası: (T. + Ar. rü'yâ) i.t. Dantel modeli.

kardalı: T. i. Potlu, büzgülü (dikilmiş şeyler için)

kardaşkanı: T. i. Kırmızı ve beyaz çizgili ipek kumaş. (Adana)

kardelen: T. i. Mekik oyası modeli.

kare kare: (Fr. carré) ik. Dantel modeli.

Resim–59: kare kare

karın: T. i. Dantel modeli.

karnabahar: (Rum. + Far. bahâr) i. Tığ oyası motifi.

karnıyarık: T. i. Gebeliği simgeleyen halı motifi. (İzmir)

karpuz dilimi: (Far. + T.) i.t. İğne oyası motifi.

karpuzlu: Far. i. 1. İğne oyası motifi. 2. Mekik oyası modeli.

kartal: T. i. Halı motifi. (Elazığ)

kasab: Ar. i. Hint kumaşı.

kasap oyası: (Ar. + T.) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kasar: T. i. Giysileri ve dokuma ipliklerini ağartmak için kireç kaymağına yatırma işlemi. (Rize, Çorum, Gaziantep)

kasık: T. i. Yünden örülmüş, peştamal üzerine bele sarılan iki santimetre eninde kuşak. (Trabzon)

kasımpatı: T. i. İğne oyası motifi.

kastir: T. (?) i. İşlemeli kadın giysisi. (Kayseri)

kaş-göz: T. ik. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Mekik oyası motifi.

kaşlamak: T. i. Yünü iki kat yapıp bükmek. (Afyon)

katkat papatya: T. + Yun. s.t. İğne oyası motifi.

katma: T. i. Kıldan, yünden yapılmış ip, sicim. (Kayseri, Niğde)

katmer: T. i. İğne oyası çeşidi.

katmerli adalya: T. + T. s.t. İğne oyası motifi.

katmerli beş yaprak: T. + T. + T. s.t. İğne oyası motifi.

katmerli gül: T. + Far. s.t. 1. İğne oyası motifi. 2. Tığ oyası motifi.

katmerli yıldız: T. + T. s.t. İğne oyası motifi.

katmerli: T. i. Dantel ve tel kırma işlerinde kullanılan bir motif.

katnak: T. i. Lif. (Kütahya)

kavakteli: T. i. Bir çeşit iplik yumağı. (Amasya)

kavrak: T. i. Yünlü kumaş. (İstanbul)

kaw kuw: T. ik. Dikişin büzülmesi, çekilmesi; elbisenin dikilirken kırışıp büzülmesi. (DLT'ten derlenen bir sözcüktür.)

kaya: T. i. Dantel motifi.

kaydan: T. i. Kadınların kullandığı kol bağı, kuşak. (Trabzon)

kaydırma: T. i. İnci işli kadın fesi. (Çorum)

kayışlık: T. i. Mendil. (Isparta)

kaylım: T. i. Kilim. (Kayseri)

kayma: T. i. Bezin kenarını kıvırarak dikme işlemi. (Çanakkale)

kaymak tabağı: T. + T. i.t. Dantel motifi.

kaynana dili: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kaynana geline küstü: T. + T. + T. c. Örgü motifi.

kaynana oyası: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kaynana yumruğu: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kaynanadili: T. i. Bir iğne oyası örneği. (İstanbul)

Resim–60: kaynana dili

Kayseri mantısı: y.a. + Çince i.t. Dantel motifi.

kayta: T. i. Çuha şalvarlara dikilen, pamuktan siyah şerit. (Konya)

kaz ayağı: T. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi. 3. Yazma kenarı oyalarında kullanılan bir motif. 4.Doğurganlık sembolü olan bir halı motifi. (Antalya)

Resim–61: kaz ayağı

kaz ayakları: T. + T. i.t. Halı motifi. Doğurganlığı simgeler. (Konya)

kaz kanadı: T. + T. i.t. Kilim motifi. (İçel)

kaza: Ar. i. Makara. (Trabzon)

kazake: (?) i. Makara ipliği. (Kırşehir)

kazan kulpu: (T. + Rum. kolpas) i.t. Kilim motifi. (Adana)

kazankabı: T. i. Kıldan dokunan büyük heybe. (Maraş)

kazayağı: T. i. Kilim motifi. (İçel)

kazeki: T. (?) i. İşlemeli çuhadan yapılmış kısa ceket. (Bilecik, Çorum, Samsun, Tokat)

kazıl: (Ar. àazl) i. 1. Kıldan bükülmüş çuval dikmekte kullanılan ip, sicim. (Isparta, Burdur, Manisa, Balıkesir)

kazılcı: T. i. Kıl ipten örülmüş yular, çuval torba vb. şeyler. (Niğde)

kebe: T. i. 1. Yünden örülmüş kalın kilim. (Sinop, Konya) 2. Kaba kumaştan yapılmış ceket, palto, aba. (Isparta, Aydın, Niğde) 3. Keçe. (Giresun)

kebe: (Lat. cappa / Yun. kapa) Halı. (Sivas, Kayseri)

kecefe: T. i. İplik sarmakta kullanılan ağaçtan yapılmış bir çeşit çıkrık. (İçel)

kecere: T. i. Dokumacılıkta ipliği sarmakta kullanılan çıkrık. (Bilecik)

keci: (Far. kecî) 1. Suni ipek. (Sivas) 2. Makara işliği. (Manisa)

kecik: (Far. keci + T. k) Kıldan ve yünden yapılmış ince kuşak. (Elazığ)

kedeme: (Yun. kendima) Elbisede pili, kırma, fisto vb. süsler. (Manisa)

kedibastı: T. i. Kedi ayağı izine benzeyen bir çeşit yünlü kumaş. (Niğde)

kedili: T. i. Yün örgüsü lif modeli.

Resim–62: kedili

kefe: Ar. (keffe) i. İpekli kumaş. (Konya)

kefne: T. i. İğne ve bizin batmaması için ele geçirilen demirli kayış araç. (İzmir)

kehme: T. i. İpekten yapılmış kısa kadın elbisesi. (Muğla)

keji: (?) i. Yün halı ya da kilim dokunurken araya katılan pamuk. (Bayburt, Kars)

keklik gözü: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kelayapı: T. i. İpek başörtüsü. (Kırşehir)

kelebacı etmek: T. k.g. Başa tülbent sarmak. (Tokat)

kelebek: T. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi. 3. Kilim motifi. (Afyon)

Resim–63: kelebek

kelebekli kırlent: T. + Fr. (guirlande) s.t. Dantel modeli.

kelebekli: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–64: kelebekli

kelef: (Far. kelâbe) i. 1. İplik çilesi. (Van) 2. İplik yumağı. (Van) 3. Parça parça olan iplik. (Artvin)

kelefçe: (Far. + T. çe) i. İplik sarmakta kullanılan aygıt. (Kerkük)

kelefe: (Far. + T. e) i. 1. Yün ya da iplik çilesi. (Gümüşhane, İçel) 2. İplik sarmakta, çile yapmakta kullanılan tahta araç. (Ankara, İçel, Antalya)

kelep: (Far.) i. 1. Bükülmüş iplik kangalı, çile. 2. Yün çilesi. (Uşak)

kelep kelep: Far. (iplik kumaş gibi şeyler için) ik. Halka halka.

kelep (keleve): Far. i. 1. İplik çilesi. (Tüm bölgeler) 2. İplik yumağı (Isparta, Kütahya, Muğla)

kelepçe (kelepce): (Far. kelep + T. ce) İpliği çile yapmaya yarayan araç. (Trabzon, Rize, Artvin, Bitlis, Elazığ)

kelepcek: Bkz. kelepçe

kelepçelemek: (Far. + T. çe+ le-) e. İpliği iğden çözmek. (Rize)

keleplemek: (Far. + T. le-) e. İpliği çile yapmak. (Amasya, Denizli, Kütahya, Eskişehir, Bolu, Kastamonu)

keleve: Bkz. kelef

kelfe: Far. i. Elde iplik sarmaya yarayan tahtadan yapılmış araç. (Antalya)

kelpen: T. i. Kadınların süs olarak kol üstüne koydukları kumaş parçası. (Hatay)

kemçik: T. i. Örgü motifi.

kemek: T. i. Pamuktan yapılmış çubuklu ve nakışlı bir dokuma; bundan bürgü yapılır, Kıpçaklar yağmurluk yaparlar.

kemer köprü: Far. + T. s.t. Dantel motifi. Tel kırma işinde de kullanılıyor.

kemt: T. i. Halı ve kilimlerde dokumak için iplerin sarıldığı yuvarlak bir ağaç. (Sivas)

Kenan Evren imzası: k. a. + Ar. i.t. Yün örgü motifi.

kenar gezi: T. + T. i.t. Yün dokumalarda kullanılan bir motif. (İçel)

kendiz: T. i. Çorap şişi. (Konya)

kerpiçli yelen: T. + T. s.t. Kilimlerde bir çeşit kenar süsü. (Adana)

kestel: 1. Dokumada çözgü ipliği. (Denizli, İçel) 2. Kıl sicim. (Denizli, Konya, İçel)

kestel: Kestel yer adı (Bursa'da ilçe) < Lat. castel "kalecik" T. i. 1. Halı, kilim dokunan bükülmüş yün ip. (Muğla) 2. İplik turası. (İçel)

kestelipi: Bkz. kestel

kesten: Bkz. kestel

kestil: Bkz. kestel

keşgen: T. i. Dokuma aygıtındaki gücünün geçtiği tarak. (Burdur, İçel)

keşik: T. i. Renkli yünden örülen bel bağı. (Isparta, Erzurum, Muğla)

keşken: T. i. Dokuma aygıtındaki gücü tarağının geçtiği çubuklar.

kezzez: (Ar. kezzâz) İpek işi. (Hatay)

Kıbrıslı: (Yer adı + lı) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

kıda: T. i. İpekten para kesesi ve bel kemeri dokumaya yarayan küçük el gergefi. (Artvin)

kıdım: T. i. Çorap ve halı ilmiği. (Erzincan)

kıdıt-/kıdhığla-: T. e. Kıyı kenar dikmek.

kıhra: T. (?) i. Keçi yününden dokunmuş kilim. (Kastamonu)

kılçar: T. i. Boyalı yün ipliği. (Antalay)

kılıç: T. i. Dokumacılıkta kullanılan, cetvele benzer bir araç. (İzmir, İstanbul, Ordu, Sivas)

kılıçan: T. Kıldan yapılan kilim. (Gaziantep)

kılıç oya: T. + T. i.t. İğne oyası motifi.

kına sefası: Ar. + Far. i.t. Bartın yöresinde kına gecesin de gelinin giyindiği gömleğe işlene motif.

kınalı gül: Ar. + Far. s.t. Bartın yöresinde kına gecelerinde gelinin başına örtülen örtüye işlene bir motif.

kınalı tetir: Ar. + T. s.t. Halıcılıkta kullanılan ceviz yeşili renk. (Niğde)

kıncık: T. i. Süs işleme. (Kütahya)

kıncıklamak: T. e. İplik dolaşmak. (Erzurum)

kır çiçeği: T. i.t. 1. Dantel modeli. 2. İğne oyası motifi. 3. Tel kırma, oya ve dantel işlerinde kullanılan bir motif.

kır gülü: T. + Far. i.t. Tığ oyası motifi.

kır menekşesi: T. + Far. (benefşe) i.t. İğne oyası motifi.

kır papatyası: T. + Yun. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kırçan: T. i. Kıldan yapılan iplik. (Zonguldak)

kırçıllı: T. i. Tığ oyası modeli.

kırk akıl kırk fikir: T. + Ar. + T + Ar. k.g. 1. Dantel motifi.2. Örgü modeli. 3. Halı motifi ve aynı zamanda halı adı.

kırkayak: T. i. Kilim motifi. (Afyon)

kırkayaklı: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

kırkım: T. i. Halı ilmikleri. (Niğde)

kırkıt: T. i. Çorap şişi. (Manisa)

kırkkıvrım: T. i. Bir çeşit kilim. (Maraş)

kırpık: T. i. Halı yünlerinin makasla kesilen kısmı. (Isparta)

kırpıntı: T. i. Halı artıkları. (Manisa)

kırpıt: T. i. El örgüsü ve yünden yapılmış pantolon. (İzmir)

kırşaklanmak: T. e. Çok bükülen iplik dolaşmak. (Sivas)

kırtız: T. i. Yün ipliğinin pisliklerini temizlemek için kullanılan 10-15 cm. boyunda düz ağaç parçası ya da ince kamış. (Van)

kıskar: T. i. Çul, kilim dokunan tezgah. (Denizli)

kıvrak: T. i. Çok bükülmüş nesne (iplik için). (Çorum, Niğde)

kıvraltmak: T. e. Bükmek (iplik için). (Tokat)

kıvranıklı: T. i. Fazka bükülmüş, birbirine dolaşmış (ipek, iplik vb.) . (Ordu, İçel)

kıvratma: T. i. 1. Bükülmüş iplikten dokunan bez. (Çorum) 2. El tezgahında temiz ve kıvrılmış iplikten dokunmuş bez. (Amasya, Malatya, Niğde)

kıvrım kıvrım: T. ik. Mekik oyası motifi.

kıvrımlı dal: T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kıygaç: Bkz. kıyık

kıyık: T. i. 1. İğne, kalın yorgan iğnesi. (Afyon, İzmir, Elazığ, Maraş, Kayseri) 2. Çuvaldız. (Tüm bölgeler)

kıyyık: Bkz. kıyık

kıyma: T. e. Kumaşın kenarını incecik büküp çırpa çırpa dikme. (Kastamonu)

kız kalbi: T. + Ar. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kızık: Bkz. kıyık

kızılcık: T. i. 1. İğne oyası motifi. 2. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–65: kızılcık

kızılcık oya: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kibar gelin: Ar. + T. s.t. İğne oyası motifi.

kilit: Far. i. Kilim motifi. (Aydın)

kilkit: (Yun. kirkida) Halıcılıkta kullanılan bir çeşit tarak. (Çorum)

kilte: (Ar. kilte) İplikten ya da ipten örülmüş düğme iliği. (İçel)

kiraz: Rum. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

kirazlı: Rum. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

kiraz çiçeği: Rum. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kiraz dalı: Rum. + T. i.t. İğne oyası motifi.

Resim–66: kiraz dalı

kiraz oya: Rum. + T. i.t. İğne oyası motifi.

kiraz sepeti: Rum. + Far. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kirbe: T. i. Kilim. (Balıkesir)

kirinç: T. i. Karmakarışık, dolaşık. (Samsun)

kirgit: Bkz. kilkit

kirkel: T. i. Eğrilmek üzere bir ele geçirilen yün, kıl. (Trabzon)

kirkit (kırkıt): 1. Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden ya da ağaçtan yapılmış dişli araç. (Tüm bölgeler) 2. Çorap şişi. (Manisa) 3. Halı, kilim dokumakta kullanılan ağaç ya da maden araç. (Muğla) 4. Halıcılıkta düğümleri ve atkıları sıkıştıran tarak.

kirlit: Bkz. kilkit

kirman (kırman, kırmen, kirmen): (Far. kirman) Elde yün eğirmeye yarayan araç. (Tüm bölgeler)

kirmeni: Bkz. kirman

kirpik: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

kirpikli: T. i. İğne oyası modeli.

kirtme: Bkz. kilkit

kirtmek: T. i. Halıcılıkta iplikleri bağlamak. (Konya, İçel)

kistik: T. i. kumaştan dikilmiş patik. (Sivas)

kobalak: T. i. Halı motifi. (İzmir)

kocasu: T. i. Halı motifi. (Antalya)

koç: T. i. Kilim motifi. (Konya)

koçak: T. i. Yün ipliği çilesi. (Isparta)

koç boynuzu: T. + T. i.t. 1. Doğurganlığı ve üremeyi simgeleyen eril bir motiftir. Halı ve kilimlerde kullanılır. 2. Kadın çorabında kullanılan bir nakış motifi. (Bilecik) 3. Kilim motifi. (Ankara)

koken: T. (?) i. Kadınların dantel ördükleri iplik yumağı. (Kayseri)

kolan: T. i. Kıl ya da yünden dokunmuş, üstü işlenmiş, kadınların kullandıkları bir çeşit kuşak. (Kütahya, Muğla, Burdur, denizli, Bolu, Eskişehir, Sivas)

kolbağı (kolbağ): T. i. Büyük taneli boncuklardan yapılmış kadın bileziği. (Diyarbakır)

kolbak: Bkz. kolbağı

kolçak: T. i. Kirman eğirirken kola sarılan yapağı. (afyon, Isparta, İçel)

kon: T. i. Tezgah. (Gaziantep)

kondurmak: T. e. İşlemede, işlenen renkleri birbiriyle uygun olarak yerli yerinde kullanmak, bağdaştırmak. (Niğde)

kopuk: T. i. Kısacık yün ve pamuk ipliği parçaları. (Niğde)

kopuklu: T. i. Halı dokunurken toz ve kırpıntının içine karışan kopuk iplikler. (Niğde)

korasma: T. i. Dokuma tezgahlarında ipliğin asıldığı yer. (Bursa, Tokat)

koruk: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

koruk oya: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

koşlamak: T. i. İki ipi bir araya getirip bükmek, iki kat etmek. (Nevşehir, İçel)

koşma: T. i. İki katlı kilim. (Kayseri)

kotirik: T. (?) i. ipliksiz boş makara. (Kars)

koyun gözü: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

koza: Far. i. 1. Gümüşten ve sırmadan yapılmış süslü düğme. 2. Makara, masura. (Kastamonu)

koza oyası: Far. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

kozaklı şal: T. + Far. (şâl) s.t. Örgü şal modeli.

kozalamak: T. e. Havlu ve masa örtüsü gibi eşyaların çözgü ipliklerini püskül yapmak. (aydın, Muğla)

köğüz: T. i. Kilim. (Afyon)

kök: T. r.i. Mavi, yeşil.

kökçin: T. r.i. Göğümsü, kır.

köleker: T. i. Bir çeşit kilim. (Maraş)

köleter: T. i. İp eğirmeye yarayan kirman. (Bolu)

kölümbe: T. i. Çıkrığın dönen yastığı. (İçel)

köpek izi: T. + T. i.t. Halı motifi. (Muğla)

köprü oyası: T. + T. i.t. İğne oyası modeli.

köprü: T. i. Dokuma aygıtında çözgü ipliklerinin geçtiği tahta ya da demir araç. (Edirne)

kör sık dişli: T. + T. + T. s.t. Yatak takımlarına geçirmek için kullanılan dantel motifi.

köreke: T. i. İğ, kirmen. (Balıkesir, Giresun)

köşe: Far. i. Halının bir köşesine yapılan bir çeşit süs, köşe motifi. (Kayseri)

köşköş: T. i. Çözgü ipliklerinin dağınık düzensiz biçimi. (Çorum)

krizantem: Fr. (chrysanthéme) i. İğne oyası motifi.

kubbe: Ar. (úubbe) i. Halı motifi. Cennetin yedi katını simgeler. (Konya)

kubeşmek: T. i. İş işlerken yarışmak. (Afyon)

kuka: Rum. i. Oya ipliği. (Kars)

kulak: T. i. Gücü sırığını koymaya yarayan dokuma aygıtının yan direkleri. (Çanakkale)

kulaklı: T. i. Kilim motifi. (Erzurum)

kumrulu yol: Far. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kupül: (Fr. coupure) i. İçine kumaş parçaları doldurulan bohça parça bohçası. (İçel)

kur kuşak (kur kurma kuşak): T. i. Süslü, özenle yapılmış kuşak.

kurama bohçası: T. + Far. i.t. Yama bohçası. (Diyarbakır)

kurbağa: T. i. Kilim motifi. (Adıyaman)

kurdela: İt. i. 1. İğne oyası motifi. 2. Sünger paçaları ile yapılmış tığ oyası. 3. Tığ oyası motifi.

kurdik: T. i. Kirmen. (Malatya)

kurt ağzı: T. + T. i.t. 1. Halı motifi. (Adıyaman) 2. Kilim motifi. (Adana)

Resim–67: kurt ağzı

kurt dişi: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kurt izi: T. + T. i.t. Halı motifi. (İzmir)

kurt oya: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

kuş: T. i, 1. Kilim motifi. (Adıyaman) 2. Dokuma tezgahında gücülerin üstündeki bir çeşit makaralar. (Çorum) 3. Halı motifi. (Manisa) 4. Dokuma aygıtında aşağı yukarı kaldıran makaralar. (Sinop, Sivas, Niğde, Adana)

kuşak: T. i. Kilim motifi. (Afyon)

kuş gözü: T. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Mekik oyası modeli.

kuş kuş oya: T. + T. ik. Tığ oyası.

kuşgücüğü: Bkz. kuş

kutnu: (Ar. kutnî) i. Bir çeşit kumaş. (Kayseri)

kutu kutu pense: Rum. + Fr. (pince) k.g. Kare motiflerden oluşan bir çeşit tığ örgüsü.

kuy: T. i. Şal ve bez dokunan dokuma aygıtı. (Antalya)

kuzey yıldızı: T. + T. i.t. Dantel modeli

kuzulu koyun: T. + T. s.t. Mekik oyası modeli.

kübi-: T. e. Sık dikişle dikmek.

kübit-: T. e. Diktirmek.

kübül-: T. e. Dikilmek.

kübüş-: T. e. Dikmekte yarış etmek, yardımetmek.

kücü: T. i. 1. Halı dokuma aygıtında ipleri geren ve gevşeten, silindir biçiminde, uzun ağaç. (Afyon, Muğla) 2. Bez dokuma aygıtında tarağın arkasında bulunarak iplik katlarının açılıp kapanmasını düzenleyen, özel biçimde bükülmüş ipler. (İçel) 3. Dokuma aygıtında uzunluğuna giden iplerin iki ucunu birleştiren yuvarlak, tahta çubuklar. (Niğde)

kücülemek (kücümek, küçülemek): T. e. Tezgahta halı, kilim, kumaş vb. dokunurken çözgü ipliklerini gücü ağacına bağlamak. (Denizli, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, Ordu, Konya)

kücülemek: T. e. Dokunacak bez, kilim vb. nesnelerin ipliklerini gücü ipliklerinin arasından geçirmek. (Çorum)

küçü (küzi, küci): T. i. 1. Dokumacılıkta arış ipliklerini aralayan iplik tarak. 2. Dokuma aygıtında gücü. (Çorum, Muğla)

küçük basmacık: T. + T. s.t. Yün dokumalarda kullanılan bir motif. (İçel)

küçük çıkrığı: T. + T. s.t. Bir çeşit kilim motifi. (Maraş)

küfi yazısı: Ar. + T. i.t. Camilerde kullanılmak üzere dokunan halılarda kullanılan bir motif.

kül boncuk: T. + T. i.t. Yemeni süslemelerinde kullanılan renkli küçük boncuklar. (Amasya)

külaflı yıldız: Far. + T. s.t. Bir çeşit kilim motifi. (Maraş)

küpe: T. i. 1. Evlenme isteğini ifade eden bir halı motifi. (İzmir) 2. Kilim motifi. (Afyon) 3. İğne oyası motifi.

küpe çiçeği: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

küpeli: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–68: küpeli

kürküt: T. i. 1. Dokuma aygıtlarında taraktan dökülen yün kırıntıları. (Muğla) 2. Halı, kilim, tezgahlarında taraktan dökülen yün kırıntıları. (Isparta, Muğla)

küyüş: T. i. Kilim. (İstanbul)

küzük: T. i. Çulha aygıtlarındandır; birbiri üzerine düğümlenen bir takım iplikler olup, onunla üst eriş, alt erişten ayrılır. Kumaş ve kumaşa benzer şeyler dokuyanlara da böyle denir.

– L –

lale: Far. i. 1. Çocuk sahibi olma arzusunu anlatan bir halı motifi. (Çanakkale) 2. Örgü modeli.

lale bahçesi: Far. + Far. i.t. Tel kırma işi modeli.

lalelerin dansı: Far. + Fr. (danse) i.t. Tel kırma işi modeli.

lale ve karanfil: Far. + Ar. k.g. Halı motifi. (Konya)

lale ve rumi yazısı: Far. + Ar. + T. k.g. Halı motifi. (Konya)

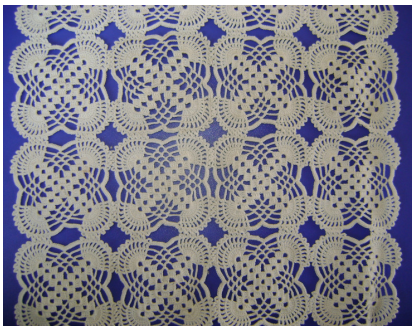
laleli şal: Far. + Far. s.t. Tel kırma işi.

lalezar: Far. i. Tel kırma işi modeli.

lalis: T. (?) i. İnce ve sık dokunmuş bez. (Konya)

largah: T. (?) i. Dokuma tezgahlarında çözgü tellerinin birbirine karışmalarına engel olan ağaçtan yapılmış araç. (Malatya)

leblebi eşmesi: Far. + T. i.t. Dantel motifi.

Resim–69: leblebi eşmesi

leçek: (Far. leçek) i. Yün atkı. (Artvin)

leplik: T. (?) i. Yassı ve mavi renkli boncuk.

levarike penbesi: T. (?) + Far. (penbe) i.t. r.i Mor renk. (İçel)

leylak: Ar. i. İğne oyası motifi.

liğ: T. (?) i. İplik eğirmekte kullanılan iğin eğri demir ucu. (Maraş)

limon: (Yun. lemoni) İğne oyası motifi

limon çiçeği: Yun. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

Resim–70: limon çiçeği

ling: T. (?) i. Dokuma tezgahında tarağı tutan araç, tefe. (Çanakkale)

– M –

madalyon: Fr. (médaillon) i. Halı motifi. (İzmir)

mahkemeli oya: Ar. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

mahyar: Far. (?) i. Yerli yünden dokunmuş, uzun ve yakasız kadın paltosu. (Bursa, Eskişehir)

makacı: (?) i. Dokuma tezgahında ipliği çeken ağaç, mekik. (Rize)

mali: (?) i. Çok yumuşak yün ipliği. (Niğde)

mamancika: (?) i. Bez parçalarından yapılan oyuncak bebek. (Rize)

mamer: (?) i. Dokuma tezgahında iplik germeye yarayan yuvarlak ağaç. (Çorum)

mamerik: Bkz. mamer

mandallamak: (Ar. mandâl + la-) e. Teyellemek. (Kastamonu)

mangırcak: T. (?) i. Dokuma tezgahındaki makara. (Nevşehir)

manolya: Fr. (mangolia) i. Dantel, oya ve tel kırma işlerind kullanılan bir motif.

mantakalamak: Ar. (mıntıka + la- mak) e. Teyellemek. (Balıkesir)

mantıka (mantaka): Ar. (mıntıka) i. İri dikiş, teyel. (Burdur, Çanakkale, Kütahya, Sakarya)

mantılı: Ç. (mantı + T. lı) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

margarit: (?) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

marlak: (?) i. Eğrilen yün yumağının takıldığı değnek. (Denizli)

marpuç: Far. i. Halı motifi. (Kırşehir)

marrak: T. (?) i. Dokuma tezgahında ipliği yumaktan düzgün indirmeye yarayan yuvarlak ağaç. (Manisa)

marsa: Bkz. masıra

mart yaprağı: Lat. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

marullanmak: Rum. (marul) e. Dantel, altının dar üstünün bol olmasından kıvrım kıvrım durmak. (Adana)

marullu: Rum. (marul) i. Dantel modeli. Kenar süslemesi olarak kullanılıyor.

Resim–71: marullu

marul oya: i.t. İğne oyası motifi.

masır: Bkz. masıra

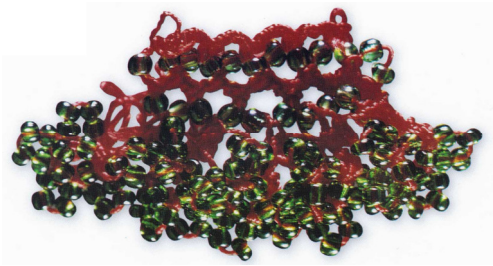
masıra: Rum. i. Dokuma tezgahında atkı ipliklerinin sarıldığı ağaç parçası. (Kastamonu, Gaziantep, Sivas, İçel)

mastar: Ar. i. Tezgahta halının düz dokunmasını sağlayan araç. (Kayseri)

mavrim (mavrım, mavrum): T. (?) i. Yerli dokuma bez. (Maraş, Adana, Kayseri)

maydanoz çiçeği: Rum. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

maydanoz: Rum. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi. 3. Dantel motifi.

Resim–72: maydanoz

mayıslamak: T. e. Dokuma bezi yıkayarak ağartmak. (Maraş)

mazı gülü: Far. + Far. i.t. Halı motifi. (Muğla)

mazı: Far. i. Halı tezgahlarında arışın ve dokunan halının sarıldığı ağaçlar. (İzmir, Kırşehir, Konya, Adana)

mazman: (Erm. mazman) i. 1. İp sarmaya yarayan silindir biçiminde araç. (Çorum) 2. Kendirden ip, yular, urgan yapan kimse. (Tokat)

mebrüm: T. (?) i. Atkı iplikleri pamuk, çözgü iplikleri yarı ipek yarı pamuk olan dokuma. (Artvin)

mekik: Far. i. Halı motifi. (Muğla, Sivas)

mekikli: (Far. + T. lı) i. Mekikle örülen bir çeşit oya.

mekle: T. (?) i. İplik çilesi. (Manisa)

melâs: Far. (?) i. Bir çeşit dokuma bez. (Niğde)

meleğir (meleğer, meleyir): Bkz. melik

melek: Ar. i. Halı dokunurken ilmekleri sıkıştırmakta kullanılan küçük ip yumağı. (Muğla)

meles: Ar. i. Ham ipekten yapılan bir çeşit kumaş. (Hatay)

melez: Ar. (meles) i. Keten arasına ipek karıştırılarak dokunan bir çeşit kumaş. (Çorum)

melhefe iğnesi: Far. + T. i.t. Yorgan iğnesi. (Gaziantep, Hatay)

melik: T. (belik) i. 1. İğden çıkarılan eğirilmiş ip. (Niğde, İçel) 2. İğden çıkarılan ipin aldığı biçim. (Niğde) 3. Dokumak için çile, yumak yapılmış ip. (Afyon, Isparta, Denizli, Sinop, Kırşehir, Niğde)

melken: T. (böl-> belik> melken ?) i. Tezgahta gerilmiş ipler arasından geçirilen ip yumağı. (Konya)

menekşe çiti: Far. + T. i.t. İğne oyası motifi.

menekşe: Far. (benefşe) i. 1. Dantel motifi. 2. İğne oyası motifi.

Resim–73: menekşe

mengene: Rum. i. İpek bükülen ya da sarılan çıkrık. (Muğla)

mengere: Rum. (mengene) i. İp eğirmek için kullanılan kirmen. (Çankırı)

menik (menek): T. (belik ?) i. İplik çilesi. (Afyon, Tokat, Maraş, Kayseri)

mercimek çiçeği: Far. (medumek) + T. i.t. Boncuk oyası motifi.

mermer: Ar. i. Tezgahtaki iplikleri gücülere çeken araç. (Çanakkale, Sinop, Samsun)

mermer dayağı: Ar. + T. i.t. Dokuma tezgahındaki mermeri çevirmeye yarayan ağaç çubuklar. (Sinop, Samsun)

Mersedes tekeri: Alm. araba markası + T. i.t. Dantel motifi.

meşe mazısı: Far. + Far. i.t. Halı motifi. (Muğla)

mevere: T. (?) i. Dokuma tezgahında ipliklerin kaymasını sağlayan yuvarlak ağaç. (Nevşehir)

mezar: Ar. i. Halı motifi. (Kayseri)

mezar taşı: Ar. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Mekik oyası motifi.

Resim–74: mezar taşı

mezğel: Rum. (mazgal) i. İplik eğirmeye yarayan bir araç. (Hatay)

mıcırık: T. (bıcırık) i. Dokuma tezgahında ipliğin hareketini sağlayan makara. (İçel)

mısır oya: Ar. + T. s.t. İğne oyası motifi.

mısır patlağı: Ar. + T. i.t. Lif motifi.

Resim–75: mısır patlağı

mimoza: Fr. (mimosa) i. İğne oyası motifi.

Resim–76: mimoza

mina: Far. r.i. Lacivert veya yeşil renkli, sırça.

mine: Far. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Mekik oyası motifi.

mine çiçeği: Far. + T. i.t. İğne oyası motifi.

Resim–77: mine çiçeği

mineler: Far. i. Tel kırma ve dantel modeli.

mine oyası: far. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

mitar (mitari): (?) i. Dokuma tezgahında tarağı aşağı yukarı çeken araç, gücü. (Trabzon, Rize)

miterazi: (?) i. Dokuma tezgahında dokunan bezin sarıldığı yuvarlak araç. (Trabzon)

mitit: (?) . 1. Dokuma tezgahında dokunan bezin sarıldığı araç. (Tokat, Malatya) 2. El tezgahında dokunan şeyleri daraltmaya yarayan araç. (Çanakkale)

mor menekşe: T. + Far. s.t. İğne oyası motifi.

mor salkım: T. + T. s.t. İğne oyası motifi.

morçuk: T. r.i. Mora çalan kırmızı. (Niğde)

moruz: T. i. Siyah beyaz çizgili, yün ya da kıldan dokunmuş kumaş. (Malatya)

möhre: (Ar. muhr) i. İnce kumaş üzerine işlenmiş nakışları bastırmak için ütü yerine kullanılan, hindi yumurtasından büyük bir deniz hayvanı kabuğu. (Niğde)

möhrelemek: (Ar. + T. le-) e. Bez üstüne işlenen nakışlara möhre sürterek pürüzlerini gidermek. (Niğde)

muhabbet oyası: Ar. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

mum çiçeği: Far. + T. i.t 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

muradım: Ar. (murâd + T. ım) i. İğne oyası modeli.

muska: Ar. (nusha) i. 1. Halı motifi. 2. Kilim motifi. (Ankara)

muskalı karanfil: Ar. + Far. s.t. İğne oyası motifi.

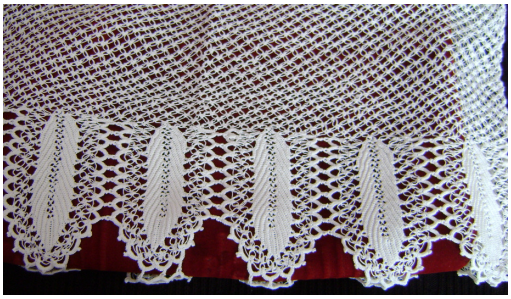
muşabah: (Ar. muşabak) i. Bir çeşit çorap örgüsü. (Van)

mutaf: Far. i. Kıldan dokunan bir çeşit yaygı. (Burdur)

mutluluk düğümü: T. + T. i.t. Halı motifi. (Adıyaman)

mutluluk: T. i. Kilim motifi. (İçel)

muzlu pot yastık: Ar. + T. + T. s.t. Tek kişilik yastık için örülen dantel modeli.

Resim–78: muzlu pot yastık

müjde yastığı: Far. + T. i.t. Bir çeşit dantel modeli.

müşne: (?) i. Cinsi çok iyi olmayan yün. (Erzurum)

– N –

nacak kilim: T. + Far. s.t. Bir çeşit kilim. (Maraş)

naklemeli: T. (?) i. Bir halı çeşidi. Halıdaki motiflerin uyumu nedeniyle bu isim verilmiş. (Kars)

nar çiçeği: Far. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

nar: Far. (nâr) i. 1. Halı motifi. Bereketi simgeler. (Manisa) 2. Kilim motifi. (Erzurum)

naran: (?) i. El çıkrığını döndüren ip. (Kayseri, Adana)

narant: Bkz. naran

narat: Bkz. naran

nâş: (?) i. İşleme. (Sinop, Ordu)

nazar: Ar. i. Halı motifi. (Gaziantep)

nazarlık: (Ar. nazar + T. lık) i. 1. İğne oyası motifi. 2. Kilim motifi. (Adıyaman)

nazik: Far. (nâzuk) i. İpliği bükmeye yarayan bir çeşit çıkrık. (Kütahya)

nergis: Far. i. 1. İğne oyası motifi. 2. Tel kırma işi modeli.

neşeli: (Ar. neş'e + T. li) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

nezik (nezük): Far. (nâzuk) i. İplikleri yumak yapmaya yarayan dokumacı çıkrığı. (Malatya, Kayseri, Niğde, Konya)

nışabak: (?) i. Gergefte işlenen bir çeşit işleme. (Ankara)

nikah sepeti: Ar. + Far. i.t. İğne oyası motifi.

nişan yüzüğü: Far. + T. i.t. Tığ oyası modeli.

nişteki muska: Fr. (niche) + Ar. (nusha) k.g. Halı motifi. (Muğla)

niyende: (?) i. İnce el dikişi. (Denizli, Aydın)

nohut: Far. i. Yün örgüsü ve tığ işinde kullanılan bir motif.

Resim–79: nohut

nohut filizi: Far. + Rum. i.t. Bir çeşit filkete oyası.

– O –

odman: T. i. Yün eğirmeye yarayan araç. (Rize)

oğurcuk: T. i. Yün bükmeye yarayan araç. (İstanbul)

ok: T. i. Halı motifi. Koruma amaçlı kullanılır. (Balıkesir)

ok ve yay: T. k.g. Kilim motifi. (Konya)

oltan: T. i. 1. Kesilip dikilmeye yarayan yemeni. (Çorum, Rize) 2. Mest ve yemeni yüzünü köseleye tutturmak için yapılan iri dikiş. (Çorum, Amasya, Ankara)

onbiray gülü: T. + Far. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

orcuk (orucuk): T. i. İğ, kirmen. (Sinop, Samsun)

ortanca: (Lat. hortensia) 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Tığ oyası motifi.

oturgan: T. i. Sık dokunmuş. (İçel)

oturtma: T. i. Kıldan yapılmış kilim. (Muğla)

overe: (İt. avara) Yün eğirme aracı, öreke. (Sinop)

oyu: T. i. Halı ve seccade üzerindeki işleme. (Konya)

oyukla: Bkz. oyulgama

oyuklama: T. i. Bir çeşit kilim. (Maraş)

oyulgama: T. i. 1. Kalın gelişigüzel dikiş. (Isparta, Kütahya, Eskişehir, Çankırı, Amasya, Ordu, Sivas, Kırşehir, Kayseri, Niğde) 2. İri, aralıklı dikiş. (Yozgat, Ankara)

oyulgamak (oygalamak, oyğalamak, oyuhlamak, oyurgalamak, oyurgamak): T. e. 1. Seyrek seyrek gelişigüzel dikmek. (Afyon, Manisa …) 2. Saplamak. (Ege illeri)

oyulkamak: T. e. İnce düz dikiş dikmek. (Adana)

– Ö –

öğnük (önceg): Bkz. öncek

öğrence: T. Yeni öğrenilirken yapılan iş.

öğücek: T. i. Kadınların kullandığı yünden yapılmış önlük. (Burdur)

öğüncek: Bkz. öncek

ölker: T. i. Kumaşın yüzü. (Isparta)

ölmezoğlu: T. i. Çok dayanıklı (kumaş için). (Niğde)

önbeze (önbezi): T. i. Kadın önlüğü. (Kastamonu)

öncek (önecek, önecik, önücek): T. i. İş önlüğü. (Isparta, Burdur, Denizli, Manisa, Samsun, Amasya, Tokat, Ankara, İçel, Maraş, Çankırı, Eskişehir, Afyon, Kütahya)

öncülük: Bkz. öncek

öneleç: Bkz. öncek

önemen: T. i. 1. İpten dokunmuş bir çeşit kilim. (Manisa) 2. Dokuma. (Manisa)

öngergi: T. i. Önlük. (Çanakkale)

önköprü: T. i. tezgahta dokunan kumaşın geçici olarak sarıldığı yer. (Edirne)

ör-: T. e. Örmek, bağlamak.

ördek bacağı: T. + T. i.t. Dantel motifi.

öreğen: T. s. Durmadan örgü ören. (Çorum)

örek (öre, öregü, öreği, örey, öroğ, örögö, örü): T. i. Yün iplik eğirme aracı, kirmen. (Ordu, Samsun, Sivas, Tokat, Çankırı, Sinop, Artvin)

öreke: T. i. 1. İp eğirecek alet. 2. Yün tarağı. (Kayseri)

örgüç: T. i. Dokuma aracı. (Ankara)

örgüt: T. i. Örgü örmeye yarayan şiş, mil vb. nesneler. (İçel)

örken: T. i. Kıldan ya da yünden örülmüş uzun ip. (Kars, Elazığ, Malatya, Konya, İçel)

örme: T. i. 1. Bükülmüş iplik. (Manisa) 2. Kalın halat. (Burdur, Gümüşhane) 3. Dokuma kuşak. (Isparta) 4. İp.

örmek: T. i. El tezgahında dokunan alaca şal. (Artvin)

örtüÆ: T. i. Örtü.

örüÆ: T. r.i. Ak, beyaz.

örüg: T. i. Örgü.

örülük: T. i. Örülmüş. (Denizli)

örüm: T. i. Örülmüş, çul.

örümcek ayağı: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

örümcekli merdiven: T. + Far. s.t. Tığ oyası motifi.

örümcekli: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

özeme: T. i. İplik yapmak için hazırlanmış yün, kıl yumağı. (Konya, İçel)

özemek: T. e. 1. Eskiyen çorabı örerek onarmak. (Burdur) 2. Taranmış yünü yuvarlayarak boru gibi yapmak. (Giresun)

özemük: T. s. Gevşek (iplik için). (Kastamonu)

özenük: T. i. Taranmış yünün sıkıştırılmış veya taranmış durumu. (Giresun)

– P –

padişah oya: Far. (pâdşâh) + T. s.t. İğne oyası çeşidi.

pahal: T. i. Dokuma tezgahlarının iki yanına asılan ortası delikli yuvarlak taş. (Nevşehir, Konya)

pahamlamak: T. e. İri iri dikiş dikmek. (Edirne)

paket taşı: Fr. (paquet) + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Pakize oyası: k.a. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

paklafalı: T. s. İğne oyası modeli.

Resim–80: paklafalı

palas: (Far. pâlâs) 1. Halı. (Gümüşhane) 2. Minder. (Kayseri) 3. Eski kilim parçası. (Çorum)

palaz: (Far. pâlâs) 1. Kaba örgülü çuval. (Adana) 2. Keçi kılından, pamuktan dokunmuş kaba kilim, yaygı. (Tüm bölgeler) 3. Eskimiş kilim, keçe. (Ordu, Malatya, Maraş, Hatay, Sivas, Nevşehir, Adana)

palaz: T. i. 1. Keçi kılından yapılan bir çeşit kilim. (Afyon, Gümüşhane, Malatya, Kayseri) 2. Tek renk ipten dokunan kilim. (Niğde) 3. Çiçek vb. işlemeli, yünden dokunmuş bir çeşit kilim. (Kars)

palmiye yaprağı (şekli): Fr. (palmier) + T. i.t. Halı motifi. (Uşak, Manisa)

pandek: T. i. Kadınların yaptığı el işi. (Rize)

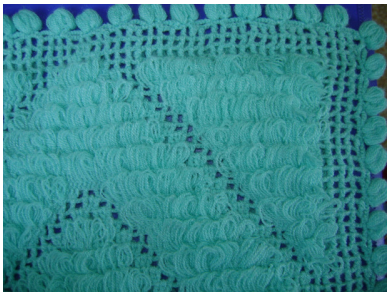
pandır: T. i. Pamuktan dokunmuş kilim. (İzmir)

papatya: (Yun. papadis) 1. Dantel motifi. 2. İğne oyası motifi. 3. Tığ oyası motifi. 4. Boncuklu tığ oyası motifi.

papatyalı: (Yun. papadis + T. lı) Boncuklu tığ oyası motifi.

papatya yıldız: Yun. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

parmak geçirmeli: T. + T. k.g. Örgü lif modeli.

Resim–81: parmak geçirmeli

parmak: T. i. Kilim motifi. (Afyon, Eskişehir)

parrık: (?) i. Yün çoraplarda kullanılan bir motif.(Sarız yöresi.)

Resim–82: parrık

pasaklı kız: T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

pasal: T. i. İpliği düzeltmek için kullanılan tahta araç. (İstanbul)

patat: T. i. 1. Çok eskimiş giysi, kumaş parçası. (Artvin) 2. Kumaş parçalarından yapılmış tutacak. (Artvin) 3. Tezgahta gücüleri oynatmaya yarayan tahta araç. (İstanbul) 4.Yünden, pamuk ipliğinden örülmüş terlik, patik. (Kastamonu)

patik: Rum. i. 1. Çorap üstüne giyilen yünden örülmüş konçsuz çorap, tozluk. (Denizli, Erzincan, Elazığ, Sivas) 2. Örgü eşyaların yırtılıp küçülmüşü. (Sivas) 3. Dokuma tezgahında ayakla basılan tahta. (Rize)

patlıcan: Ar. (bâdincân) i. 1. İğne oyası motifi. 2. Tığ oyası modeli.

peçe: İt. (pezza) i. Dokuma tezgahında ipliklerin geçirildiği 20 delikli tahta parçası. (Çorum)

pedahta: Far. i. Dokuma tezgahında, direzeyi açmaya yarayan ayakla basılacak yer. (İzmir)

pediris: (?) i. Çul ve kilim üzerine yapılan bir çeşit iş. (İçel)

pedrik (pedirik): (Erm. pedıyk) i. Temizlenip taranarak eğirilecek duruma getirilmiş pamuk yumağı. (Denizli, Çanakkale, Bilecik, Kocaeli, Edirne)

pelez: T. i. Kıldan dokunmuş kilim. (Hatay)

pelit yaparağı: Ar. (bellit) + T. i.t. İğne oyası motifi.

pembe hayaller: Far. + Ar. (hayâl) s.t. Pembe yıldız pullarla örülmüş bir tığ oyası.

pendelemek: T. e. Yatak, yorgan, şilte vb. şeyleri kalın ve aralıklı aralıklı dikmek. (Ordu)

per: T. e. Dokumacılıkta, dokunan bezin selimi denilen direğe bir kez sarılması. (Isparta)

perde saçağı: Far. + T. i.t. 1. Bir çeşit filkete oyası modeli. 2. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–83: perde saçağı

pervane oyası: Far. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

petek: T. i. Örgü modeli.

petekli gül: T. + Far. s.t. Dantel motifi.

petez: T. i. Yün eğirmeye yarayan aracın yuvarlak başı. (Ordu)

peygamber çiçeği: Far. (peygâm-ber) + T. i.t. İğne oyası motifi.

pırıltılar: T. i. Dantel motifi.

pırpır: T. i. Kadın giysilerini süslemekte kullanılan boncuk ya da kumaş parçası. (Giresun, Erzincan)

pırpıt (purput): T. i. 1. Kalın keten ipliğinden dokunan bez, yaygı. (Sinop) 2. El tezgahlarında dokunmuş şalvarlık yün kumaş. (Manisa, Balıkesir, Kütahya, Ankara) 3. Yün ya da kıl dokumadan yapılmış şalvar, pantolon. (Çanakkale, Kütahya, Aydın, Bilecik, Eskişehir, Bursa)

pıtrak: T. i. Kilim motifi. (Aydın)

piliç gözü: T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

pir: (?) i. Dokuma tezgahlarında tarağın sık olanı. (Giresun)

pirinç: Far. i. Örgü motifi.

pirpit: T. (?) i. El tezgahında yünden dokunmuş giysilik kumaş. (Kütahya, Zonguldak)

pirtik: T. (?) i. Yünden örülmüş iç donu. (Kütahya)

pisi patiği: (T. + Rum.) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

portakal: Fr. i. İğne oyası motifi.

Resim–84: portakal

portakal çiçeği: Fr. + T. i.t. 1.Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

portakal oya: Fr. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

post: Far. i. Zenginlik ve kurban etme geleneğini sembolize eden halı motifi. (Kütahya)

pranga: İt. i. Halı motifi. Aile birliğinin devamını simgeler. (Kars)

prenses: Fr. (princesse) i. Lif modeli.

prenses parmağı: Fr. + T. i.t. Tığ oyası modeli.

pul pul testere dişi: Far. + Far. (dest+ erre) + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–85: pul pul testere dişi

pullu: i. Çevresi ve üstü sırmayla, pulla işlenmiş, kırmızı kadın başörtüsü. (Isparta, Denizli, Çankırı, Çorum, Erzincan, Maraş)

pullu bürük: Bkz. pullu

pullu göbek: Far. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

pullu sokak: Far. + Ar. (zuúâú) s.t. Bir çeşit filkete oyası modeli.

Resim–86: pullu soka

puntallamak: T. (?) e. Teyellemek. (Çanakakale)

puntar: (İt. puncta) i. Teyel. (Çanakkale)

pürçük (pürçek): T. i. Dokumaların saçaklanmış yerleri. (Erzurum)

pürçük pürçük: T. ik. Dokuma eşyaların eskiyerek saçaklanmış, iplik iplik olmuş durumu. (Bolu)

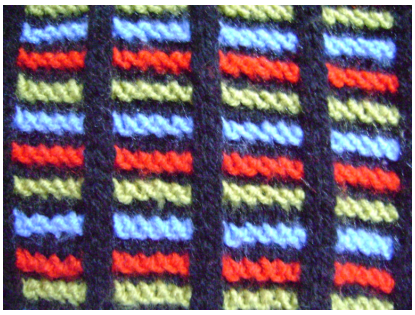
pürsek: T. i. Karışmak, bozulmuş ip, iplik yumağı. (Sivas)

püskül: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

püsküllü bela: T. + Ar. (belâ) k.g. Boncuklu tığ oyası motifi.

– R –

renkli merdiven: Far. (reng+ T. li) + Far. s.t. Yün örgü motifi.

Resim–87: renkli merdiven

rüzgar gülü: Far. + Far. i.t. Mekik oyası motifi.

– S –

saat çiçeği: Ar. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sabgeten: T (sap + getir- ?) Gelinlerin başına takılan, işlemeli beyaz duvak. (Çanakkale)

sablam: T. i. İğneye takılan iplik parçası. (Çorum, Burdur, Yozgat,Ordu)

saçak: T. i. Tığ oyası motifi.

saç bağı: T. + T. i.t. 1. Evlenme isteğini dile getiren bir halı motifi. 2. Evliliği simgeleyen bir kilim motifi. (Çankırı)

saç örgü: T. + T. i.t. 1. Şiş örgüsü modeli. 2. Yün örgü modeli.

saç tarağı: T. + T. i.t. Halı motifi. (Kars)

sade güzel: Far. (sâde) + T. s.t. İğne oyası modeli.

sağılmak: T. e. İplik vb. şeyler boşanmak, çözülmek. (Çanakkale, Bolu, Gaziantep)

sağlatmak: T. e. Makara ya da yumaktaki iplik ve ipleri bir ucundan tutarak bunların bir bölümünü ya da hepsini boşaltmak, çözmek. (Ordu)

sahav: (Yun. sakkos >sako) i. Paltoluk kumaş. (Kırşehir)

sahrat: T. (?) i. Halıda yapılmış heybelerin kıyılarına dikilen deri çerçeve. (Niğde)

sahratlık: T. (?) i. Erkeklerin bellerine sardıkları sırma işlemeli kayış. (Gümüşhane)

sahte pirinç: Far. + Far. s.t. Örgü motifi.

saksıda çiçek: T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

salkım: T. i. Kilim motifi. (Malatya)

salkım saçak: T. + T. ik. Bir çeşit filkete oyası.

salkım söğüt: T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

salma: T. i. 1. Kimi köylü elbiselerinde kolun yeninden sarkan kumaş parçası. (Gaziantep, Kayseri) 2. Kimi köylü şalvarlarının dizden aşağı dikilen alaca renkli bölüm. (Antalya) 3. Büyük başörtüsü. (Manisa)

salpam: T. i. İğneye takılan bir sap iplik. (İzmir, aydın, Manisa)Bkz. sablam

salyangoz: Rum. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Örgü motifi.

saman yolu: T. i.t. Dantel modeli.

sandalyem çiçek açtı: Ar. + T. + T. k.g. Örgü modeli.

sandık: Ar. i. 1. Evliliği simgeleyen bir halı motifi. 2. Halıcılıkta kıyı suyu ile orta süsü arasındaki bölüm. 3. Kilim motifi. (Adana)

sap-: T. e. İpliği iğneye geçirmek, saplamak.

sap: T. i. 1. İplik tiresi. (Tokat, Kırşehir, Ağrı) 2. Bir dikişlik iplik. (Bursa, Bolu) 3. Dikiş ipliği. (Kars, Maraş)

saplacık: T. i. İğne. (Uşak)

saplıh: Bkz. sablam

saplım: Bkz. sablam

saray sarmaşığı: Far. + T. i.t. Tığ oyası motifi.

saray süpürgesi: Far. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

Resim–88: saray süpürgesi

saraykaşmiri: Far. + Fr. (cachemire) i. Bir çeşit ipekli kumaş. (İstanbul)

saraylı: Far. (serây) s. Dantel motifi.

sardunya çiçeği: İt. (sardonia) + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sarğı: T. i. Halı, kilim. (Artvin)

sarhoş ayağı: Far. (serhoş) + T. i.t. Örgü motifi.

sarhoş bacağı: Far. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sarhoş yolu: Far. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Mekik oyası motifi.

sarı papatya: T. + T. s.t. Mekik oyası motifi.

sarılık oyası: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi. Yeni doğan bebeğin başına örtülen yazmalara çekilir.

sarıtop: T. i. Torba motifi (Bolu)

sarmal yol: T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sarmaş dolaş: T. + T. k.g. Örgü şal modeli.

sarmaşık: T. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Örgü, dantel ve tel kırma gibi işlerde kullanılan bir motif.

sarmaşıklı: Bkz. sarmaşık

sarmaşık gülü: T + Far. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

sarmaşık oya: T. + T. i.t. İğne oyası modeli.

satıranç: Far. (sadrenc) i. Bir çeşit yün dokuma örneği. (İçel)

savan: T. i.1. Pamuk ipliğinden yapılan kalınca kilim, çul. 2. Yaygı örtü pamuklu bez. 3. Eski kumaş parçalarından yapılan yaygı. (İçel) . 4. Renkli pamuk ipliğinden el tezgahında dokunmuş kilim, kalın yaygı. (Kayseri, Niğde, İçel)

sefil asker: Ar. + Ar. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

seğımen (seğmen): Far. (segbân) i. Bir çeşit kilim, çul vb. dokuma örneği. (İçel)

seğmen: Far. (segbân) i. Üstü işlemeli heybe. (İçel)

sekiz noktalı yıldız: T. + Ar. (nuúta) + T. s.t. Halı motifi. (Konya)

sekizgen: T. i. Halı motifi.

seklem: T. i. Kıldan, yünden dokunmuş çuval. (Afyon, Çankırı, Sivas, Kayseri)

sekme: T. i. Çiçek motiflerinde kıyı çizgilerin renklerini belirten ilmek (halıcılıkta). (Niğde)

sekmek: T. e. Çiçek motiflerinin kıyı çizgilerini istenilen renkteki ipliklerle ilmekleyerek belirtmek (halıcılıkta). (Niğde)

Selanik: y.a. Yün örgü motifi.

seleser: T. i. Dokuması ve motifleri uğursuz sayılan bir çeşit değerli kilim. (Maraş)

selim: Ar. i. El dokuma aygıtında tarağın bulunduğu bölüm. (İçel)

selmen: Ar. Bez dokunulurken üzerine sarıldığı ağaç.

selvi: Far. (servi) i. Halı motifi. Mezarlığı sembolize eder. (Manisa)

selvi ağacı: Far. (servi) + T. i.t. Halı motifi. (Kırşehir)

semlin: Bkz. selmen(Çorum)

sen- ben: T. ik. Kilim motifi. (Antalya)

sepet oya: Far. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sepet: Far. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel motifi.

seren: T. i. 1. Dokuma aygıtı. (Ordu) 2. Dokumacılıkta kullanılan yassı tahta. (Adana)

sergi: T. i. 1. Yaygı, kilim. (Tokat, Çankırı, Sinop, Kayseri) 2. Sofra bezi, örtü. (Giresun, Sinop) 3. Kilim, halı, yaygı. (Denizli, Kars, Sivas, Kayseri)

sermen: T. i. Dokuma aygıtında kumaş sarılan yer. (İstanbul, Çanakkale)

serpmeli: T. i. Halı modeli, çiçekler serpildiği için bu isim verilmiş.

sermin: Bkz. selmen

serum oyası: Fr. (sérum) i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sevayi: (Ar. sevâi) i. Telli gelinlik kumaşı. (Isparta, Burdur, Denizli)

sevgi: T. i. Kilim motifi. (Kütahya)

sevgi başağı: T. + T. i.t. Dantel motifi.

sevgi ve birleşme: T. + T. k.g. Halı motifi. (Niğde)

sevgi ve koruma: T. + T. k.g. Kilim motifi. (Konya)

seyi: T. i. 1. Keten. (Zonguldak) 2. Kendir, kilim. (Zn.)

sıçan dişi: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sıçandişi: T. i.t. Mendil, örtü vb. eşyaların kıyılarına yapılan bir çeşit dikiş. (Isparta, Erzurum)

sığır sidiği: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sındı salmak: T. + T. e. Makas yürütmek, makasla kesmek.

sındıcık: T. i. Küçük makas.

sındıdan çıkmış: T. + T. k.g.Yeni biçilip dikilmiş.

sıra selviler: T. + Far. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sırçan: (Bul. sırdçan) 1. Üzerine masura geçirilen demir iğ. 2. Çıkrıkla demir iğ üzerine sarılan iplik, yumak. 3. Bükülmüş ip yumağı. (Burdur, Denizli)

sırçan etmek: Bul. + T. k.g. Bükülmüş ipi yumak yapmak. (Denizli)

sırımak: T. i. 1. Yorgan şilte vb. iri iri, aralıklı olarak dikmek. (Adana, Isparta, İçel) 2. Sağlam ve sıkıca dikmek, çitimek. (Eskişehir, Sivas, kayseri) 3. Özensiz dikmek, iliştirmek. (Amasya) 4. Sağlamca dikmek.

sırınmak: T. e. Sırımla dikilmek, sağlamca dikilmek.

sırış-: T. e. Sık dikmekte yardım metmek.

sırıt-: T. e. Sık dikmek.

sırlığ: T. s. Sırlı, nakışlı.

sırma: T. i. Taranmış yün. (Trabzon)

sıyırdım: T. i. 1. Halının genişliğine atılan ilmek sırası. (Manisa) 2. Halıda atkı ipi. (Balıkesir) 3. Kumaşın kıyısından alınan uzunca parça. (Aydın, Muğla)

sıyırgı: T. i. Hasır dokuma aygıtında ipleri tutan ağaç. (Afyon)

sıyırtmaç: T. i. Bir çeşit ip bağlama biçimi. (Kars)

sızıh: T. i. Kilim ortasına konan çizgi. (Kars)

sili: T. (zili) i. 1. İyi dokunmuş halı. (Çanakkale) 2. Kilim, yünden dokunmuş yaygı. (Burdur, Çanakkale) 3. Yünden dokunmuş, kalın, renkli kilim. (Denizli)

sindirmek: T. e. 1. Dokumacılıkta renkleri uygun düşürmek. (Niğde) 2. Yakıştırmak. (Niğde)

sinek: T. i. Halı motifi. Doğurganlık karşıtı bir semboldür. (Erzincan)

sinek bağırsağı: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–89: sinek bağırsağı

sivtime: T. i. Kırpıntı yün. (Afyon)

siyim: T. i. İplik katı. (Adana)

soçeçel: (Fr. sococel) i. Yün tarama aygıtı. (Artvin)

sofra: Ar. (sufre) i. Halı göbeğinde daire biçiminde çiçekli bölüm. (Uşak)

sokancak: T. i. İğne. (Çorum)

somak: T. i. Çomağa sarılmış ip, yumak. (Bolu)

son: T. i. Halıdan artmış yün ve bu yünden dokunan kilim. (Samsun)

soruk: T. i. Oyalı yemeni. (Kastamonu)

soy: T. i. Nakışsız yol yol dokunmuş kilim. (Kayseri)

soyfana: T. i. Nakışsız kilim. (Adapazarı)

söğut yaprar: T. + T i.t. 1. Bir çeşit kilim motifi. (İçel) 2. Tığ oyası motifi.

söküntü: T. i. İplik ve kumaş parçaları. (Aydın, Kütahya, Kars)

sömek: T. i. 1. Masuraya sarılmış iplik. (İçel) 2. Taranmış, bükülmüş yün yumağı. (Gümüşhane, Niğde)

sömekmek: T. e. İplik yumağı ya da makara boşanmak. (Konya)

sömelmek: T. e. Masuradaki iplik gevşemek. (Denizli)

sömen: T. i. Dokuma bezlerinin sarıldığı yuvarlak ağaç. (Eskişehir)

sömündürek: T. i. İğe sarılmış ip. (İçel)

söymek: T. e. Yün, pamuk ve keten liflerini eğirirken çekmek, uzatmak. (Niğde)

söz sepeti: T. + Far. i.t. İğne oyası motifi.

Resim–90: söz sepeti

su istakozu ayağı: T. + Rum. (astakoz) + T. i.t. Halı motifi. (İzmir)

su taşı: T. + T. i.t. Tığ oyası modeli.

su (süğüm): T. i. Halı, perde, örtü vb. eşyaların dört kıyısına konulan çizgiler ya da çiçek biçiminde süsler. (Manisa, Niğde, Konya)

su: T. i. Kilim motifi. (Erzurum)

subay çimciği / çimdiği: T. + T. i.t. 1. Yün örgü motifi. 2. İğne oyası motifi.

Resim–91: subay çimciği / çimdiği

subay sırması: T. + T. i.t. 1. Tek renk boncukların sıra sıra dizilmesiyle yapılan yazma kenarı oyası.

2. Örgü motifi.

suf: (Ar. suf) Yün ipliklerinden elle örülen kuşak.

sulaan (sulağan): T. Bükülmüş iplik. (Kırıkkale)

sulgu: T. i. Gevşek bükülmüş ipek, pamuk, yün vb. (Bolu)

sulga(sulka): Bkz. sulgu

sultan sarmaşık: Ar. (sultân) + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sultan tacı: Ar. + Ar. (tâc) i.t. İğne oyası motifi.

sultan tarağı: Ar. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sulu: Bkz. sulaan

sumat: T. i. Kilim. (Konya)

susma: T. i. 1. Dokuma kemer. (Konya) 2. İpekle işlenmiş kumaş. (Konya)

sutaşı: T. i. Giysilere dikilen bir çeşit süslü şerit. (Kayseri)

suyolu: T. i.t. Kilim motifi. (Adıyaman)

süğmek: T. e. Yünü eğirerek uzatmak, iplik durumuna getirmek. (Isparta, Niğde)

sümbül: Far. (sunbul) i. 1. İğne oyası motifi. 2. Cennet bahçesini simgeleyen bir halı motifi. (Çanakkale)

sümbül oya: Bkz. sümbül

sümek (sömek): T. i. 1. Bükülmüş ip yumağı. (Aydın, Bolu, Ordu, Kırşehir, Niğde, Adana) 2. Eğirilmek için hazırlanan yün.

sümelen: T. i. Bükülmüş yün yumağı. (Eskişehir)

süpürge: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

süpürgeli: T. i. İğne oyası motifi.

süpürge oyası: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

sürgün: T. i. Dokumalardaki seyreklik. (Manisa)

sürme: T. i. Yün dokumalarda kimi motiflerin altına çizgi biçiminde çekilen süs. (İçel)

sürmeli göz: T + T. s.t. Mekik oyası modeli.

süt dişi: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

süyem: T. i. Eğrilmek için temizlenmiş ve topaklanmış yün. (Niğde)

süymeç: T. i. Halı ipliği. (Niğde)

süyüm: T. i. İplik teli, sap.

– Ş –

şafak yıldızı: Ar. (şefâk) + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

şal: Far. (şâl) i. Dokuma önlük. (Erzincan)

şal çorap: Far. (şâl) + Far. (curâb) s.t. Yün çorap. (Erzurum)

şallasana şallasana beni: Far. + T. c. Örgü şal modeli.

şamatlu: T. i. Çeşitli renkli ipliklerle el tezgahında dokunan bez. (Elazığ)

şamdan: Far. ((şem + dân) i. Halı motifi. (Malatya)

şamıt (şamit): T. i. İğ üstündeki yeni bükülmüş iplik. (Isparta, Konya)

şapkalı: Rus. i. Dantel motifi.

şaş göz: T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

şayak: T. i. Bir çeşit dokuma bez. (Burdur)

şebboy: Far. i. İğne oyası motifi.

şeftali: Far. (şeft + âli) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

şeftali çiçeği: Far. (şeft + âli) + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel modeli.

şeker büklümü: Far.+ T. i.t. Yün örgüsü motifi.

şekerpare: Far. (şeker + pâre) i. Tel kırma motifi.

şemse: Ar. i. gümüş kılaptan yapılmış yazma oyası. (Ankara)

şen burma: T. + T. i.t. Mekik oyası motifi.

şetle: (Ar. şedd + ile) İp bükmekte kullanılan, kasnağı çeviren sicim. (Isparta)

şeytali: Far. i. Yol yol renkli dokunmuş, alaca. (Niğde)

şık şık şeker: T. + Far. k.g. Çarşaf kenarına geçirmek için yapılan tığ oyası modeli.

şıkırdım: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

şırazlamak: Far. (şirâze) e. Halı, yastık kıyılarını renkli ipliklerle dikmek. (Kars)

şimşide: T. i. dokumacılıkta bir aygıt. (Isparta)

şiş: T. i. Şiş.

şoy: T. i. Dokunacak ipliklerin sertleşmesi için batırıldıkları un bulamacı. (Çorum, Maraş, Niğde)

şoyulmak: T. e. Dokunacak iplikleri sulu una veya çirişe batırmak.

şötenek: T. i. gevşek dokunmuş çorap. (Kars)

şulal: T. i. Teyel, iri dikiş. (Artvin)

şulallamak (şularlamah): T. e. İri iri dikmek, teyellemek. (Artvin, Kars)

şular (şulan): T. i. Teyel. (Artvin, Bitlis)

şumata: T. i. Yazma üstüne tel işlenerek yapılan örtü. (Ankara)

şuval: T. i. İri dikiş.

şüllel: T. i. El dikişi gelişigüzel dikiş. (Erzincan)

şüllellemek: T. e. Elle dikiş dikmek. (Erzincan)

– T –

tabak: Ar. i. İğne oyası motifi.

taç: Ar. (tâc) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

taç oya: Ar. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

tagal: T. i. İşlengi, nakış. (Artvin)

tagallamak: T. e. Nakış yapmak. (Artvin)

tagar: T. i. Çul.

tağnışmak: T. e. İplik, ipek ve tel gibi şeyler karışıp düğümlenmek. (İzmir)

tahak: T. i. Dokumaları tokmakla düzgün duruma getirme. (Gaziantep)

tahalak: T. i. Dikiş ipliği makarası. (Gaziantep)

taka: T. i. Sırma ile işlenmiş kadife ya da kalın ipekli eski gelin giysisi. (İzmir, Kütahya)

takaklı: T. i. Patiska. (Kayseri)

takalak: Bkz. toka

takıya: T. i. Kadınların çeşitli biçim vererek başa bağladıkları işlemeli örtü. (Gümüşhane)

taktuka: T. i. El tezgahlarında tefeye takılan ve meliği atmaya yarayan tahta. (Denizli)

talku-yışığ: T. ik. Bükülmüş ip.

tanagözü: T. i. Bir çeşit yün dokuma örneği. (İçel)

tapıncak (tapındırak): T. i. Pamuk ipliği eğrilen çıkrığın el ile çevrilen kolu. (Malatya)

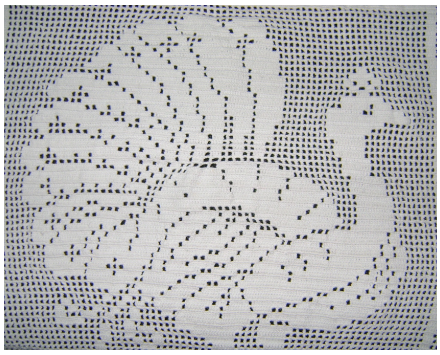
tarak: T. i. 1. Dokuma tezgahındaki mekik. (Bursa, Sinop, Samsun, Konya) 2. Halı motifi. (Gaziantep) 3. Kilim motifi. (Çankırı)

taraklı baklava: T. + T. s.t. Kilim motifi. (Adıyaman)

tastar: (Far. destâr) Yünden dokunmuş örtü. (Trabzon)

tavşan: T. i. Tığ oyası motifi.

tavus kuşu: Ar. (tâvus) + T. i.t. Dantel motifi.

Resim–92: tavus kuşu

tebene: T. i. 1. Yorgan iğnesi. (Bitlis, Kars) 2. Çuvaldız. (Diyarbakır)

tecce: T. i. İpliği çile yapmaya yarayan bir çeşit araç, çıkrık. (Çorum, Kayseri)

tefârik: Ar. . Gelin giysisi yapılan sırma işli bir çeşit ipek kumaş. (Çorum)

tefe: (Ar. defe) dokuma tezgahlarında tarağı tutan ve mekik ipliklerini sıkıştırmaya yarayan araç. (Tüm bölgeler)

tefeci: : T. i. Dokuma tezgahını kullanan işçi. (Bursa)

tefecik: T. i. yün ipliğinden el tezgahlarında dokunan kumaş. (Bursa, Kayseri)

tegel (taal, teğer, tehel): T. i. Seyrek ve eğreti dikiş. (Gümüşhane, Bitlis)

tehellemek: T. e. Seyrek ve eğreti dikişle dikmek, teyellemek. (Niğde, İçel)

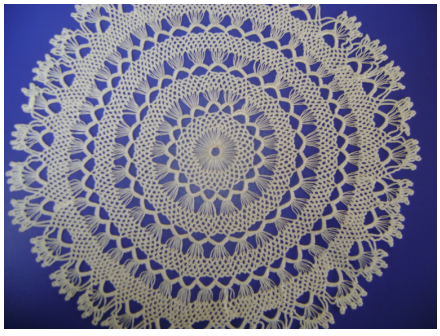
tek yıldız: T. + T. s.t. İğne oyası motifi.

tekbasmacık: T. i. Bir çeşit yün dokuma örneği. (İçel)

teker (tekerek): T. i. Dikiş makarası. (Isparta, Denizli, İçel, Antalya, Muğla)

tekerlek: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

tekerlekli püskül: T. + T. s.t. Dantel motifi.

Resim–93: tekerlekli püskül

tekeşek (tekeşşek): T. i. İplik makarası. (Adana)

teknazlı: T. + Far. (nâz) i. Bir çeşit yün dokuma örneği. (İçel)

tekşiş: T. i. Çorap yırtıklarını örmeye yarayan ucu çengelli demir araç, tığ. (Sivas)

tel (tele): T. i. 1. İnce iplik, ip. (Sakarya, Samsun, Trabzon, rize, Hatay) 2. Saç teli. (Aydın, Muğla)

tel tellemek: T. k.g. İpliği iğneye geçirmek. (Çorum)

telçe (telce): T. i. İp sarmaya yarayan bir aygıt. (Sivas)

telkırma işleme (telkırma): T. + T. i.t. Sırma ve gümüş tellerle tülbente yapılan bir çeşit iş örneği. (Çorum)

telkırma: T. i. Tülbente işlenen sırma işi. (Denizli)

tellemek: T. e. İğneye iplik geçirmek. (Kastamonu)

tellik (terlik): T. i. Kumaşatan ya da yünden örülerek yapılan takke. (Isparta, Ankara)

temçe: T. i. İplik sarmaya yarayan bir çeşit araç. (Niğde)

temeldevren: T. i. 1. İplik ve kılaptan dokunmuş bir çeşit kumaş. (Eskişehir) 2. Sırma ile işlenmiş kadife. (Muğla)

temen yigne: T. + T. s.t. Büyük iğne, çuvaldız.

temen: T. i. Büyük iğne, çuvaldız.

tengerek (tenger, tengere, tengireg, tengirek, tengirşek, tergirşek, tengerek): T. i. Yün eğirmeye yarayan tahta araç, iğ. (Isparta, Burdur, Denizli, Konya, Antalya)

tengerek (teÆgerek, tengirek): T. i. Yün eğirmeye yarayan tahta araç, kirmen. (Isparta, Burdur, İçel, Denizli, Konya)

tentene: T. i. 1. Dantel, oya. (Afyon, Uşak, Çorum, Yozgat) . 2. Dantel. (Bolu, Kastamonu, Ordu, Artvin, Kars, Sivas, Nevşehir, Elazığ, Kırıkkale)

ter: T. i. İri ve eğreti dikiş, teyel. (Gaziantep)

terazi: Far. i. 1. Kilim motifi. (Gümüşhane) 2. Tel kırma işinde bir motif.

tere: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

terlik: T. i. Dokumacılıkta yatay atılan iplik. (Amasya)

tersi: T. i. Yün eğirmeye yarayan bir çeşit araç, kirmen. (Gaziantep)

terşi (tişe): T. i. Yün eğirmeye yarayan araç. (Giresun, Urfa, Gaziantep, Muğla)

tesbih oya: Ar. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

testere dişi: Far. (dest + erre) + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

teşi, téşi (teşik): T. i. Yün eğirmekte kıllanılan bir çeşit araç. (Isparta, Eskişehir, tokat, Gümüşhane, Artvin, Kars, Erzurum, Van, Urfa, Sivas, Kayseri)

teşibaşı: T. i. Yün eğirmekte kullanılan aracın yumru biçimindeki baş bölümü. (Gümüşhane)

teşigeri: T. i. Yün eğirmekte kullanılan aracın başındaki eğri tel. (Gümüşhane)

teşrüm (tüşrüm): T. i. Eğrilmiş ip yumağı.

tetrik: T. i. Taranmış yün. (Balıkesir, Bursa)

tevge: T. i. İplik kelebi. (Isparta)

tevruzi gül: Far. (?) + Far. s.t. İğne oyası motifi.

tewşe-: T. e. Karışmak, dolaşmak (ip için).

teyel: T. i. Hırka, mintan ya da köylülerin giydikleri dizliklerin üzerine yol yol işlenen nakış. (Denizli)

teyelti (teyil): T. i. Sonradan sökmek üzere dikilen kalın, eğreti dikiş. (Bolu, Kayseri)

teyet: T. i. İplik çilesi. (Burdur , Muğla)

teyyare oya: Ar. i.t. İğne oyası modeli.

tezce: Far. (tez + T. –ce) . i. İpliği yumak yapmaya yarayan araç. (Adana)

teze: Far. i. Tezgahta ip sarılan makara. (Niğde)

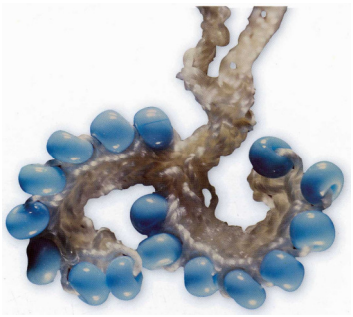
tezeker: Far. i. Masuraya sarılacak iplik çilesinin takıldığı araç. (Amasya)

tezerger (tezerker): Far. İp eğirmeye yarayan bir araç. (Konya, Niğde)

tığ: Far. i. İğne. (Sakarya, Mardin)

tırnaklı: T. i. Bir çeşit oya.

tırtıl: T. i.1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

Resim–94: tırtıl

tırtıl oya: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

tifmek: T. e. Yün eğirmek. (İçel)

tiğmek: T. e. Yün eğirmek. (İzmir)

tik-: T. e. Dikmek.

tikikliğ: T. i. Dikilmiş.

tikme neÆ: T. + T. s.t. Dikilmiş nesne.

tikmek (tıkmak): T. e. İğneyle dikmek. (Kars, Rize, İçel)

til gaçığı: T. + T. i.t. Örgüde ilmek kaçığı. (Niğde)

tile: T. i. Yorgan ipliği. (Niğde)

tim: T. i. Dokumacılıkta kullanılan ipliklerin her biri. (İçel)

timi: T. i. Sıkı dokunmuş bir çeşit kumaş. (Çorum)

tim vermek: T. + T. k.g. Örgüde zincir çoğaltmak. (Denizli)

tin: T. i. Dokuma tezgahlarında çözgü unutularak dışarıda kalmış tek ilmik. (Kayseri, Tokat, İçel)

tintin: T. i. Tığ oyası modeli.

tire: T. i. İplik masurası. (Trabzon)

tire tili: T. + T. i.t. Dikiş ipliği. (Gümüşhane)

tirşimek: T. e. Kumaş dikiş yerinden açılmak, atmak. (Çorum)

titiz: Bkz. kozaklı şal

tohum püskülü: Far. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

toka: T. i. İplik makarası. (İzmir, Balıkesir, Çorum, Kayseri)

Tokat çiçeği: y.a. + T. i.t. İğne oyası motifi.

tokmak: Bkz. toka

tokulamak: T. e. Ham ipliği tokaçla dövmek. (Denizli)

tonluk: T. i. El tezgahlarında dokunan dayanıklı, işli bir çeşit bez. (Çorum)

tonton ailesi: T. + Ar. i.t İğne oyası motifi.

top: T. i. Kilim ortalarına yapılan süslü desenler. (Maraş)

topan: T. i. İplik yumağı. (Isparta, Burdur)

toplu: T. i. Dokuma tezgahında ipliğin sarıldığı kumaş. (Adana, İçel)

topraklık: T. i. Halıya saçak yapmadan önce kilim gibi dokunan iki parmak kalılığındaki tüysüz bölüm. (Antalya)

top top oya: T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

tor (toruke): T. i. Çorap boğazına örülen lastik örgü. (Sivas, Yozgat)

torku (turku): T. i. İpek kumaş.

torlu: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

torúu: T. i. İpek kumaş, ipekli.

toruk: Bkz. türük

tosbağa kirtiği: T. + T. i.t. Halı kenarındaki motif.

tömek: T. i. İplik yumağı. (Ordu)

trabzan: Far. i. Örgü modeli.

tren tekeri: Fr. (train) + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

tren yolu: Fr. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

tufa: T. i. Dokunan ipliği sıkıştırmaya yarayan bir çeşit araç. (Tokat, Ordu)

turna kataru: T. + Ar. i.t. Kilim motifi. (Konya)

turunç kilimi: Far. + Far. i.t. Bir çeşit kilim. (Maraş)

tüfe (tüfa): T. i. Dokuma tezgahlarında tarağı tutan ve mekik ipliklerini sıkıştırmaya yarayan araç. (Çorum, Elazığ, Malatya)

tülfir: T. i. Kumaştan ve ipekten yapılan örtü ve perde.

tülük: T. i. Kilim gibi dokunmuş torba dağarcık. (Kütahya, Malatya, Maraş)

tümbasmacık: T. i. Dokumacılıkta kullanılan bir çeşit motif. (İçel)

tümen (temen): T. i. Büyük iğne.

Türkmen gülü: T. + Far. i.t. Kilim motifi. (Antalya)

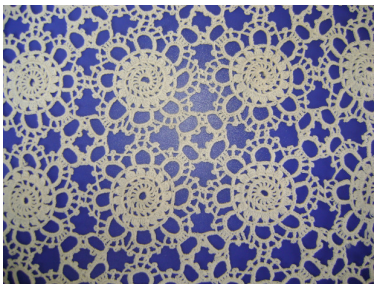
Resim–95: Türkmen gülü

Türkan Şoray göbeği: k.a. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

Resim–96: Türkan Şoray göbeği

Türkan Şoray kirpiği: k.a. + T. i.t. Dantel motifi.

Resim–97: Türkan Şoray kirpiği

Türkan Şoray küpesi: k.a. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

türük: T. i. Yünden ya da keçi kılından dokunmuş ufak azık torbası. (Malatya, Sivas)

tütün fidesi: T. + Rum. i.t. Hayatı simgeleyen bir halı motifi. (Muğla)

tütün torbası: T. + T. i.t. Halı motifi. Halının belirli bir erkek için dokunduğunu gösterir. (İzmir)

tütün yaprağı: T. + T. i.t. Halı motifi. (Muğla)

tüümleşmek: T. e. İplik dolaşmak, düğümlenmek. (Bolu)

tüy: T. i. İğne. (Maraş, Kayseri, Niğde, Adana)

– U –

uçak: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

uçluk: T. i. Bir sap iplik ya da kısa ip. (Afyon, Eskişehir, tokat, Maraş, Burdur)

uğur böceği: T. + T. i.t. Tığ oyası motifi.

ulama (ulantı): T. e. İplikleri masuraya sarmak. (Denizli, Tokat)

ulama: T. i. İşlemeli çevre, peşkir. (Kocaeli, Bursa, Bolu)

ulamak: T. e. Halı tellerini birbirine düğümsüz bağlamak. (Niğde, Bursa)

urçuk: T. i. 1. Öreke. (Konya) 2. İğ, kirmen.

urt: T. i. İğne deliği, iğne yurdu.

urukluğ yünğ: T. + T. s.t. İp yapmak için hazırlanmış yün.

urul-: T. e. İp ve benzeri örülmek.

urumalası: T. i. Bir çeşit kilim. (Maraş)

urup: T. i. Halıda ilmik sayısı. (Afyon)

uslu karanfil: T. + Ar. (úaranful) s.t. İğne oyası motifi.

uşluklamak: T. e. İğneye iplik geçirmek. (Eskişehir, İçel)

uyuk: T. i. Tezgahta dokunmuş yün çorap.

uzatma: T. i. Dokunmak için köy tezgahlarına gerilmiş iplik. (Artvin)

– Ü –

üç ayak: T. + T. s.t. İğne oyası motifi.

üç göz: T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

üç güllü: T. + Far. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

üç hilal: T. + Ar. (hilâl) s.t. Halı motifi. (Konya)

üç kuyular: T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

üç oda bir salon: T. + T. + T. + Fr. k.g. Boncuklu tığ oyası motifi.

üç parmak oya: T. + T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

üçgen güllü şal: T. + T. + Far. s.t. Tel kırma işinden yapılmış şal modeli.

üçlü çengel: T. + Far. (çengâl) s.t. Kilim motifi. (Aydın)

üçlü demet: T. + T. s.t. Tığ oyası motifi.

üçlü nergis: T. + Far. s.t. İğne oyası motifi.

üçürdüm: T. i. Çorap örmede kullanılan bir çeşit şiş. (Gümüşhane)

üğürük: T. i. Dokumacılıkta üstüne iplik sarılan aygıt. (Elazığ)

üsküf: Rum. i. 1. Kıyıları işlemeli baş örtüsü. (Manisa, Muğla) 2. Yünden örme başlık. (Kayseri)

üstağacı (üstmazısı): T. i. Dokuma tezgahında çözgü ipinin dolandığı yuvarlak ağaç. (Muğla, Niğde)

üstüne barmacık: T. + T. i. Bir çeşit yün dokuma örneği. (İçel)

üval: T. i. Bir çeşit kilim dokuma örneği. (Afyon)

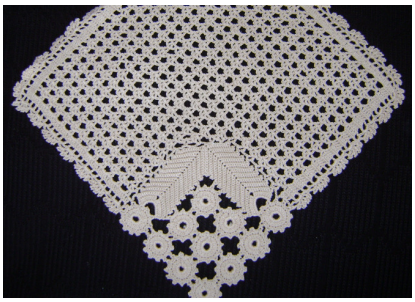
üvere: T. i. İğ, kirmen. (Çankırı)

üz-: T. e. İp vb. şeyleri kesmek.

üzlün-: T. e. İp üzülmek.

üzüm: T. i. İğne oyası motifi.

üzümlü: T. i. Mutfakta kullanılmak üzere örülen dantel modeli.

Resim–98: üzümlü

üzüm salkımı: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

üzümlü tren yolu: T. + Fr. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

– V –

vala (valla): Far. i. Yün dokuma kumaş ya da kendir yatak örtüsü. (Ordu)

vala (velâ, vele): Far. i. 1. El tezgahında dokunan yünlü kumaş. (Kastamonu, Çankırı) 2. Pamuklu dokuma. (Çorum)

vantilatör: Fr. (ventilateur) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

varangelen: T. i. 1. Halı dokuma aygıtında iki ip arasından geçerek iplerin daralıp genişlemesini sağlayan araç. (Kars) 2. Mekik. (Manisa)

vazoda çiçekler: İt. (vaso) + T. k.g. Halı motifi. (Manisa)

vazolara yerleştirilmiş çiçekler: Fr. + T. + T. s.t. Halı motifi. (Kırşehir)

vele: Far. (vala) i. Renkli kumaş parçaları. (Afyon, Isparta, Denizli, Eskişehir, Konya)

velveç: (İng. velvet: kadife) Yatak yüzü yapılan dokuma. (Konya)

vidin karanfili: y.a. (?) + Ar. i.t. İğne oyası motifi.

vişne: Bulg. i. İğne oyası motifi.

vişne dalı: Bulg. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

vitrin güzeli: Fr. (vitrine) + T. i.t. Mekik oyası modeli.

– Y –

yaba: T. i. Kilim motifi. (Konya)

yaban gülü: T. + Far. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi.

yaban nergisi: T. + Far. i.t. İğne oyası motifi.

yagız: T. r.i. Kızıl ile kara arası renk.

yağluk: T. i. Kendirden yapılan, sırmalı, nakışlı peşkir. (Rize)

yail: T. r.i. Parlak kırmızı. (Malatya)

yaka çiçeği: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

yakış: T. i. Yün işlerinde motif. (İçel)

yakut oyası: Ar. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

yalan rüzgarı: T. + Far. i.t. Bir dokuma halı modeli.

yalancı biber oyası: T. + Rum. + T. i.t. İğne oyası motifi.

yalancı iğne oyası: T. + T. + T. i.t. İğne oyası modeli.

yalancı sarmaşık: T. + T. s.t. İğne oyası motifi.

yalancı yarim: T. + Far. s.t. Örgü modeli.

yalmannı: T. i. Büyük iğne. (Yozgat)

yan: T. i. Sedir kilimi, halısı. (Gümüşhane)

yanardöner: T. i. kıpıdanıp dalgalandıkça rengi değişen kumaş. (Niğde)

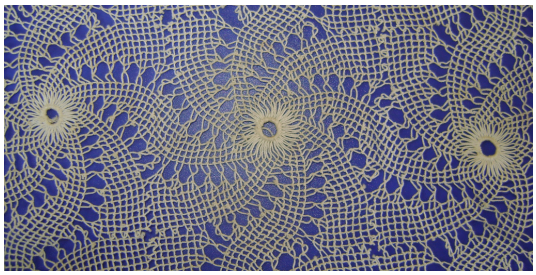
yan komşu: T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

yanbol (yanbul): T. i. Keçi kılından dokunmuş tek parça kilim. (Sivas, Tokat)

yancık: T. i. 1. Köylü kadınların, yanlarına sarkıttıkları örme süsler. (Çankırı) 2. Kadınların, yün eğirirken sol kalçalarına astıkları ve üstünde iğ çevirdikleri kösele parçası. (Erzincan)

yançı: T: i. Halı dokunurken yanda çalışan yardımcı kadın. (Kars)

yandan çarklı: T. + Far. k.g. 1. Dantel modeli. Çarşafların kenarına dikiliyor. 2. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–99: yandan çarklı

yandımalamadım: T. i. Desenli çok renkli bir kadın kumaşı. (Manisa, Elazığ, Konya, Denizli, Isparta)

yaneç (yaÆeş, yangış, yanış,yaÆış, yaÆişa): T. i. Nakış, süs. (Aydın, Muğla, Denizli, Kütahya, Isparta, Adana, İçel)

yaneçli: T. i. Süslü işlemeli. (Aydın)

yaneşli: T. i. Kilim işlemeli heybe. (Burdur)

yangulu: T. i. Boya yanığı (kumaş için). (Rize)

yanış (yangış): T. i. Bir çeşit kilim örneği. (Muğla)

yanlama (yanama): T. i.Kıldan dokuma nakışlı kilim. (Kayseri)

yanyana: T. ik. Tığ oyası modeli.

yapma çiçek: T. + T. s.t. Tığ oyası motifi.

yaprak: T. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Halı motifi. (Konya) 3. Kilim motifi. (Aydın)

yaprak çikolata: T. + İt. (cioccolata) s.t. Dantel modeli.

yapraklı yonca: T. + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

yarsımak: T. e. Yün örmek. (Kastamonu)

yaryarakusdü: Far. + T. i. Motif ismi. (İçel)

yasemin: Far. (yâsemen) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

yassı menekşe: T. + Far. (benefşe) s.t. İğne oyası motifi.

yaşam ve bereket: T. + T. k.g. Kilim motifi. (Aydın, İçel)

yatuk: T. i. İki cins iplikten (yün ve pamuk) dokunan kumaş.

yavruağzı: T. i. Mekik oyası modeli.

yaygı: T. i. 1. Divan, yastık, yatak örtüsü. (Sivas) 2. Halı, kilim, yolluk. (Isparta, Burdur, Manisa)

yaylıtoplu: T. i. Toplu iğne. (Gaziantep)

yedi dağ çiçeği: T. + T. + T. i.t. İğne oyası biçiminde yapılıp havlu kenarına çekilen oya motifi.

Resim–100: yedi dağ çiçeği

yedi dağın gülü: T. + T. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi. 3. Kanaviçe modeli.

Resim–101: yedi dağın gülü

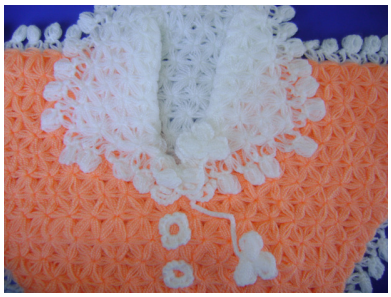
yedirmek: T. e. Kumaşı daha dar kumaşa kaydırarak dikmek. (Yozgat,Niğde)

yedürge: T. i. Eklenecek iki kumaştan birinin fazla gelen bölümü. (Ordu)

yefelemek (yefemek): T. e. 1. Yünü elle ditmek. (Giresun) 2. Yünü bükmek. (Sivas)

yeğ: T. i. İğ. (rize)

yelek lif: T. + Ar. i.t. Küçük bir yelek

Resim–102: yelek lif

yelen: T. i. Kilim, halı kıyısındaki süs. (Kars, Maraş)

yelpaze: T. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel motifi.

yevemek: T. e. Eğrilmiş ince ipi iki kat edip iğle ya da kirmenle bükmek. (Kayseri)

yığ: T. i. İğ. (Trabzon, Rize)

yılan: T. i. 1. Halı motifi. (Muğla) 2. Kilim motifi. (Eskişehir)

yılan güle dolandı: T. + Far. + T. c. Dantel motifi.

Resim–103: yılan güle dolandı

yılan kemiği: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

yılan koğudu: T. + T. i.t. Bir çeşit süslü dokuma çuval. (Maraş)

yılanlıyelen: T. i. Kilimde bir kıyı süsü çeşidi. (Maraş)

yıldır: T. i. İğne gözü. (Erzincan)

yıldız: T. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. İğne oyası motifi. 3. Dantel modeli.

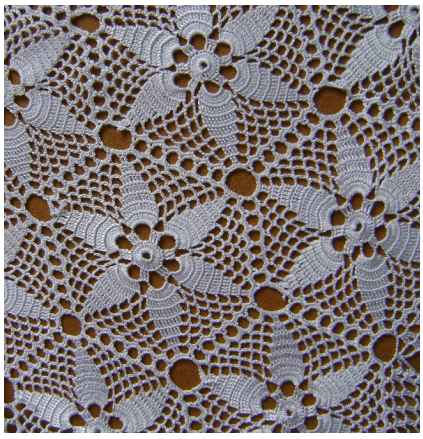

Resim–104: yıldız / yıldız oya

yıldız çiçeği: T. + T. i.t. 1. Halı motifi. Cenneti temsil eder. (Muğla) 2. İğne oyası motifi.

yıldız: i. 1. Halı, kilim, tel kırma, örgü, dantel gibi işlerde kullanılan bir motif. 2. İğne deliği. (Malatya, Niğde) 3. İğne oyası motifi. 4. Kilim motifi. (Ankara) 5. Mutluluk temennisi dile getiren bir halı motifi. (Manisa)

yıldızlı: Bkz. yıldız

Resim–105: yıldızlı / yıldız oya

yıldız oya: Bkz. yıldız

yırçan: T. i. İplik sarılmış iğ. (Edirne)

yıv dikişi: T. + T. i.t. Ağız ağıza konmuş iki parçanın ara dikişi. (Kastamonu)

yi: T. i. Sık dikiş.

yiçi: T. i. Terzi.

yigi/ yiği: T. i. Sık, birbirine girmiş, sıralanmış sağlam dikiş.

yigne: T. i. İğne.

yiğ: T. i. İğ. (Rize)

ying-yang: Ç. ik. Kilim motifi. (Çorum)

yipün: T.(<yipin) r.i. Koyu kırmızı, mor, menekşe rengi.

yiv: T. i. Kumaşta bükülen yerlerde oluşan çizgi. (Sinop, Sivas, Adana)

yivemek: T. e. İpi gevşek bükmek. (Konya)

yivilemek: T. e. Kıvırarak dikmek. (Kocaeli)

yivlemek: T. e. Dikilmiş nesnenin uçlarını içine büküp teyellemek. (Niğde)

yoğine: T. i. Yorgan iğnesi. (Giresun)

yolah, yolak: T. i. Dokuma üstündeki kıyı çizgileri, süsleri. (Burdur)

yonca: T. i. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel ve tel kırma modeli. 3. Halı motifi. (Kırşehir) 4. Mekik oyası motifi.

yozdam: T. i. İğne deliği. (Antalya)

yörmelemek: T. e. Teyellemek, iri iri dikmek. (Samsun, Niğde)

yulgamak: T. e. Elde iri iri dikmek. (Burdur)

yurdu (yord, yurd, yurda, yurdusu): T. i. İğne deliği. (Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, İzmir, Manisa, Çorum, Ankara, Niğde, Konya, Antalya)

yurdulamak: T. e. İğneye iplik geçirmek. (Isparta, İçel, Muğla)

yüÆ: T. i. Yün.

yüğrük: T. i. İplik çilesinin geçirildiği ve döndükçe ipliğin sarıldığı çıkrık. (Ordu)

yükseltilmiş zemin: T. + Far. s.t. Cami halısında kullanılmış. (Bergama)

yüksük taşı: T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

yürek: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

yürekli: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

yürük: T. i. İp, yün sarmak için dört ince çubuktan yapılan aygıt. (Ordu)

yüzen kurbağa: T. + T. s.t. Kilim motifi. (Konya)

– Z –

zağlamak (zağmak): T. e. İplik yumaktan, makaradan boşalmak. (Tokat, Sivas)

zakkum: Ar. i. Mezarlıklarda çok kullanıldığı için kötülükleri uzak tutacağına inanılıyor. Halıda motif olarak da bu temenni ile kullanılıyor. (Antalya)

zambak: Ar. (zanbaú) i. 1. İğne oyası motifi. 2. Tel kırması modeli.

zarif: Ar. i. Dantel modeli.

zaval oya: Ar. (zevâl) + T. s.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

zavzak: T. i. Dantel. (Denizli)

Zeki Müren göbeği: k.a. + T. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel modeli. 3. İğne oyası motifi.

Zeki Müren kaşı ve gözü: k.a. + T. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

Zeki Müren kirpiği: k.a. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

zembil: Ar. (zenbil) Boncuklu tığ oyası motifi.

zembil çiçeği: Ar. + T. i.t. İğne oyası motifi.

zembilli: Ar. (zenbil + t. li) i. Boncuklu tığ oyası motifi.

zembil oya: Bkz. zembil

zencir kilimi: Far. + Far. i.t. Bir çeşit kilim. (Hatay)

zengin kemeri: Far. + Far. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

zengin kızı: Far. + T. i.t. Boncuklu tığ oyası motifi.

zengin oya: Far. + T. s.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Filkete denilen bir alet ile örülen oya.

zengin salatası: Far. + İt. i.t. 1. Boncuklu tığ oyası motifi. 2. Dantel modeli.

Resim–106: zengin salatası

zenk: T. i. Kilimde motif aralıkları. (Artvin)

zeyker: T. i. Dokuma tezgahında, eğimli bölüm. (İçel)

zeytin salatası: Ar. + İt. i.t. Dantel motifi.

zındı (zındık): T. (<sındı) i. Makas. (İzmir)

zıpra: T. i. Bezden dikilmiş okul çantası, kitap kabı. (Maraş)

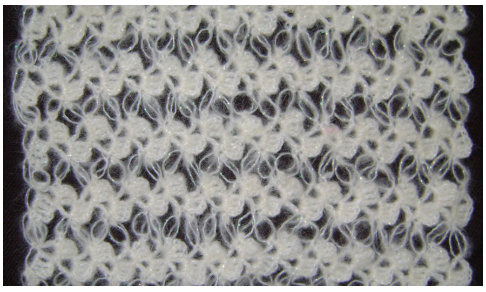
zıv: T. i. Tığ. (Zonguldak)

zifir: Ar. i. 1. Dokuma bez, alaca. (Denizli) 2. ipekli kumaş. (Konya)

ziftimek: T. e. Kilim dokunurken ipin iki ucunu bağlayarak ilerlemek. (Muğla)

zig zag: T. ik. Tığ oyası modeli.

zigzaglı: T. i. Boncuklu tığ oyası motifi.

Resim–107: zigzaglı

zilan: T. (?) i. Renkli yünden dokunan perde. (Adana)

zilfe: (Ar. zülf + e) i. Dokuma aygıtında gerilmiş iplerden kırılan sallanan uçlar. (Çorum)

zili (zilili): Far. i. Kilim, renkli uzun yolluk. (Uşak, Afyon, Isparta, Denizli, Aydın, Kütahya, Eskişehir, Çorum, Gümüşhane, Yozgat, Niğde, Konya, Adana, İçel)

zili (zilü): Far. (zil) i. Halı, kilim. (Sivas, Kayseri)

zilli: Far. (zil + T. li) i. Torba motifi (Bolu)

zilli maşa: Far. + Far. (mâşe) s.t. İğne oyası motifi.

zilli mekik: Far. + Far. s.t. Mekik oyası modeli.

zilli zarife: Far. + Ar. s.t. Bir çeşit filkete oyası modeli.

zimel: T (?) i. Kıldan örülen ip. (Sivas)

zimelörgüsü: Bkz. zimel

zincir: Far. i. 1. Bir çeşit kilim. (Maraş) 2. Kilim motifi. (Konya)

zinet: Ar. i. ziynet, süs.

zop zop iğne: T. + T. k.g. Yorgan iğnesi. (Kastamonu)

zürefa: Ar. i. Tülbent kıyısına çekilen ince oya. (Niğde)

zürafa sümbül: Ar. + Far. i.t. İğne oyası motifi.

II. BÖLÜM

İNCELEME

I. KULLANIM AMAÇLARI BAKIMINDAN KADIN EL İŞÇİLİĞİ TERİMLERİ (MOTİF, ARAÇ – GEREÇ İSİMLERİ VE RENKLER)

İncelememizin ilk başlığı olan bu bölümde kadınların el işçiliği ile üretilen nesnelerle ilgili terimleri, bu nesnelerin kullanım amaçları bakımından sınıflandırdık. Bu doğrultuda terimleri, halılarla ilgili terimler, kilimlerle ilgili terimler, dokumacılıkla ilgili terimler, dantel (oya) ve örgü ile ilgili terimler, dikiş, işleme ve nakışla ilgili terimler, giyim kuşam ve süs için kullanılan el işi terimleri ve el işlerinde kullanılan bazı renklerle ilgili terimler olmak üzere başlıklandırarak inceledik.

Belirlediğimiz sınıflandırmanın alt başlıklarında ise söz konusu el işlerinde kullanılan motif isimlerini, belli ürünlerin isimlerini, bazı teknik, araç – gereç isimlerini vermeye çalıştık. Bütün el işlerinde kullanılan bazı renk isimlerini ise bu bölümün son başlığı altında verdik.

A. HALILARLA İLGİLİ TERİMLER

Türkçe sözlüklerde "Yere ve mobilya üstüne serilmek, duvara gerilmek için, genellikle yünden dokunan, kısa ve sık tüylü, nakışlı, kalın yaygı" olarak tanımlanan halı, bizim geleneksel el sanatlarımızdandır ve geçmişi Orta Asya'ya dayanmaktadır. Günümüzde fabrikasyona dayalı üretim yaygındır. Ancak sınırlı sayıda üretilen el halıları büyük bir kültür mirasının parçalarından olması yönüyle oldukça değerlidir. Böyle bir değer atfedilmesinin nedenlerinden en önemlisi ve bizi ilgilendiren kısmı da sözlü kültürle olan bağlantısıdır. Türk kadını bin yıllarca bu ürünlerle gereksinimlerini karşılamış,

muhataplarına iletemediklerini bu ürünlere nakşetmiş, en önemlisi de bu uğraşında kullandığı sözcüklerle Türk dilinin söz dağarcığına katkıda bulunmuştur.

A.1. Motif / Desen İsimleri

Çalışmamızın bu başlığında geçmişten günümüze halılarda kullanılan motif ve desen isimlerine yer verdik. "Motif" sözcüğü Fransızcadan dilimize girmiş bir sözcüktür ve "1. Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik, olan ögelerden her biri 2. ed. Bir eserde sık sık tekrarlanan süsleyici öge. 3. müz. Bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan küçük birim." anlamlarına gelmektedir. "Desen" sözcüğü de dilimize Fransızcadan girmiş bir sözcüktür. Anlamları ise şöyledir: "1. Tahta, çini, kumaş, kâğıt vb. yüzeylerin üzerine yapılan çizim. 2. Tahta, çini, kumaş, kağıt vb. yüzeylerin üzerinde varlıkları, nesneleri belirli çizgilerle gösterme, tasvir, 3. Görsel bir etki yaratmak amacıyla yapılmış çizgi resimlerin hepsi. 4. Desen yapma sanatı."

Bir halının ana unsuru desendir, desenler ise çeşitli motiflerin kombinasyonlarıyla oluşur. Halılarımızda kullanılan motif ve desenlerin isimlerine baktığımızda sosyal hayatın, doğaya ait unsurların, inançlarla ilgili kavramların çok kullanıldığını görürüz. Bunların her biri de başka başka anlamlar ifade etmektedir. Örneğin, sosyal hayata ait olan "sandık" motifi "mutlu bir evlilik" temennisini dile getirirken, 'post" ismi verilen desen zenginliğin göstergesidir. Halıda kullanılan, "göz" motifi nazara karşı korunmayı ifade ederken, 'kâbe, kandil" motifleri daha çok camiler için dokunan halılarda kullanılmaktadır. Bu da gösteriyor ki motiflere isim verirken hayata dair unsurlar tercih edilmektedir. Aşağıda halılarda kullanılan motifler bulunmaktadır.

ağaç, akar su, akasya, akrep, altın tabak, anahtar, anka kuşu, armut, artı, aşk ve birleşme, ayak izleri, badem, baratlı halı, başak, bebek, benekli, bereket ve mutluluk, bir çift kuş, bulut, cafar, cami, canavar ayakları, canavarın ayakları, çakmak, çarkıfelek, çarpı, çaydanlık kulpu, çaydanlık tutacağı, çaydanlık, çengel, çınar ağacı yaprakları, çiçek buketi, çiçek, çintemani, çocuk, dallı kuşlu, develer, deve, doğurganlık, dolaplı halı, dulavratotu, ejderha, el, elibelinde, elma çiçeği, elma, erkek çocuğu, ev, evrenin sembolü, gamalı haç (güneş çemberi), gaz lambası, göz gubalı, gül goncası, gül şeklinde fiyonk, gül şeklinde rozet, gül ve sümbül buketi, gül, hanım kaşı, haşhaş, hayat ağacı,

hayvan, hayvanlar, hilal, ibrik, inni kenar, insan, kâbe, kalın kirtik, kandil, kantaron karnıyarık, kartal, kaz ayakları, kırk akıl kırk fikir, kobalak, kocasu, koç boynuzu, köpek izi, köşe, kubbe, kurt ağzı, kurt izi, kuş, kufi yazısı, küpe, lale ve karanfil, lale ve rumi yazısı, lale, madalyon, marpuç, mazı gülü, mekik, meşe mazısı, mezar, muska, mutluluk düğümü, naklemeli, nar, nazar, nişteki muska, ok, oyu, palmiye yaprağı, pranga, post, saç bağı, saç tarağı, sahrat, sandık, sekiz noktalı yıldız, sekizgen, selvi ağacı, serpmeli, sevgi ve birleşme, sinek, sofra, su istakozu ayağı, su (süğüm), sümbül, şamdan, tarak, tosbağa kirtiği, tütün fidesi, tütün torbası, tütün yaprağı, üç hilal, vazoda çiçekler, vazolara yerleştirilmiş çiçekler, yalan rüzgarı, yaprak, yelen, yılan, yıldız çiçeği, yıldız, yonca, yükseltilmiş zemin, zakkum.

A.2. Araç – Gereç İsimleri

Bu bölümde halı üretiminde gerekli olan belli başlı araç – gereç isimlerini toparladık Araç ‘bir işte o işi tamamlamak için gerekli olan vasıta’dır. Gereç ise “Belirli bir işi yapmak için kullanılması gereken maddeler, malzeme, materyal” dir.

Aşağıda sıraladığımız sözcükler halı üretiminde kullanılan ve yurdumuzun çeşitli bölgelerinde aynı araç – gereçler için kullanılan benzer isimlerdir. Halı dokurken araç olarak kullanılan malzemeye bazı yörelerde “tezgah / dezgah” ismi verilirken bazı yörelerde “biş” ismi verilmektedir. Halı üretiminde önemli bir gereç olan “kirkit” ise pek çok yörede ufak tefek fonetik farklılıkla kullanılmaktadır.

alaz daraz, alamedi, alt ağacı, atkı, baskı, bastıran, baş ip, bıçkı tezgahı, biş, burkı, çaara, çarp dezgahı, çezgi (çözgü), çin, çözek, darbıla, direzi, direzi değneği, dişgirt (dişkırt), diştir, eğri kazık, eriş (arış), gölecen, gülçen, hana, ılkıdır, ırgaç, ıyımlıh, ıyma, ilmelik, irpeden, istar (isdar), işlik, keji, kelefe, kelef, kelep, kemt, kestel, kıdım, kirkit (kilkit), kücü, masıra (masura, masır, marsa), mastar, mazı, melek, melik (menik), patat, sıyırdım, sömek, süymeç, teze, tüfe, varangelen.

A.3. Halılarla İlgili Diğer Terimler

Bu grupta halı üretimiyle ilgili bazı teknik terimlere, bazı eylemlere, kavramlara, bunların yanı sıra üretim sonucu elde edilen ürünlerin aldığı isimlere yer verdik. Örneğin, daban halısı "büyük odalara sermek üzere dokunan büyükçe halı" anlamındadır. Bazı sözcükler ise halı dokumak için gerekli olan ipliklerin üretimi ile ilgili isimlerdir.

abraş, acarlamak, acıklamak, ağızlık, alağra, argalamak, baygın, cımbırlamak, cırıldak, çeki, çezmek, daban halısı, dıdılamak, emzik, ıymak, içirik, ilme (ilma), kırkım, kırpık, kırpıntı, kirtmek, kopuklu, köşköş, kücülemek, kürküt, naklemeli, palas (palaz), sarğı, sili, sekmek, son, topraklık, ulamak, yançı, zili (zilü), ilim vurmak, ilimek

B. KİLİMLERLE İLGİLİ TERİMLER

Kilimin geçmişi de halıdaki gibi Orta Asya Türk yaşayışına dayanmaktadır. Sözcük olarak anlamı, "döşeme, divan gibi yerlere serilen, genellikle desenli, havsız, kalın, kıl veya yün dokuma"dır. "Kilim" sözcüğü dilimize Farsçadan girmiş bir sözcüktür. (Far. gilim) Bizde pek çok yörede kilim yerine "sergi, yaygı" sözcükleri kullanılmaktadır.

Anadolu'da kilim farklı bölgelerde farklı üsluplarla yürütülmüştür. Günümüzde tıpkı halıda olduğu gibi belirli bölgelerde sınırlı sayıda üretimle süregelmektedir. Bu durum kilimler etrafında oluşan söz varlığının da sınırlı olarak kullanılmasına neden olmaktadır.

B.1. Kilim ve Kilimlerde Kullanılan Motif / Desen İsimleri

Kilimlerin farklı bölgelerde değişik üsluplarla yorumlandığını, söylemiştik. Bazı kilimlere içinde kullanılan motife göre isim verilmektedir. Örneğin, 'darak kilimi, çığcık kilimi' gibi. Bunun yanı sıra, kullanılan malzeme ve tekniğe göre de farklı isimler verilmektedir "çaput kilimi, cicim, zili" vb. de bu tarz isimlerdir.

Kilimlerde kullanılan motiflere baktığımızda halılardaki motif isimleriyle ortak olanları görürüz. Bunlardan özellikle "kurtağzı, elibelinde, göz, koç boynuzu, hayat ağacı, el" gibi motifler her iki el işinde de çok kullanılmaktadır. Kullanılan motif isimlerine

baktığımızda yine sosyal yaşama, doğaya ve inançlara dayalı bir isimlendirmenin hakim olduğunu görürüz. Aşağıda bu isimler sıralanmaktadır.

ağzığerik, ağzığerik basmacık, ağzığerik nazlı, ahlat ağacı, akhaba, akıtmacık, akrep, akyañış, alaca (ala), alaçuk, alağara, alara, altın başın suyu, ana tanrıça, ana, anahtar deliği, anahtar, anka kuşu, aynalı salma, aynalı baca, badem çiçeği, bahar dalı, başak başı, başak, beğlik, bereket ve koruma, bereket, bereketi koruma, bir el bir saray, birliktelik, bozlak, bukağı, bulut, butarak, belbudak yelen, büyük çıkçığı, cacala (cecala), cadır, canavar ayağı, canavar izi, cecim (cacım, cicim, çeçim), çığcık kilimi, çakmak, çalma, çamça, çapraz, çaput kilim, çarkıfelek, çekene, çengel, çengelli baklava, çengelli mihrap, çıkrık, çıngacık, çırpı, çiçek kilim, çiçek, çift kaz, çift kuş, çöplü, çultar, dağ, darak kilimi, dastar, deliveli üst üstüne, depecik, derme, deve dişi, deve, deve boynu, dirgen, doğum, döşeme, dum, düğmeli yıldız, ejderha ve anka kuşu, ejderha, el, elibelinde ve feline, elibelinde ve kuşlar, elibelinde, elma ve kaplumbağa, emzik, ennik, erham, erkek, evdime, evlilik ve korunması, felengse, feline, gelin ağlatan, göl, gönül kıvrımı, göz, gözümkaldı, güpür, haba, haç, hayat ağacı, ibrik, insan, kafeste kuş, kandil, kapan, karagöz, karanfil, kaylım, kaz kanadı, kazan kulpu, kazayağı, kebe, kelebek, kerpiçli yelen, kılıçan, kırkayak, kırkkıvrım, kilit, kirbe, koç boynuzu, koç, köğüz, köleker, kulaklı, kurbağa, kurtağzı, kuş, kuşak, küçük çıkrığı, külaflı yıldız, küpe, küyüş, muska, mutluluk, nacak kilim, nar, nazarlık, ok ve yay, oturtma, önemen, palas, palaz, parmak, pediris, pıtrak, saçbağı, pandır, salkım, sandık, sarğı, savan, seğmen (seğımen), sen – ben, sergi, sevgi ve koruma, sevgi, sevi, sızıh, sili, son, soy, soyfana, sögut yapal, söğüt yaprai, su, sumat, suyolu, tarak, taraklı baklava, terazi, top, turna katarı, turunç kilimi, tülük, Türkmen gülü, uramalası, üçlü çengel, üval, yaba, yan, yanbal (yanbul), yaneşli, yanış (yangış), yanlama (yanama), yaprak, yaşam ve bereket, yaygı, yelen, yılan, yılanlıyelen, yıldız, ying – yang, yüzen kurbağa, zencir kilimi, zenk, zili, zincir.

B.2. Kilimlerle İlgili Diğer Terimler

Bu başlık altında ise kilim üretiminde kullanılan bazı araç – gereç isimleri, bazı eylemlere verilen isimler ve kilimlerle ilgili bir iki durum ve mekan ismi yer almaktadır.

alt ağacı, baygın, cirmit, çeşit, çirik, çiçe, çulha, digdir, direzi, dişgirt (dişkırt), gabalık, hana, ıyımlıh, ıymak, keji, kemt, kirkit, küçülemek, kürküt.

C. DOKUMACILIKLA İLGİLİ TERİMLER

Dokuma, "1. Dokumak işi tekstil. 2. Minder örtüsü, yatak kılıfı vb. için kullanılan ve boyalı pamuk ipliğinden dokunan bez. 3. Kumaş, olabilen, kumaş yapılabilen. 4. Tezgahta dokunarak elde edilen (kumaş)" anlamlarına gelmektedir. Tanıma baktığımızda fabrikasyona geçilmeden önce dokuma ve dokumacılığın sosyal hayattaki yeri ve önemi ortaya çıkmaktadır. Modern cihazlar kullanılmadan önce her türlü kumaş üretimi dokuma tezgahlarında gerçekleştirilmekteydi. Tezgahın parçalarından, dokuma işlemi bitene kadar olan süreçteki her unsurun ayrı bir ismi vardı. Çalışmamızın bu bölümünde dokumacılık ve iplik üretimiyle ilgili sözcükleri toparladık. Bu sözcüklerden pek çoğu günümüzde artık kullanılmamaktadır. Bu sözcükleri tespit ederken Derleme Sözlüğü'nden yararlandık.

C.1. Dokumacılıkla İlgili Ürün ve Motif İsimleri

Bu bölümde dokuma olan ürünlerin isimleri ve dokumacılıkta kullanılan motif isimlerine yer verilmiştir. Ürünlerden kastımız elde edilen kumaşlar ve bu kumaşlardan üretilen nesnelerin isimleridir.

adh (edh), acal astarı, aco, adh (edh), ağızlık, ala, alaca, alcan, aleca, alıcan, ala torba (alat o'ra), alaca bez, alat, alaz daraz (alaz ataz), alım, alpak, Arap dudağı, arkaçlık, azarak, ay, beleyik, barmak, benekli, bısat, bozluk, bölük, buru, burgalaç, burun yünü, burun, bükme, büründcük, bürürümcük, cahanyandı, cancana, civil, cuha, çalmak, çalpana, çapak, çapraz, çek, çekmeli alaboncuk, çaluska, çereke, çiçi, dalaşkan, dastar, defne, donnuk, iplik, dokurcun, dokurcunlu, donluk, donpala, düyce, ed, evçitili, goç boynuzu, güvül gömlek, haba, kardaşkanı, kazankabı, kedibastı, kutnu, küçük basmacık, mebrüm, meles, melez, pırpıt (purput), saraykaşmiri, satıranç, savan, seğımen (seğmen), sürme, şamatlu, şayak, şötenek, tefecik, tek basmacık, temel devren, tonluk, uyuk, vala (valla), velveç, yanardöner, yatuk, yolah(yolak), zilan, kıvratma, sevayi

C.2. Dokumacılık ve İplik Üretimi ile İlgili Araç – Gereç İsimleri

Bu başlık altındaki sözcüklere bakıldığında çok büyük bir bölümünün bugün kullanılmadığını görürüz. Üretimi sınırlı olarak devam eden ya da tamamen yok olan el işlerinin akibeti dilin de bu durumdan etkilendiğini göstermektedir.

acık, ağırşah, ağırşak, ağızlık değneği, ağızlık, alacalık, alamedi, alamit, alat, alemida (aleme, alemidi, alemit, alemli, alemmel), alt ağacı (alt mazısı), arahti, argaç (argeç, argıç, arkaç), argaçlık, arhun ağacı, arış – arkağ, arış, arkaçlık, arogıç, arşak, ağırşak, asbetel, aşağ (aşah, aşak), atgı (atgu, atkı, atma), atma ip, ayakçılık (ayakçin, ayaklık), azap, badahtı, bardena, baş ip, bekere, bergez, big, bilezik, bini (bine), bodu, buğrut, burgalaç, burma, bükecek, büküm ağırşağı, cağ, cecik, cırıldak, cırlak (cırmakan), cırmağan, cibe, culfa, cumra, çaara, çağ, çatalca, çağşak, çelik (çellik), çığrık (çığrık, çıkırık, çığrıh), çıkçıka, çırmağan, çıyrığ, çildirgi, çiyrih, çöçe, çözek, defe (tefe), dem, derdek, deve, dikçe, dimi, dink, direzi değneği, dirgit, dongur, döven, düfa (dufa), düğen, düven, düyce, eğef, eğirtmeç, eğreç, ekişbeş, elcik, elçağı, elağcı, elemle, elepçek, eriş, fitil çöpü, gabalık, garga, gecere, golcoh, gölecen, gülçen, hana, hartı, heyre, hodman, höreke, ılkıdır, ırgaç, ıskar, ıygı, ıyımlıh, ifade, iğ, iğcik, ilig, ipağacı (ipaç), irengi, irit, işdar (ıstar), işlik (işliğ), iy (iye), iymek, kemek, kecefe, kecere, kelefçe, kelepçe (kelepçe, kelepcek), kelfe, kestel (kestelipi, kesten, kestil), keşgen, keşken, kıda, kılıç, kırtız, kirkit (kırkıt, kilkit, kirgit, kirlit, kirtme), kirkel, kirman, kirmen, kolon, kolçak, korasma, köleter, kölümbe, köprü, köreke, kulak, kuş (kuş gücüğü), kuy, kücü, küçü (küzi, küci), küzük, largah, liğ, ling, makacı, mamer (mamerik), mangırcak, marlak, marrak, masıra (masır, marsa), mazman, mengene, mengere, mermer dayağı, mermer, mevere, mezğel, mıcırık, mitar (mitari), miterazi, mitit, naran (narant, narat), nazik, nezik (nezük), odmon, oğurcuk, orcuk (orucuk), overe, örek (öre, öregü, öreği, örey, öroğ, örögö örü), öreke, örgüç, özeme, pahal, pasal, patat, patik, peçe, pedahta, pedrik (pedirik), per, petez, pir, selim, selmen (semlin), semlin (sermin), seren, sermen, sırçan, sıyırgı, soçeçel, somak, sömek, sömen, sümek (sömek), sümelen, süyem, şamıt (şamit), şetle, şimşide, şoy, taktuka, tapıncak (tapındırak), tarak, tecce, tefe, telçe (telce), temçe, tengerek (tenger, tengere, tengireg, tengirek, tengirşek, tengerek), terlik, tersi, terşi (tişe), teşi (teşik), teşibaşı, teşigeri, tezce, teze, tezeker, tezerger (tezerker), tire, toka (takalak, tokmak), toplu, tufa, tüfe (tüfa), üğürük, üstağacı (üstmazısı), yüğrük, yürük.

C.3. Dokumacılık ve İplik Üretimiyle İlgili Diğer Terimler

Bu bölümde dokuma ve iplik üretiminde geçerli olan eylem isimlerine yer verdik. Bu sözcüklere baktığımızda günümüzde başka el işlerinde devam edenler olmakla birlikte çoğu artık kullanımdan düşmüştür.

abre, acarlamak, acık, acıklamak, arışlamak, askarlamak, bez ağartmak, bez bedrek, bez çözmek, burgaçlamak, bükümlemek, cımbırlamak, çezmek, çilgi, çekmek, çitemek, dayramak, dirçilmek, direzi çözmek, düğülmek, eğirmek (agirmeh, eğdilemek, eğermek, eğırmağ, eyirmek), evşirmek, fiştillemek, iyim iymek, kaşlamak, kirinç kelepçelemek, keleplemek, kıncıklamak, kırşaklanmak, kıvrak, kıvraltmak, koşlamak, kozalamak, küçülemek, mayıslamak, özemek, sağılmak, sağlatmak, sindirmek, sömekmek, süğmek, şoyulmak, tağnışmak, tokulamak, tüümleşmek, yevemek, zağlamak (zağmak)

D. DANTEL (OYA) VE ÖRGÜ İLE İLGİLİ TERİMLER

"Dantel" sözcüğü dilimize Fransızca(dentelle)dan girmiş bir sözcüktür. Türkçesi ise "oya" sözcüğüdür. Her iki sözcük de "her türlü iplikle örülen veya bir kumaşın kenarına işlenen her türlü biçimde ince ve ağ görünümünde örgü, tentene" anlamına gelmektedir.

Bu bölümdeki terimlere bakıldığında, motif isimlerinin sayıca çok fazla olduğu görülür. Bunun nedeni diğer el işlerine nazaran bu el işinin daha yaygın olması, halı ve kilim kadar geleneksellik arz etmemesi nedeniyle popüler kültürden daha çok etkilenmesi gibi nedenlere bağlıdır. Dil canlı bir varlıktır. Yaşanılan çağa göre şekillenir. Bu el işinde kullanılan motif isimlerinin zenginliği de buradan kaynaklanmaktadır. Doğaya, sosyal yaşama, inançlara dair unsurların yanı sıra 'Boğaz Köprüsü, Çankaya Köşkü, Fenerbahçe oyası, Kenan Evren imzası vb.' motif isimleri çağa özgü popüler isimlerdir. Aşağıdaki başlık altında geçmişten günümüze dantellerde kullanılan motif isimleri verilmiştir. Bu isimlerin tespitinde Kültür ve Turizm Bakanlığının yayımladığı Türk Oyaları Kataloğu 1 – 2 isimli eserden ve derleme yaptığımız yerlerdeki kadınların görüşlerinden yararlandık.

D.1. Dantel (Oya) ve Örgülerdeki Motif İsimleri

acıbadem, açık oturum, açık yıldız, adalya, Adana yolları, Afrika menekşesi, ağaçlar, ahududu, ajur, akıl fikir oyası, akıtmacık, akrepli, al yazmalım, altı ok, anahtar, analı – kızlı, angalez, Ankara kalesi, Arap oyası, armani, armut dilimi, armut, arpa zambağı, aslan ağzı, asma gülü, asma yaprağı, asma, aspirin, aşk kapıda, aşk merdiveni, aşk üçgeni, aşk zinciri, aşkın dikenli yolu, at nalı, avare, ay doğmuş, ayçiçeği, badem, badem oyası, badem oya, bademli sehpa örtüsü, bademli, bağ yaprağı, bağarsık, bahçe kapısı, bakan koltuğu, baklava tepsisi, balık kılçığı, balık pullu, balık, balon oya, baston, başak tanesi, bayram pençesi, bekar biti, beş dakkalık, beş kız bir oğlan, beş parmak, Beşiktaş kupası, bıçkın bıyığı, bıyık, biber çiçeği, biber oya, biber, bilezik, bir alt – bir üst, bir damla, bir gül bir yaprak, bir yana küstü, birman oyası, Boğaz Köprüsü, boncuklu kalp, boru çiçeği, boş gelin, bozuk para, böğürtlen, buğday başağı, buzlu cam, bülbül dala kondu, bülbül gözü, bülbül kafesi, bülbül yuvası, bülüş, cıngıl mekik, cici kız, cimcik, cimcime, coşturan, cüllük gözü, çalı bakıldağı, çam ağacı, çam dalı, çam güzeli, çam oya, çamlı yol, çamlı, çan çiçeği, Çankaya Köşkü, çaput oya, çardak gülü, çark güzeli, çark oya, çark, çarkıfelek, çayır biti, çayır çimen, çelenk oyası, çelenk, çelik oya, çember, çençi, çepik, çerçeveli çiçek, çeşit çeşit, çıtır gülü, çıtırık gül, çıtırık, çıtkırıldım, çift badem, çift dudak, çift filiz, çiftlik sattıran, çiğdem, çilek oya, çilek oyası, çilek, çilekli, çiller çorabı, çilli, çilte, çimde nergis, çoban yıldızı, çöplük oyası, çörek otu, çüşşüklü, dağ çileği, dağ kelebeği, dağ yolu, dalaklı, damat bohçası, dansöz küpesi, darı pınarı, darı püskülü, darı sapı, darı, davşan gulâ, delikli, deniz dalgası, deniz yıldızı, denizde dalga, dertsiz, deve hörüğü, dilber salatası, doktor kalbi, dolgu püskül, dolgu, domates çiçeği, domates, domdom kurşunu, dondurma külahı, dost elması, dönme dolap, dört kız dört oğlan, dört oda bir salon, Dudu Bacı küpesi, dudu dilli, dut oyası, dut oya, dut püskülü, dut, dutlu, duvak, düğme oyası, düğmeli, düz mekik, ebruli, Ecevit oyası, efe oyası, eğdirme, eğe, marul oya, eğrelti, el ele kızlar, eldiven, eldivenli, elele, elma çiçeği, elma, elti eltiye karşı, elti eltiye küstü, Emine oyası, ergen bıyığı, erik çiçeği, eşek kulağı, eyrelti, fener oyası, Fenerbahçe oyası, fesleğen, fındıklı, fıstık çiçeği, fıstık oyası, fıstık, fıstıklı, filbahri çiçeği, filiz oya, filkete, fiyonk oya, frenk elması, ful oya, Galatasaray, gamsız, gaz lambası, geçmeli, gelin bohçası, gelin eli, gelin küpesi, gelin parmağı, gelin tacı, gelincik, gelin – damat, gelin – kaynana, gerdanlık, geyik boynuzu, gonca, goncalı gül, göbekli gül, göbekli, göçmen oyası, gökte yıldız, gönlüm sende, gönül kafesi, gül, gül oya, gül sepeti, gülhatmi, güllerin içinden, güllü

mutfak takımı, güllü yıldız, gülmelik, gülpare, güllü masa, gümüş kemer, güzel oya, halka oyası, hanım beye kol attı, hanım çantası, hanım dilendi bey beğendi, hanım göbeği, hanım küpesi, hanım sepeti, hanımeli, haruşa, haşhaş tohumu, hatun parmağı, hayat ağacı, eğrelti otu, helezon püskül, hercai menekşe, hercai, hıyar çiçeği, hızar dişi, horoz ibiği, hoş sefa, ıtır, iki diş bir dudak, iki kardeş, iki oda bir salon, inci gerdanlık, inci gül, incili, ipek kozası, ipekli bel, istek, Japon gülü, kabak çiçeği, kabak, kadeh çiçeği, kadife gül, kadife, kahküllü, kahve çıtlığı, kaktüs, kalbimin köprüsü, kalemli, kalkan gözü, kandil çiçeği, kanser, kar tanesi, kara gözlü, kara kaş, kara kaynana, kara sevdalı, kara üzüm, karadut, karanfil, yan karanfil, karanfilli namaz bürgüsü, karanlık gecelerin tatlı rüyası, kardelen, kare kare, karın, işkembe, karnabahar, karpuz dilimi, karpuzlu, kasap oyası, kasımpatı, kaş – göz, kat kat papatya, katmer, katmerli adalya, katmerli beş yaprak, katmerli gül, katmerli yıldız, katmerli, kaya, kaymak tabağı kaynana dili, kaynana geline küstü, kaynana oyası, kaynana yumruğu, kaynana dili, Kayseri mantısı, kaz ayağı, kedili, keklik gözü, kelebek, kelebekli kırlent, kelebekli, kemçik, kemer köprü, Kenan Evren imzası, Kıbrıslı, kılıç oya, kır çiçeği, kır gülü, kır menekşesi, kır papatyası, kırçıllı, kırk akıl kırk fikir, kırkayaklı, kıvrım kıvrım, kıvrımlı dal, kız kalbi, kızılcık, sarmaşık oya, kızılcık oya, kibar gelin, kiraz dalı, kiraz oya, kiraz sepeti, kiraz çiçeği, kiraz dalı, kiraz oya, kiraz, kirazlı, kirpik, kirpikli, koruk oya, koruk, koyun gözü, koza oya, koza oyası, kozaklı şal, titiz, köprü oyası, kör sık dişli, krizantem, kumrulu yol, kurdela, kurt dişi, kurt oya, kuş gözü, kuş kuş oya, kutu kutu pense, kuzey yıldızı, kuzulu koyun, küpe, küpeli, küpe çiçeği, lale, leblebi eşmesi, leylak, limon çiçeği, limon, mahkemeli oya, mantılı, margarit, mart yaprağı, marullu, maydanoz çiçeği, maydanoz, menekşe çiti, menekşe, mercimek çiçeği, Mersedes tekeri, mezar taşı, mısır oya, mimoza, mine çiçeği, mine oyası, mine, mineler, mor menekşe, mor salkım, muhabbet oyası, mum çiçeği, muradım, muskalı karanfil, muşabah, muzlu pot yastık, müjde yastığı, nar çiçeği, nazarlık, nergis, neşeli, nikah sepeti, nişan yüzüğü, nohut filizi, nohut, onbiray gülü, ortanca, ördek bacağı, örümcek ayağı, örümcekli merdiven, örümcekli, padişah oya, paket taşı, Pakize oyası, paklafalı, papatya yıldız, papatya, papatyalı, parmak geçirmeli, parrık, pasaklı kız, patlıcan, pelit yaprağı, pembe hayaller, perde saçağı, pervane oyası, petek, petekli gül, peygamber çiçeği, pırıltılar, piliç gözü, pirinç, pisi patiği, portakal çiçeği, portakal oya, portakal, prenses parmağı, prenses, pul pul testere dişi, pullu göbek, pullu sokak, püskül, püsküllü bela, renkli merdiven, rüzgar gülü, saat çiçeği, saç örgü, saç örgüsü, saçak, sade güzel, sahte pirinç,

saksıda çiçek, salkım saçak, salkım söğüt, salyangoz, saman yolu, sandalyem çiçek açtı, saray sarmaşığı, saray süpürgesi, saraylı, sardunya çiçeği, sarhoş ayağı, sarhoş bacağı, sarhoş yolu, sarı papatyam, sarılık oyası, sarmal yol, sarmaş dolaş, sarmaşık, sarmaşıklı, sarmaşık gülü, sarmaşık oya, sefil asker, Selanik, sepet oya, sepet, serum oyası, sevgi başağı, sıçan dişi, sığır sidiği, sıra selviler, sinek bağırsağı, söz sepeti, suf, sutaşı, subay cimciği, subay çimciği / çimdiği, subay sırması, sultan sarmaşık, sultan tacı, sultan tarağı, sümbül, sümbül oya, süpürge oyası, süpürge, süpürgeli, sürmeli göz, süt dişi, şafak yıldızı, şallasana şallasana beni, şapkalı, şaş göz, şebboy, şeftali çiçeği, şeftali, şeker büklümü, şen burma, şık şık şeker, şıkırdım, tabak, taç oya, tavşan, tavus kuşu, tek yıldız, tekerlek, tekerlekli püskül, tere, tesbih oya, testere dişi, tevruzi gül, teyyare oya, tırnaklı, tırtıl oya, tırtıl, tintin, tohum püskülü, tokat çiçeği, tonton ailesi, toptop oya, torlu, trabzon, tren tekeri, tren yolu, Türkan Şoray göbeği, Türkan Şoray kirpiği, Türkan Şoray küpesi, uçak, uğur böceği, uslu karanfil, üç ayak, üç göz, üç güllü, üç kuyular, üç oda bir salon, üç parmak oya, üçlü demet, üçlü nergis, üzüm salkımı, üzüm, üzümlü tren yolu, üzümlü, vantilatör, vidin karanfili, vişne dalı, vişne, vitrin güzeli, yaban gülü, yaban nergisi, yaka çiçeği, yakış, yakut oyası, yalancı biber oyası, yalancı iğne oyası, yalancı sarmaşık, yalancı yarim, yan komşu, yandan çarklı, yan yana, yapma çiçek, yaprak çikolata, yaprak, yapraklı yonca, yasemin, yassı menekşe, yavruağzı, yedi dağ çiçeği, yedi dağın gülü, yelpaze, yılan güle dolandı, yılan kemiği, yıldız oya, yıldız çiçeği, yıldız, yıldızlı, yonca, yüksük taşı, yürek, yürekli, zambak, zarif, zaval oya, zavzak, Zeki Müren göbeği, Zeki Müren kaşı ve gözü, Zeki Müren kirpiği, zembil, zembil oya, zembil çiçeği, zembilli, zengin kemeri, zengin kızı, zengin oya, zengin salatası, zeytin salatası, zig zag, zigzaglı, zilli maşa, zilli mekik, zilli zarife, zürafa sümbül, zürefa.

D.2. Dantel (Oya) ve Örgülerle İlgili Diğer Terimler

Burada dantel üretiminde kullanılan araç – gereç isimleri, bu yolla elde edilen ürün isimleri ve bazı eylemlere yer verdik.

alt, altlık, anglez örtü, aşırı tor, aşlamak, aynacıklı, bağarsık, bedrik (bedirik), belbağa, belen bağı, bide, bidelemek, bozlak, cilveli tor, cimcime (çimçime) çalpıla, çençi, çepik, çezüntü, çitek, çöpü, dalçorap, dığdı, dığıl, din kaçığı, diş kaçmak, diş, dizlemelik, dükkaç, eğe, elöğrenc (elöğrenceği), garçın, giye, görülemek, götürgü, göz kaçığı,

gözek, gözelemek, gözlemek, harç, katnak, kendiz, keşik, kırkıt, kırpıt, koken, marullanmak, öğrence, örmek, öreğen, örgüt, örüg, örülük, örüm, özemek, pandek, patik, pirtik, soruk, şal çorap, şiş, tekşiş, til gaçığı, tim vermek, tor (toruke), üçürdüm, yarsımak, zimel (zimel örgüsü).

E. DİKİŞ, İŞLEME VE NAKIŞLA İLGİLİ TERİMLER

Çalışmamızın bu bölümünde, oluşumunda iğne ve iplik kullanılan el işlerine yer verdik. Dikiş, kumaş parçalarını bir araya getirerek giysi oluşturma işidir. İşleme ve nakış ise süsleme unsuru olarak kullanılan el işleridir. Aslında nakış sözcüğü işlemenin Arapça karşılığı olan "naúş" sözcüğüdür. İğne ve iplikle yapılan el sanatıdır.

Bu bölüm iki alt başlıktan oluşmaktadır. Tespit edilen terimlere bakıldığında, 'Diğer Terimler' başlığı altındaki sözcüklerin ürün ve motif isimlerinden fazla olduğu görülür. Bunun nedeni, ikinci başlıkta araç – gereç, teknik, eylem isimlerinin bir arada verilmesidir.

E.1. Dikiş, İşleme ve Nakış Yoluyla Oluşturulan Ürünlerin ve Motiflerin İsimleri

abadan, aài, akpullu, alay bındallısı, altınbaş, altın oluk, altın sıralı, altunlu, asmalı, aşım, aşuru, aşvüm, at göğüslüğü (at göküslüğü), Atatürk çelengi, atlas dikişi, ayışığı, aynalı nakış, bağdagül, banda, başak, bayağı, benni, benek, benekli, berber aynası, bezek, boduş, borda, cenet, cici, ceynamaz, coşku, çatkı, çatma, çereke, çıtılgı, çipite, çizgili fular, dallı kuşlu, dallı, delme, demirkoparan, dilek taşı, donak (tonak), dondurma, dosdosa gömlek, döğmeli, eğri iğne, epiri, gabarema, gutmu, güldeste, güz papatya, halkalı gül, harakçin, harbala, harbalı elbise, hazan, heril, işle (işlenk), ışlama, kar tanesi, kastir, katmerli, kazeki, kına sefası, kınalı gül, kıncık, kır çiçeği, kur kuşak, lale bahçesi, lalelerin dansı, laleli şal, lalezar, manolya, mineler, nâş, nergis, nışabak, oltan, oyu, palaz, pullu, pullu bürük, sabgeten, sarmaşık, seğmen, sıçandişi, sırlığ, şekerpare, şumata, tagal, taka, takıya, tefârik, telkırma işleme (telkırma), temeldevren, terazi, teyel, ulama, üçgen güllü şal, üsküf, yağluk, yaneç (yañeş, yangış, yañış, yanış, yañişa), yaneçli, yaneşli, yanlama (yanama), yıldız, zambak.

E.2. Dikiş, İşleme ve Nakışla İlgili Diğer Terimler

ahide, ainle, andal, andallamak, arsak, aşak (aşağ), aşı (aşlak, aşlama, aşlık), aşırım, aşırlamak (aşurlamak), aşıra aşıra dikmek, aşıtlamak, basırmak, belleklik, benek, besbel, beşli, bezemek, bezelmek, bezenmek, bezeşmek, bıçmak (biçmek), bıçguç, bi saplam, bigeçirim, cigi(yigi), çatal iğne, çavurmak, çetği, çılpık, çilpik, çilpiklenmek, çitemek, çiti, çitimek, çivinmek, çözelemek, dığdı, dikin, dikke, dilkemek, dişice, düğmük, düğülmek, dürgü, düyünçe, düzmek, gardak, gaytan, göbümek, gözlemek, halayıca, hoyuk, iğne yurdu, ilgi, ilgik ilgilemek (ilgilemeg, ilintilamak), ilhaz (ılhaz), ili, ilik, ilikevi, ilinti (ilıntı), iliştirmek (ilüşdürmek), ilkip, ilkiplemek, ilkment, ilme, ilmeç, ilmek, ilmekli, ingişdeme, inne yurdu, inne, innelik, iskif (iskiv), kadamak, kadhığ, karaltı, kardalı, kaw kuw, kayma, kayta, kaza, kazake, kefne, kedeme, kıdıtmak / kıdhığlamak, kıyık (kıygaç, kıyyık, kızık), kıyma, koza, köpümek, kubeşmek, kupül, kuruma bohçası, kübimek, kübitmek, kübülmek, kübüşmek, mandallamak, mantakalamak, mantıka (mantaka), melhefe iğnesi, niyende, oyulgama (oyukla), oyulgamak (oygalamak, oyğalamak, oyuhlanmak, oyurgalamak, oyurgamak), oyulkamak, pendelemek, puntallamak, puntar, sablam (salpam, saplıh, saplım), sağılmak, sağlatmak, salpam, sapmak, sap, saplacık, sındı salmak, sındıcık, sındıdan çıkmış, sırçan etmek, sırımak, sırınmak, sırışmak, sırıtmak, sıyırtmaç, siyim, sokancak, somak, söküntü, sömek, sömekmek, sömelmek, sulaan, sulgu (sulga, sulka, sulu), sutaşı, süyüm, şulal, şulallamak (şularlamah, şuvallamak), şuval, şüllel, şüllellemek, tağnışmak, tahalak, tebene, tegel (taal, teğer, tehel), tehellemek, teker (tekerek), tekeşek (tekeşşek), tel (tele), tellemek, temen yigne, temen, ter, teyelti (teyil), tığ, tikmek (tıkmak), tire tili, tire tirşimek, toka (takalak, tokmak), topan, tümen (temen), tüümleşmek, tüy, uçluk, urt, urulmak, uşluklamak, üzmek, üzlünmek, yalmannı, yaylıtoplu, yedirmek, yedürge, yevemek, yıldır, yıldız, yıv dikişi, yiçi, yigi, yigne, yivilemek, yivlemek, yoğine, yozdam, yörmelemek, yulgamak, yurdu (yord, yurd, yurda, yurdusu), yurdulamak, yürük, zağlamak (zağmak), zındı (zındık), zıpra, zop zop iğne.

F. GİYİM, KUŞAM, SÜS İÇİN KULLANILAN EL İŞİ TERİMLERİ

Kadın el işleri, hayatı kolaylaştırmak ve belirli ihtiyaçları karşılamanın yanı sıra yaşanılan çevreyi güzelleştirme amacına da yöneliktir. Çalışmamızı oluşturan söz

varlığını tespit sırasında, taradığımız eserlerde karşımıza çıkan giyim, kuşam ve süsleme unsuru olarak kullanılan ürünlere ait terminolojiyi de derledik. Malzemeyi değerlendirirken bunlar için de bir başlık açmayı uygun gördük. Aşağıya sıraladığımız isimlerin kimisi giyim eşyalarının ismi, kimisi giysilerde kullanılan süs unsurlarının ismi, kimisi de konuyla ilgili eylemlerin isimleridir.

alay bıñdallısı, altın baş, altın oluk, barak, başkana, bende, bepbez, beşhana, beşik boncuğu, beşyaşar, boğaz ağı, boğdu (bağlama), boğma, boğu (bohca, bohça), borda, boyma, bozlak, cici, çalpana, çalpıla, çaltıma, çapraz, çapula, çardak palas, çarpana, çatgı, çatkı, çekinme, çekü, çelgi, çerkes, çerpi, çevre, çırpı, çifte kenar, çikmen (çikment), çipite, çit (çıt, çiti, çitik), çuha, dalgeçir, dallama, dallı, dastar, dayra, delme, demirkoparan, dinge, dingil, dişeme, donak (tonak), dosdosa gömlek, durmaç, düyünçe, düzgünlü etmek, emler, erbi, fitas, garçın, gollu, gorak, göğüslük, harakçin, harbala, harbalı elbise, heril, heşiek, hind, hotuz, içitme, ilmeçer, kafa, kalagaz, karakçi, kasık, kastir, kaydan, kaydırma, kayışlık, kazeki, kecik, kedeme, kelayapı, kelebacı etmek, kelpen, keşik, kirpit, kur kuşak, leçek, mahyar, oltan, öğücek, önbeze (önbezi), öncek (öğnük, öğüncek, önceg, öncülük, önecek, önecik, öneleç, önücek), öngergi, patat, pırpır, pullu (pullu bürük), sabgeten, sahratlık, salma, soruk, taka, takıyan, tellik (terlik), uyuk, üsküf, yancık.

G. EL İŞLERİNDE KULLANILAN BAZI RENKLERLE İLGİLİ TERİMLER

Çalışmamızda, ayrı bir çalışma konusu olacağını düşündüğümüz için renklerin bütününe yer vermedik. Ancak derleme ve tarama sırasında bazı renkler dikkatimizi çekti. Bunları ilk sınıflandırmamıza ilave son bir başlık olarak buraya dahil ettik. Bu isimlerden bir tanesi renk ismi değildir (boyana : boya evi).

abraş, alaz daraz (alaz ataz), asrı – yışığ, aşkar (aşgar), ay, balkı, baygın, bedrek, belek, bembez, benoyüş, bezik, bezük, boyana, bozlak, culku, çevit, çil (çilpar), duman, elmas, hanımteni, kök, kökçin, levarike penbesi, mina, morçuk, şeytali, yagız, yail, yangulu, yipün.

II. SÖZ VARLIĞI OLARAK KADIN EL İŞÇİLİĞİ TERİMLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde tespit ettiğimiz terimleri yapıları bakımından ele aldık. Bunları basit yapıda olanlar, türetme yoluyla oluşturulanlar, birleştirme şeklinde oluşanlar ve birden çok sözcükten oluşanlar şeklinde sınıflandırarak değerlendirdik. Yapısını izah edemediğimiz ve basit yapıda olduğunu düşündüğümüz terimleri ilk başlıkta, türetme yoluyla oluştuğunu düşündüğümüz terimleri ise ilgili başlık altında ele aldık.

A. BASİT YAPIDAKİ TERİMLER

Çalışmamızın bu bölümünde basit yapıda olduğunu düşündüğümüz sözcükler yer almaktadır. Basit yapıda olduğunu düşündüğümüz sözcükler diyoruz; çünkü sözcüklerin büyük bir çoğunluğunun hangi dilden geldiğini tespit edemedik. Bu sözcükler yerel ağızlardan derlenmiş sözcükler olduğundan asıl biçimleri hem fonetik açıdan hem de morfolojik açıdan değişmiştir. Orijinal biçimlerini tespit edebildiğimiz sözcüklerin yapıları ve kökenleri hakkında sözcüğün yanındaki parantez içlerine gerekli açıklamaları yaptık. Bu açıklamalara bakıldığında Arapça ve Farsça sözcüklerin hakimiyeti dikkat çekicidir. Herhangi bir açıklama yapmadığımız sözcüklerin Türkçe olduğunu düşünüyoruz. Parantez içlerinde soru işareti bulunan sözcüklerin kaynağını ise bilemiyoruz. Arapça ve Farsça'nın yanı sıra, batı dillerinden –özellikle- Fransızca ve Rumence'den aldığımız sözcükler de azımsanmayacak kadar çoktur. Kaynağını tespit ettiğimiz sözcüklere baktığımızda bunların dışında, Çince, İngilizce, Rusça, Yunanca, Bulgarca, İtalyanca, Ermenice, Moğolca gibi dillerin de bu terminolojiyi zenginleştirdiğini görürüz.

abadan, abre (Fr.), aco (?), adalya(?), adh (edh), agı, ağaç, ağaçlar, ahide(?), ajur(Fr.), akrep(Far.), alt, ana, anahtar(Rum.), andal(?), angalez(İng.), arahti(?), armani(Fr.), armut(Far.), aspirin(Fr.), avare(Far.), ay, azap(Ar.), baca(Far.), badahtı(?), badem(Far.), balık, banda(?), barak, baston(İt.), bediz(Ç.), behre(Far.), bekere(Ar. makara), bende(Far.), benöyüş (Far. benefşe / meneviş), bereket(Ar.), bergez (?), besbel (?), bısat (?), bıyık, biber(Rum.), bide(Rum. pide), big(?), bilde(?), bilezik, birman(?), biş(?), biz (Ar. bez), borda(?), böğürtlen, börk, bulut, burun, cakar(Fr.), cafar(?), cağ, cami(Ar.), cecik, cecim(Far.), cehiz(Ar.), cenet(Ar.), cibe(Far.), cici, cicim(Far.), ciril(?), cirmit

(?), civil(?), culfa(Far. cülehi), cumra(?), cunculus(Yun.), çağ, çaluska(Rus. olabilir), çark(Far. çark), çek, çereke(?), çerkes, çeşit(Far.), çevit, çibin, çiçek, çiçi(cici), çiğdem, çilek, çin, çintemani(Sans.), çit, çocuk, çöp(Far. cub, cob), çuha(Far.), çulha(Far. culâh), çuz,çülki(Rus. çulki), dağ, daraz(Far. dırâz), darı, dastar(Far. destâr), dayra(Ar daire), defe(tefe), deve, dimi(Yun. dimito), din, dink(Far. ding), diş, dok(İng. duck), dosı(?), dök(?), dum(?), duman, dut(Far. tut), düfa(dufa), ebri(Far.), ed, ejderha(Far.), el, elmas (Ar.), erbi(?), erham(Ar. ehrâm), ev, feline(Yun.), fengire(?), feretika(?), fesleğen (Rum.), fıstık(Ar.), fili(Fr. filet), filkete(İt. forchetta), fiştil(?), fitas, garga(karga), gaytan(Far. kîtan ya da Rum. kaytan), gazıl(Ar. àazl), giye(?), goc(T. konç), gonca(Far. gonçe), göl, göz, gul(Far. gül), gutmu(Ar. kutnu), gül(Far.), güpür(Fr. guipure), haba (Ar. haba), haç(Erm.), halaç(Ar. hallaç), halay, hamış(Far.), hana(Far. hâne), har(Ar. harr), harç(Ar. harc), harir(Ar. harir), haruşa(Rus.haraşo), haşhaş(Ar. haşhâş), hayvan (Ar. hayvân), hazan(Far. hazân), helün(helon?), heril(Ar.harir), heşiek(Far. ?), heyre(?), hilal(Ar.), hind, horoz(Far.), hotuz, hör(T. ör), hur(T. ör), ıtır(Ar.), ibik, ibrik(Ar.), ifade(Ar.), iğ, inne, insan(Ar.), ipeh, iskif(İng. skew), iy, Kâbe(Ar. Kabe), kadife(Ar. katifa), kafa(Ar.), kaktüs(Fr. cactus), kandil(Ar. kandil), kangal(Yun.), kanser(Lat. cancer), kantaron(Yun.), karanfil(Ar. karanful), işkembe(Far. şikenbe), kasab (Ar. úassâb), karamandur(Yun. karamandulon), kaya, kaza(Far. koza < ğoza), kazake(?), kebe(Yun. kapa), kedeme(Yun. kendima), kefe(Ar.), kefne, kehme(?), keji(?), kelebek, kelef(Far. kelâbe), kelep(Far.), kelev(Far.), kelfe, kelpen, kemek, kemt(?), kendiz, kestel, kezzez(Ar. kezzâz), kıhra(?), kilit(Far. kilid), kirkit / kilkit(Yun. kirkida), kitle(Ar.), kiraz(Rum.), kirbe(?), kirkel(?), koç, koken(Rum. kuka>koken), kon, kotirik(?), koza(Fa. àoza), köğüz, kök, köşe(Far.), krizantem(Fr. chrysantheme), kubbe (Ar.), kuka (Rum.), kupül(Fr. coupure), kurdela(İt.), kuş, kutnu(Ar.), kuy, küpe, küyüş (T. küyüz), lale(Far. lâle), lalis(?), largah(?), leçek(Far.), leplik(?), leylak(Ar.), liğ(T. iğ) limon(Yun.), ling(?), madalyon(Fr. me'daillon), mali(?), mamancika(?), mamerik(?), manolya(Fr. mangolia), mantıka(Ar. mıntıka), margarit(Fr. margarate), marlak(?), marpuç(Far.), marrak(?), masıra(Rum.), mastar(Ar.), mavrim(?), maydanoz(Rum.), mazı(Far.), mazman(Erm.), mebrüm(?), mekik(Far.), mekle(?), melas(Far.), melek (Ar.), meles / melez (Ar.), menekşe(Far. benefşe), mengene(Rum.), mengere(mengene), mermer(Ar.), mevere(?), mezar(Ar.), mezğel(Rum. mazgal?), mimoza(Fr. mimosa), mina(Far.), mine(Far.), mitar(?), miterazi(?), mitit(?), mohre(Ar. muhr), muska(Ar. nusha), muşabah(Ar. muşabak), mutaf(Far.), müşne(?), nar(Far. nâr), naran(?), nâş(?),

nazar(Ar.), nazik(Far. nâzuk), nışabak(?), niyende(?), nohut(Far.), ok, oltan, ör, pahal(?), palaz(Far.palas), pandek(?), pandır, papatya(Yun. papadia), parrık(?), pasal, patat, patik(Rum.), patlıcan(Ar. bâdincân), peçe(İt. pezzal), pedahta(Far. ?), per, petek, petez, pir(?), pirinç(Far.), pirpit(?), portakal(Fr.), post(Far.), pranga(İt.), prenses(Fr.), puntar(İt.), sahav(Yun.), sahrat(?), salyangoz(Rum.), sandık(Ar. sanduú), sap-, sap, seğımen(Far. segmen), Selanik, seleser, selim(Ar.), selvi(Far.), sepet(Far.), sili, sofra(Ar.), son, soy, su(Ç. ya ad T.), suf(Ar.), sumat, sümbül(Far.), şal(Far.), şamdan(Far.), şamıt, şayak, şebboy(Far.), şeftali(Far.), şumata, şuval(çuval), şüllel(şuval), tabak(Ar.) taç(Ar.), tagar, tahak, tahalak, taka, tastar(Far. destar), tecce, tefârik(Ar.), tefe(Ar. defe), tel, temen(Moğ.), ter, terazi(Far.), tere(Far.), tersi, terşi, teşi, tewşe-, tığ, tik-, tim, tin, toka, top, trabzan(Far.), tufa, tüfe, tümen(Moğ. temen), tüy, urt, üval, üz-, vala(Far.), vantilatör(Fr. ventilateur), vele(vala), velveç(İng. velvet), vişne(Bul.), yail, yan, yasemin(Far.), yeğ, yığ, yi, yiğ, yiv, yord, yurd, yün, yürek, zakkum(Ar.), zambak(Ar.), zarif(Ar.), zembil(Ar.), zenk, zeyker, zıpra, zıv, zifir(Ar.), zilan(?), zimel, zincir(Far.), zinet(Ar.), zürefa(Ar.).

B. TÜRETME YOLUYLA OLUŞAN TERİMLER

Tespit ettiğimiz terminolojide türetmelerin çokluğu dikkat çeker.

Dilimizde türetmeler ekler vasıtasıyla yapılır. Ek, kelime bünyesinde görülen, tek başına mânâsı olmayan ve kullanılmayan, ancak köklerle, birleşmek suretiyle kullanılan ve mânâ ile ilgili bir vazife gören şekillere denir. Kısacası ekler kelime bünyesindeki gramer vazifeli şekillerdir. (Ergin, 1993, 108) Dilimizde dört türlü türetme eki vardır. Bunlar çeşitli gramer kitaplarında farklı biçimde sıralanmıştır. Biz aşağıdaki biçimde ele aldık.

1. Fiilden Fiil Yapma Ekleri İle Türeyenler
2. Fiilden İsim Yapma Ekleri İle Türeyenler
3. İsimden İsim Yapma Ekleri İle Türeyenler
4. İsimden Fiil Yapma Ekleri İle Türeyenler

1. FİİLDEN FİİL YAPMA EKİ İLE TÜRETİLENLER

– A –

bukağı: < buk – a – gu / bog – a – gu

çitemek: < çit – e – mek

direme: < dir – e – me, "dir – : toplanmak" anlamındadır.

direzi: < dir – e – z + i
direzilik: < dir – e – z + i + lik

dirgen: < dir – e – gen, biçiminde düşünüyoruz. Ancak, Hasan Eren sözcüğün Rumca olduğunu söyler. Kullanım amacını düşündüğümüzde "dir–: toplamak" kökü ile bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz.

dolama: < dol – a – ma

karakçi: < kar – a – k + çı

sağlatmak: < sag – ıl – a – t – mak

tarak: "Tar – : bölmek, ayırmak dağıtmak, dağıtarak düzeltmek" kökünden türetilmiştir. < tar – a – k

tewşe – : < tev – iş – e –

ulama: < ul – a – ma

yivemek: < yiv – e – mek

eyrelti: < eyir – e– l – ti

– AlA –

çömelemek: < çöm – ele – mek

çözelemek: < çöz – ele – mek

– dIr – / – tIr –

bastıran: < bas – tır – an, biçiminde türetilmiştir.

coşturan: < coş – tur – an

dondurma: < don – dur – ma

eğdirme: < eğ – dir – me

evdirmek: < ev– dir– mek

ildirmek: < il – dir – mek

iliştirmek: < il – iş – tir – mek

kaydırma: < kay – dır – ma

kondurmak: < ko – n – dur – mak

sindirmek: < sin – dir – mek

yedirmek: < ye – dir – mek

– gA –

argaç (arkaç): "ar – : dokumak" anlamındaki fiilden "arga – : dokumada atkı atmak" anlamında fiil gövdesi türetilmiş. Ardından da "–ç" eki ile isim haline gelmiştir.

argaçlık: < ar – ga – ç + lık

argalamak : < ar – ga – la – mak

ırgaç: Bkz. argaç

kalagaz: "kala – : tutmak, saklamak, sandığa koymak" anlamlarına gelen fiilden türemiştir. < kala – ga – z

oyulgama: < oy – ul – ga – ma

oyulgamak: < oy – ul – ga – mak

– Iz –

emzik: < em – iz – ik

– k – / – Uk –

melken: < böl – ük – en biçiminde olabilir.

öreğen: < ör – ük – en

salkım: < sal – k – ım

– l – / – Il –

bezel –: < beze – l – . Dönüşlü fiildir.

çalpıla: < çal – p – ıl – a, sondaki zarf – fiil kalıplaşmıştır.

düğülmek: < düğ – ül – mek

eğrelti: < eğ – ir – e – l – ti

görülemek: < gör – ül – e – mek

kıvraltmak: < kıv – ır – a – l – t – mak

oyulgama: < oy – ul – ga – ma

örülük: < ör – ül – ük

sağılmak: < sag – ıl – mak, g – > ğ – olmuştur.

sömelmek: < sü – m – ül – mek

sümelen: < sü – me – l – en

urul – : < ur – ul –

üzlün – : < üz – ül – ün –

– lA –

argalamak : < ar – ga – la – mak

askarlamak: < askar – la – mak

aşırlamak: < aş – ır – la – mak

aşıtlamak: < aş – ıt – la – mak

aşlamak: < aş – la – mak

koşlamak: < koş – la – mak

zağlamak: < sağ – la – mak

– m –

sömündürek: < sü – m – üñ – dür – ek

– n – / – In –

bezen –: < beze – n – . Dönüşlü fiildir.

çivinmek: < çiv – in – mek

ilinti: < il – in – ti

irengi: < ir – e – n – gi

kıvranıklı: < kıv – ır – a – n – ık + lı

kondurmak: < ko – n – dur – mak

öğrence: < öğ – re – n – ce

sırınmak: < sırı – n – mak

sömündürek: < sü – m – üñ – dür – ek

tapıncak: < tap – ın – cak

üzlün – : < üz – ül – ün –

– p –

çalpana: < çal – p – an + a

çalpıla: < çal – p – ıl – a, sondaki zarf – fiil eki kalıplaşmasıdır.

– r – / – Ir –

aşırım: < aş – ır – ım

aşırlamak: < aş – ır – la – mak

aşuru: < aş – ır – ı

basırmak: < bas – ır – mak. Buradaki "bas" fiili "işlemek, nakşetmek" anlamındadır.

buturak: "bırt –: delmek" fiilinden kaynaklandığını düşünüyoruz. (< bırt–ır –ak) Bazı ses değişiklikleri ile "buturak" biçimine dönmüştür.

bürürümcük: < bürü – r – ü – m – cük

çavurmak: < çav – ur – mak

çildirgi: < çil + di – r – gi (?)

doğurganlık: < toà – ur – gan + lık

dokurcunlu: < tokı – r – cın + lı

evşirmek: < ev – i – ş – ir – mek

kıvraltmak: < kıv – ır – al – t – mak

kıvranıklı: < kıv – ır – a – n – ık + lı

köprü: < köp – ür – ü

sıyırdım: "Sıy – : genişlemek" fiilinden türetilmiştir. < sıy – ır – t – ım, – t – > – d –

üçürdüm: "Üç – : yükselmek" fiilinden türemiş olabilir. Zira, çorap örmek için kullanılan şiş anlamındadır. Örgü de yükselerek artar. (< üç – ür – t – üm)

yaprak: < yap – ur – àak, ses düşmesi olmuştur.

yüğrük: "Yüğ – : toplamak" kökünden < yüg – ür – ük

bedirislemek: < bedi – r – is + le – mek "bedi–: süslemek" anlamındaki fiilden kaynaklanmaktadır.

pıtrak: "Bırt – : delmek" kökünden türetilmiş bir isimdir. < bırt – ır – ak > bıtırak > pıtrak

– rI –

yıldız: < yal + duz / yıl + duz / yultrı – z şeklinde üç farklı görüş vardır. Biz bunlardan sonuncusunun doğru olduğunu düşünüyoruz. Çünkü "yult – : yanmak, parlamak" anlamlarına gelmektedir. "–z" eki ise fiillerden çokluk anlamları vererek isim yapan bir ektir. (< yult – rı – z)

– sA –

arsak: < ar – sa – k (ar – : dokumak)

– ş – / – Iş –

bezeş –: < beze – ş – . İşteş fiildir.

çitişmek: < çit – iş – mek

evşirmek: < ev – i – ş – ir – mek

kubeşmek: < kube – ş – mek (?)

sırış – : < sırı – ş –, işteşlik bildirir.

tirşimek: < tir – iş – i – mek

tüümleşmek: < tüg – üm + le – ş – mek

– t – / – It –

akıtmacık: < ak – ıt – ma + cık şeklinde bir türetmedir.

aşıtlamak: < aş – ıt – la – mak

çaltıma: < çal – t – ım + a

eğirtmeç: < eğ – ir – t – meç

kıdıt – : < kıd – ıt –

kıvraltmak: < kıv – ır – a – l – t – mak

kayta: < kay – t – a

kübit – : < kübi – t – , ettirgen çatılı fiildir.

oturtma: < oltur – t – ma

sağlatmak: < sag – ıl – a – t – mak

sıyırtmaç: < sıy – ır – t – maç

2. FİİLDEN İSİM YAPMA EKİ İLE TÜRETİLENLER

– A +

kayta: < kay – t – a

depecik: < tep – e + cik

eğe: < eğ – e

kıda: < kıd – a

çikne–: < çek – in – e

çilte: < çilt – e

çalpıla: < çal – p – ıl – a, sondaki zarf – fiil kalıplaşmasıdır.

üvere: < ev – ir – e

– AcAk +

bükecek: < bük – ecek biçiminde oluşmuştur.

bürüncük: < bürü – n – ecek, e ünlüsü düşmüş düz ünlü yuvarlaklaşmıştır.

dövecek: < döv – ecek

tapıncak: < tap – ın – acak

– Ak +

aşağ / aşak: < aş – ak biçiminde, "aş–" fiilinin çok çeşitli anlamları vardır. Bunlardan bu sözcükle ilgili oludğunu düşündüğümüz anlamları "1. Çok olmak, çoğalmak, 2. Taşmak, ilave etmek, 3. Çıkmak, yükselmek, 4. Örtmek. Bu anlamlar "aş–" fiiliyle oluşturulan diğer sözcüklerle de bağlantılıdır.

ayakçılık: ET. at – ak > ayak + çı + lık

çabak (çapak): çap – ak

çitek: < çit – ek

köreke: "Kör – : saymak" fiilinden türetilmiştir. < kök – ek + e

kıvrak: < kıv – ır – ak

saçak: < saç – ak

uçak: < uç – ak

– An +

bastıran: < bas – tır – an biçiminde türetilmiştir.

coşturan: < coş – tur – an

çalpana: < çal – p – an + a

döven: < döv – en

düzen: < düz – en

savan: < sav – an

seren: < ser – en

– AsI +

boğası: < bog – ası

– At +

teyet: < teg – et

– cA + / – çA +

dikçe: < tik – çe

düyce: < düy – ce

öğrence: < öğ – re – n – ce

– cIk + / – çIk +

cimcik: < cim – cik

– ç + / – Aç +

argaç (arkaç): "ar – : Dokumak" anlamındaki fiilden "arga – : Dokumada atkı atmak" anlamında fiil gövdesi türetilmiş. Ardından da "–ç" eki ile isim haline gelmiştir.

argaçlık: < ar – ga – ç + lık

eğreç: < eğ – ir – eç

gölecen: < köl + e – ç + gen, oluşumda pek çok ses değişikliği olmuştur.

– dAn +

kaydan: "Kay – : üst üste yığmak, istif etmek" anlamındadır. < kay – dan biçimindeki "–dan" yapısını izah edemiyoruz.

– dI +

bogdu (bog – du), dığdı (dığ – dı), sındıcık (sın – dı + cık)

– g +

balkı: < barkı – g > barkı > balkı biçiminde olabilir. "barkı– : parlamak" anlamında bir fiildir. "Balkı"da güzel, süslü anlamına gelmektedir. Sondaki "g" düşmüştür.

darı: < tarı – g > tarı > darı

tülük: < tö – lü – g , –g > –k

türük: < tö – r – ü – g , –g > –k

– gA +

dikke: < tik – ge, t – > d –, – k – > – g – değişimi olmuş.

tevge: "Tev – : dizmek, saplamak" anlamında bir fiildir. "Tevge" ise iplik tutamı anlamındadır. Dolayısıyla tev – ge biçiminde oluştuğunu düşünüyoruz.

süpürge: < süpür – ge

süpürgeli: < süpür – ge + li

– gAç +

burgaçlamak: < bur – gaç + la – mak

çirgeç: < çir + geç

– gAk +

kulak: "Kul – : işitmek" fiiline getirilen "–gaú" eki ile türetilmiştir. Ek başındaki "g" sesi sonradan düşmüştür.

kulaklı: < kul – gak + lı

– gAn +

dirgen: < dir – e – gen, biçiminde düşünüyoruz. Ancak Hasan Eren sözcüğün Rumca olduğunu söyler. Kullanım amacını düşündüğümüzde "dir–: toplamak" kökü ile bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz.

doğurganlık: < toà – ur – gan + lık

keşgen: < geç – gen

oturgan: < oltur – gan

tavşan: < tabış – àan, – b – > – v – değişimi yanı sıra ek başındaki "à" düşmüştür.

– gI + > – kI +

atgı (atgu, atkı, atma): < at – gı / at – ma biçiminde oluşmuş bir isimdir.

baskı: < bas – gı. Buradaki "bas– fiili ise "doldurmak" anlamındadır.

bukağı: < buk – a – gu / bog – a – gu

burkı: < bur – gı

coşku: < coş – gu. Zamanla –g > –k değişimi olmuştur.

çildirgi: < çil + di – r – gi (?)

çezgi: < çiz – gi

ilgilemek: il – gi + le – mek

sıyırgı: < sıy – ır – gı

yangulu: < yan – gu + lu

ıygı: < ıy – gı

– gIç +

bıçguç: < bıç – guç, "bıç–: kesmek" fiiline alet isimleri yapan ekin getirilmesiyle oluşmuştur.

örgüç: < ör – güç

– gIn +

baygın: < bay – gın

ergin: < er – gin

sürgün: < sür – gün

– gIt +

dirgit: < dir – git

örgüt: < ör – güt

– I +

artı, aşı, aşuru, buru, bini, cigi, çarpı, çeki, çırpı, çırpıcı (çırp **–** ı + cı), çiti, diki, dürü, epiri, ili, keçi, köprü, oyu, yivilemek (yiv **–** i + le **–** mek), tokulamak (tok**–** u + la **–**mak)

– In +

dikin, karın

– (I)nç +

bezinç, kirinç

– IntI +

çözüntü, ilinti, söküntü

– Ir +

oğurcuk: < oğ – ur + cuk

– Ip +

urup: < ur – up

– k + / – Ik +

acık, acıklamak (ac– ık + la– mak), arsak, balkı (balkıg > balkı), belek, beleyik (bele– y –ik), belleklik (bel+ le– k+ lik), beşirik (becer – ik), bezek, bölük, cırlak, çağşak (çağ + şa – k), çelik, çepik, çığrık (çık– ar– ı– k), cırıldak (cırıl+ da – k), çıkrık, çılpık, çıyrığı, çilpik, çilpiklenmek (çilp– ik +le –n –mek), çilpikli, çirik, ciynak (tırna- : tırmalamak > ciyna – k), cüzük (üz – ük. c– türemedir), delikli (del– ik+ li), egrik (eg– ir– ik), eğrik, gardak (karda–k), giyik, hoyuk (oy– uk, h– sesi sonradan türemiştir), içirik, ilik, istek (izde– k), kaççık (kaç– ik, ikinci 'ç' sonradan türemiştir), kardalı (karda– k+ lı, k sesi düşmüş olmalı), kopuk, kopuklu, kasık, katnak (katna-: tekrar etmek, tekrarlamak fiilinden türemiş olabilir. katan– k), kavrak (kıv– ır– ık), keçik, keşik, kırpık, kıyık, kirpik, kopuk, kopuklu, melik (böl– ük), örülük (ör– ül– ük), öreg (ör– ük > örüg > örek), pirtik (birt-: parçalamak, kırmak fiilinden türemiş olmalıdır. < birt– ik), sarmaşık, sarmaşıklı (sar– ma+ ş– ık+ lı), tarak (tar– a– k), tekerlek (teg– ir+ le– k), tetrik (tetir– ik), tırnaklı (tırna– k+ lı), tikikliğ (tik– ik+ lig), üğürük, yatuk, yüğrük, yürük, uyuk (oy– uk),

– l + / – Al +

kirkel: < kirk – el < kırk–

püskül: < püskü – l

tehellemek: < teg – el + le – mek

teyelti: < teg – el + ti

– m + / – Im +

alım, aşım, aşırım, bükülmemek (bük– üm+ le– mek), çaltıma (çal– t– ım+ a), doğum, eyrim, ıyımlıh (ıy– ım+ lık), kaylım (kay– ıl– ım), kırkım, örüm, örümcekli (ör– üm+ cek+ li) , salpam (sap+ la– m), salkım, seklem, sıyırdım, siyim (sü-: eğmek, bükmek anlamında bir fiildir. 'siyim' iplik katı anlamına geldiği için bu kökten türediğini düşünüyoruz. < sü– y– üm), süyüm, şıkırdım (şıkır+ da– m > şıkırdım), teşrüm (teşi+ r –im), üçürdüm, üzüm, üzümlü, yozdam (yoz+ da– m)

– mA +

akıtmacık, akma, asma, asmalı, barmacık, boğma, boyama, bükme, çalma, çatma, çekinme, çözme, dallama, delme, depme, derme, direme, dizlemelik, dolama, dondurma, döğmeli, döşemen, düğmeli, eğdirme, eşme, geçmeli, gülmelik, ışlama, ıyma, içitme, ilme, ilmelik, katma, kaydırma, kayma, kıvratma, kıyma, koşma, oturtma, oyuklama, oyulgama, örme, özeme, salma, sarmaşık, sarmaşıklı, sekme, sırıma, sivtime, susma, sürme, ulama, uzatma, yanlama

– mAç +

ilmeç, iymeç, durmaç, eğirtmeç, sıyırtmaç, süymeç

– mAk +

Türetme ekleri içinde en çok kullanılan eklerdendir. Eylem ismi türetmiştir.

acarlamak, acıklamak, argalamak, askarlamak, aşırlamak, aşıtlamak, aşlamak, barmak, basırmak, bedirislemek, bidelemek, burgaçlamak, bükümlemek, çakmak, çalmak, çavurmak, çeşmek, çezmek, çilpiklenmek, çitemek, çitimek, çitişmek, çivinmek, çömelemek, çözelemek, dayramak, dıdılamak, tilkemek, dinnemek, dirçilmek, düğülmek, düzmek, egirmek, eşmek, evdirmek, evşirmek, fiştillemek, göbümek, görülemek, gözelemek, gözlemek, hengillemek, ıymak, ildirmek, ilgilemek, ilimek, iliştirmek, ilmek, ilmekli, iymek, kadarmak, kaşlamak, kelepçelemek, keleplemek, kırşaklanmak, kıvraltmak, kirtmek, kondurmak, koşlamak, kozalamak, köpümek, kücülemek, mandallamak, mantakalanmak, marullamak, mayıslamak, möhrelemek, oyulgamak, örmek, özemek, pahamlamak, parmak, pendelemek, sağılmak, sağlatmak, sekmek, sırımak, sırınmak, sindirmek, somak, sömek, sömekmek, sömelmek, söymek, süğmek, sümek, şırazlamak, şoyulmak, şulallamak, şülellemek, tagallamak, tagnışmak,

tehellemek, tellemek, tifmek, tiğmek, tikmek, tirşimek, tokulamak, tömek, tüümleşmek, uşluklamak, yarsımak, yedirmek, yefelemek, yivemek, yivilemek, yivlemek, yörmelemek, yulgamak, yurdulamak, zağlamak, ziftimek

– mAn +

yalmannı: < yal – man + lı, son ekte yakın benzeşme olmuştur.

– n + / – ñ +

örtüñ: < ört – üñ

örüñ: < ör – üñ

yırçan: < yır + ça – n (?)

– sAk +

pürsek: < pür – sek

– ş + / – Iş +

abraş (abra**–** ş ?) , arayış, arış, bülüş (böl**–** üş), yanış, yakış, yanışlı, boduş (bodu-: yapıştırmak, boyamak fiilinden türemiştir. < bodu**–** ş), eriş (ar**–** ış > eriş), yaneç (yanış), yaneçli (yanışlı)

– şAk +

kırşaklanmak: < kır – şak + la – n – mak

– z +

yıldızlı: < yult – rı – z + lıg, son ekteki "g" düşer.

kalagaz: "kala – : tutmak, saklamak, sandığa koymak" anlamlarına gelen fiilden türemiştir. < kala – ga – z

daraz: < tara – z biçiminde oluşmuştur.

direzi: < dir – e – z + i
direzilik: < dir – e – z + i + lik

3. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLERLE TÜRETİLENLER

+ A +

çalpana (çal– p– an+ a) , çaltıma (çal– t– ım+ a), çarpana (çarp– an+ a), çekene, geçere (geç– er+ e), gezeke (gez– ek+ e), hasa (Ar. has+ T. –a), höreke (ör– ek+ e, h– türemedir), kecere, teze (Far. tez + T. –e)

+ Ak +

başak, dalaklı, donak (ton+ ak, t– > d–), gözek, kabak (kap+ ak), koçak, sinek (siÆ+ ek)

+ An +

kolan (kol+ an), topan (top+ an)

+ Ar +

köleker (kör-: saymak fililinden türemiş körek > kelek+ er), köreker

+ cA + / + çA +

alaca, alacalık, çamça, çatalca, dişice, düyünçe, halıça (halı+ ca), haliçe (halı+ ça),kelepçe (Far. kelâbe+ T. –ce), kelepçelemek, telce, temçe (tem: kapı sürgüsü anlamındadır. Burada ip sarmaya yarayan araç olarak kullanılmıştır.< tem+ ce), tezce (Far. tez+ T. ce),

+ cAk + / + çAk +

ağırşah (agır+ çak ?) , kolçak, öğücek (ör– ü+ cek), öngek, golcoh (kolçak), mangırçak (?mangır+ çak), örümcekli, dipçek

+ cI + / + çI +

ayakçılık, bedizçi (Ç. bediz+ T. –ci), çençi (? çen+ ci), çırpıcı (çırp– ı+ cı), gazılcı (Ar. àazl+ T. –cı), karakçi (kar– ak+ çı), tefeci, yançı, yiçi, kazılcı (gazılcı), makacı

+ cIk + / + çIk +

akıtmacık, alaçuk, aynacıklı (Far. âyine+ cik+ li), çıngacık, depecik, dipcik, elcik, gelincik, iğcik, kemçik, kızılcık, orcuk, sındıcık, tefecik, yancık

+ çIn +

garçın, gülçen (gülçin), kökçin

+ dAn +

Aslında ismin ablative (ayrılma) hali eki olan bu ek ‘abadan’ sözcüğünde kullanılmıştır.

+ dAr +

istar: < iş + dar, halı tezgahı anlamındadır.

+ dAş +

kandaş: < kan + daş (?)

+ dIr +

yıldır (yıl+ dır ya da yal**–** dır)

+ gA +

yonca: < yonç + ga

çıngacık: < çın + ga + cık

+ gI +

torku: < tor + gu, “tor : seyrek dokuma”, **–**g**–** > **–**k**–**

+ gIl +

cığğıl: < cıg + gıl (?)

+ gIn +

engin: < en + gin

+ I +

bayağı (bayak+ ı), direzi, direzilik (dir– e– z+ i+ lik), yurdu (yurt+ u iyelik kalıplaşması olabilir), yurdulamak (yurt+ u+ la– mak)

+ Ir +

çıtırık (çıt+ ır+ ık), çöpür (çöp+ ür)

+ k +

bebek (bebe+ k), bezik (boz+ uk, rengi solmuş anlamında), bezük (bezik < boz+ uk), çıtırık, ilgik (il– gi+ k), bıcırık (bıcır+ ık)

+ kek +

erkek (er + kek), ET. ir + gek > er + kek

+ l + / + Il +

cırıldak: < cır + ıl + da – k, biçiminde yansıma bir sözden türetilmiştir.

çıtılgı: < çıt + ıl + gı, yansıma bir sözcükten türemiştir.

+ lA +

cacala: < caca + la (< cici + li ?)

+ lAk+

tekerlek : teker + lek

+ lI +

İsimden isim yapan eklerden en çok kullanılan ektir. Eklendiği sözcüğün kelime grubunda sıfat görevi üstlenmesini sağlar.

akrepli (Far. aúreb+ T. li), altunlu, asmalı, aynacıklı (Far. âyine+ T. cık+ lı), aynalı, bademli (Far. bâdâm+ T. li), balıklı, baltalı, beñni (beÆ+ li), benekli, beşli, çamlı, çilekli, çilpikli, çöplü, cüşşüklü, defelü, delikli, dokurcunlu, dallı, döğmeli, dutlu (Far. tut+ T. lu), düğmeli, eldivenli (el+ Far. düvân+ T. li), elmalı, fındıklı (Ar. funduú+ T. lı), fıstıklı (Ar. fustuú+ T. lı), geçmeli, gollu (kol+ lu), göbekli, gubalı, harbalı, ilmekli, kahküllü (Far. kâkül+ T. lü), kalemli, kardalı, karpuzlu, katmerli, kedili, kelebekli,

kırçıllı, kıvranıklı, kirazlı, kirpikli, kopuklu, kulaklı, küpeli, mantılı, marullu, mekikli, mutluluk (mut: Latince denge, mut+ lu+ luk), naklemeli, neşeli, örümcekli, paklafalı, papatyalı, pullu, saraylı, süpürgeli, şamatlu, şapkalı, takaklı, tırnaklı, toplu, topraklı, torlu, üzümlü, yalmanı (yalman+ lı), yaneçli, yaneşli, yangulu, yıldızlı, yürekli, zembilli (Far. zenbil+ T. li), zilli

+ lIk +

ağızlık, alacalık, altlık, argaçlık, ayakçılık, beğlik, belleklik, birliktelik, çaydanlık, çulfalık, dikilik, direzilik, dizlemelik, doğurganlık, donluk, furmaşlık, gabalık, gerdanlık, göğüslük, gülmelik, ilmelik, innelik, işlik, kayışlık, mutluluk, nazarlık, örülük, sahratlık, tellik, terlik, tikikliğ, tonluk, uçluk, uşluklamak, yağluk

+ mAr +

katmer, katmerli (kat+ mer+ li)

+ rAk +

azarak: < az + rak biçiminde olup, "a" sesi türeme olabilir.

bedrek: Sözcüğün anlamından yola çıkarak < bed + rek biçiminde oluşmuş olabileceğini düşünüyoruz.

benevrek: < ben + ev + rek (?)

+ sIk +

bağarsık: < bağar (bağır : E. T. karın) + sık şeklinde isimden türemiş bir isimdir.

+ sIz +

dertsiz (Far. derd+ T. siz), gamsız (Ar. àamm+ T. sız)

+ z +

moruz: < mor + uz

4. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLERLE TÜRETİLENLER

+ A –

döşeme: < döş + e – me

gölecen: < köl + e – ç + gen, oluşumda pek çok ses değişikliği olmuştur.

gözelemek: < göz + e – le – mek

özeme: < öz + e – me

özemek: < öz + e – mek

uzatma: < uz + a – t – ma

+ çA –

kılçar: < kıl + ça – r

yırçan: < yır + ça – n (?)

+ çI –

elçim: < el + çi – m

+ dA –

cırıldak: < cır + ıl + da – k biçiminde yansıma bir sözden türetilmiştir.

yozdam: < yoz + da – m

oltan: < ul + tan

+ dI –

çildirgi: < çil + di – r – gi (?)

+ gA –

yulgamak: < yol + ga – mak

+ k –

tezeker: < Far. tez + ek – er

tezerger: Bkz. tezeker

+ l –

karaltı: < kara + l – tı (kara + r – tı)

+ lA –

İsimden fiil yapan ekler arasında en çok kullanılan ektir.

acarlamak (acar+ la– mak), acıklamak (aç– ık+ la– mak), andallamak, argalamak, askarlamak, aşırlamak (aş– ır– ı+ la– mak), aşlamak, burgaçlamak (bur– gaç+ la– mak), bedirislemek, bidelemek (Rum. pide+ T. le–mek), bükümlemek, çilpiklenmek, cırlak, dallama, dıdılamak, dinnemek("Din : ilmik, düğüm" sözüne getirilen isimden fiil yapma eki "–le" ve fiilden isim yapma eki "–mek" le türetilmiştir. < din – le – mek), dizlemelik, esrile-, gözlemek, hengillemek, ilgilemek, kaşlamak, kelepçelemek, keleplemek, kırşaklanmak, kobalak, kozalamak, mandallamak, mantakalamak, marullamak, mayıslamak, möhrelemek (Ar. muhr+ e+ le– mek), pahamlamak, şırazlamak, şulallamak, şülellemek, tagallanmak, tehellemek, tellemek, tokulamak, tüümleşmek, uşluklamak, yanlama, yivilemek, yivlemek, yörmelemek, yurdulamak

+ r –

teşrüm: < teşi + r – üm

+ ş –

sarmaşık: < sar – ma + ş – ık

sarmaşıklı: < sar – ma + ş – ık + lı

C. BİRLEŞTİRME YOLUYLA OLUŞAN TERİMLER

C.1. İsim Tamlaması Kalıbındaki Birleşik İsimler

altın baş: İkisi de Türkçe olan sözcükler takısız isim tamlaması şeklinde bir araya gelerek bu birleşiği oluşturmuştur. Günümüzde bitişik yazılmaktadır.

altın oluk: Türkçe "altın" ve "oluk" sözcüklerinin takısız isim tamlaması şeklinde oluşturduğu birleşik isimdir. Günümüzde bitişik yazılmaktadır.

altın tabak: Takısız isim tamlaması biçiminde oluşmuş bir birleşiktir. İki sözcük de Türkçe'dir.

altın terlik: Takısız isim tamlaması biçiminde oluşmuş bir birleşiktir.

altunbaş: Bkz. altın baş

aslanağzı: Belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşan birleşiğin iki unsuru da Türkçe'dir. (aslan + ağız + ı)

ayçiçeği: Her iki unsuru da Türkçe olan birleşik isim, belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşmuştur. (ay + çiçek + i)

ayışığı: Birleşik ismi oluşturan iki sözcük de Türkçedir. < ay ışık + ı biçiminde oluşmuştur. Belirtisiz isim tamlamasıdır. (Bugün, ay ışığı şeklinde ayrı yazılmaktadır.)

belbağa: İkisi de Türkçe olan sözcüklerle, belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşmuş bir birleşiktir.

boyana: Türkçe "boya" ve Farsça "hâne" sözcükleri ile oluşmuştur.

çarkıfelek: Far. "çark" sözü ve Ar. "felek" sözü tamlama eki ile kalıplaşarak birleşmiştir.

çoban yıldızı: İkisi de Türkçe olan ve belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşan bir birleşiktir.

çörek otu: Türkçe kelimelerden, belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşmuştur.

daban halısı: Türkçe "taban" ve yine T. "kalı" sözcükleri, belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşmuştur.

dağ çileği: T. "tağ > dağ" sözü ile T. "çilek" sözünün belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşturduğu bir birleşiktir.

demiryolu: T. "temür" + T. "yol" + u biçiminde oluşmuştur. Belirtisiz isim tamlamasıdır. Bugün ayrı yazılır. (demir yolu)

deniz yıldızı: Bugün bitişik yazılan bu birleşiği oluşturan iki sözcük de Türkçe'dir. Belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşmuştur.

deve dişi: Her iki unsur da Türkçe'dir. (tebe > deve + tiş> diş + i)

deve tabanı: Belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşmuştur.

deve boynu: < deve + boyun + u

dulavratotu: Türkçe üç ismin birleşmesiyle oluşmuştur. (< tul + avrat + ot + u)

eğrelti otu: Türkçe sözcüklerden belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşmuştur.

elçağı: < el + çağ + ı

elağcı: < el + ağaç + ı

Galatasaray: "Galata" ve "serây" isimlerinin birleşmesi ile oluşmuştur. İyelik eki düşüş bir belirtisiz isim tamlamasıdır.

gaz lambası: Far. "gaz" ve Rum. "la'mba" isimlerinin T. "–sı" iyelik eki ile oluşturduğu bir belirtisiz isim tamlamasından oluşmuştur.

gülhatmi: < Far gül + Far. hatmi (?)

hanımeli: < hanım + el + i

hanımteni: < T. hanım + Far. ten + i

horoz ibiği: Ar. horuz + T. ibik + i

ilikevi: T. ilik + T. ev (ET eb)

ipağacı: < ip + ağaç + ı

kardaşkanı: T. karındaş + T. kan + ı

karnabahar: < karamb – i bahâr biçiminde Farsça bir tamlamadan gelmektedir. Anlamı ilkbahar lahanasıdır.

kavakteli: T. kavak + T. tel + i

kaynanadili: T. kadın + ana + dil + i biçiminde üç ismin birleşmesi ile oluşmuştur.

kaz ayağı: Far. ğâz + T. ayak + ı

kaz kanadı: Far. ğâz + T. kanat + ı

kazankabı: T. kazan + T. kap + ı

kır çiçeği: T. kır + T. çiçek + i

kır gülü: T. kır + Far. gül + ü

kız kalbi: T. kız + Ar. kalb + i

koçboynuzu: T. koç + T. boynuz + u

kolbağı: T. kol + T. bağ + ı

kurtağzı: T. kurt + T. ağız + ı

kuşgözü: T. kuş + T. göz + ü

kuzey yıldızı: T. kuzey + T. yıldız + ı

küpe çiçeği: T. küpe + T. çiçek + i

lalezar: Far. lâle + Faz. zâr

mahyar: Far. mah + Far. yâr

mezar taşı: Ar. mezar + T. taş + ı

mine çiçeği: Far. mine + T. çiçek + i

mum çiçeği: Far. mum + T. çiçek + i

nar çiçeği: Far. nar + T. çiçek + i

nişan yüzüğü: Far. nişan + T. yüzük + ü

ölmezoğlu: T. öl – mez + oğul + u

önbeze: T. ön + Ar. bez + T. – i

peygamber çiçeği: Far. peygâmber + T. çiçek + i

rüzgâr gülü: Far. rüzgâr + Far. gül + T. – ü

saat çiçeği: Ar. saat + T. çiçek + i

saç örgüsü: T. saç + T. ör – gü + sü

saçbağı: T. saç + T. bağ + ı

samanyolu: T. saman + T. yol + u

saraykaşmiri: Far. serây + Fr. cachemire > kaşmir + T – i

sıçandişi: T. sıçan + T. diş + i

sutaşı: T. su + T. taş + ı

suyolu: T. su + T. yol + u

tanagözü: T. dana + T. göz + ü

tavus kuşu: A. tâvus + T. kuş + u

teşibaşı: T. teşi + T. baş + ı

uğur böceği: T. uğur + T. böcek + i

urumalası: T. rum + T. ala – sı (?)

üstağacı: T. üst + T. ağaç + ı

yaban gülü: T. yaban + Far. gül + T. –ü

C.2. Sıfat Tamlaması Kalıbındaki Birleşik İsimler

acı badem: Türkçe "acı" sözcüğü ile Farsça "bâdâm" sözcüğünün birleşmesi ile oluşan bir iğne oyası motifi ismidir. Sıfat tamlamasından, ad aktarması yolu ile oluşturulmuştur.

açık oturum: İkisi de Türkçe olan sözcüklerden, sıfat tamlaması şeklinde oluşmuştur.

ağbörek: Türkçe "ak" + Türkçe "börek" sözcükleriyle sıfat tamlaması biçiminde oluşmuş bir birleşik isimdir.

ainle: Türkçe "ağa (büyük anlamında)" sözcüğü ile yine Türkçe "iğne" sözcüğünün birleşmesi ile oluşmuştur.

akarsu: Bir fiil (ak–) ve bir isimden oluşmuş birleşik isimdir. Fiil almış olduğu sıfat-fiil ekiyle sıfat görevinde kullanılmaktadır.(ak- ar su)

akbaşlık: İkisi de Türkçe isim olan sözcüklerle oluşmuştur. Sondaki "–lık" kısmı ise dilimizin işlek isimden isim yapma eklerindendir. Sıfat tamlaması biçimindedir.

akgavık: T. "ak" + T. "kavuk" sözcüklerinden sıfat tamlaması biçiminde oluşturulmuş bir isimdir.

akhaba: T. “ak” ve T. “aba ya da kaba” sözcüklerinin birleşmesi ile oluşmuştur. Sıfat tamlaması biçimindedir.

alağara: İkisi de renk ismi olan “al” ve “kara” sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuş bir isimdir. Siyahı çok olan bir kilim motifi ismidir.

alara: Bkz. alağara

bağdagül: Türkçe “bağ” sözcüğüne getirilen bulunma hali eki “–da” ve Farsça “gül” sözcüğü ile oluşmuş bir birleşiktir. Bulunma hali eki görev değiştirmiş sözcüğün sıfat gibi kullanılmasını sağlamıştır.

beşhana: Türkçe “beş” ve Farsça “hâne” sözüyle oluşmuş bir birleşik isimdir.

beşparmak: İkisi de Türkçe olan sözcüklerle sıfat tamlaması şeklinde kurulmuştur.

dokuzgöbek: Sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş bir birleşik isimdir (< tokuz + göbek)

dönme dolap: T. “dön–” fiili + Ar. “dolâb” ismiyle oluşmuştur.

ilkip: < ilk + ip

ilkment: < ilk + Far. mend

karadut: T. kara + Far. tut, sıfat tamlaması biçiminde oluşmuştur.

karagöz: T. kara + T. göz

karakalem: T. kara + Ar. kalem

kırkayak: T. kırk + T. ayak

kırk kıvrım: T. kırk + T. kıvır – ım

kocasu: T. koca + T. su

korasma: T. kor + T. as – ma

önköprü: T. ön + T. köpür – ü > köprü

sarıtop: T. sarı + T. top

tekeşek: T. tek + T. eşek

teknazlı: T. tek + far. nâz + T. –lı

tekşiş: T. tek + T. şiş

tümbasmacık: T. tüm + T. basma + cık

C.3. Sıfat – Fiil Kalıbındaki Birleşik İsimler

demirkoparan: T. "temûr > demir" sözü ile T. "kop–" fiili sıfat – fiil eki (–an) sayesinde birleştirilmiştir.

dorumbağırdan: Bir isim ve "bağırt–" fiil gövdesiyle oluşmuş bir birleşiktir.

gelin ağlatan: < gelin (ET. kelgen) + ağla – t – an

ilkçelen: < ilk + çel – en

ipezen: < ip + ez – en

kardelen: T. kar + T. del – en

temeldevren: T. temel + T. devir – en

varangelen: T. var – an + T. gel – en, her iki unsur da sıfat-fiil eki olan –an ekini almıştır.

yanardöner: T. yan – ar + T. dön – er, sıfat-fiil eklerinden –ar eki ile oluşmuştur.

C.4. İsnat Grubu Kalıbındaki Birleşik İsimler

ağzığerik: < ağzı eğrik Türkçe "ağız" ismi ve "eğ–" fiilleri ile oluşmuş bir birleşiktir.

karnıyarık: T. karın + yar – ık biçiminde oluşmuştur. İsnat grubu şeklindedir.

C.5. İsim + Çekimli Fiil Kalıbındaki Birleşik İsimler

beşyaşar: "Beş" sayı ismi ve "yaşa–" filinin birleşmesi ile oluşmuştur.

bigeçirim: "Bir" sayı ismi ve "geç–" fiilinden oluşmuş bir birleşik isimdir.

buzkaydı: "Buz" ismi ve "kay–" fiili ile oluşmuş birleşik isimdir. Kaygan bir kumaş için kullanılır.

cahanyandı: Farsça "cihân" ve Türkçe "yan–" fiili ile oluşmuştur.

dalgeçir: Yelek anlamındaki bu sözcük, "dal : kol" ismi ve "geç–" fiilinin birleşmesi suretiyle oluşmuştur.

gözümkaldı: < göz + üm + kal – dı, biçiminde bir isim ve bir fiilden oluşmuştur.

ilkiplemek: < ilk + ip + le – mek

ilmeçer: < ilme + geçer

kedibastı: T. kedi + T. bas – tı

kelayapı: T. kel + a + yap – ı

sındı salmak: T. sındı + T. salmak

sırçan etmek: T. sırçan + T. etmek

tim vermek: T. tim + T. vermek

yanbol (yanbul): T. yan + T. bul (?)

C.6. İkilime Kalıbındaki Birleşik İsimler

tintin: T. tin + T. tin (İkileme yoluyla oluşmuştur.)

yanyana: T. yan + T. yan + a (ikileme biçiminde oluşmuştur.)

C.7. Fiil + Fiil Kalıbındaki Birleşik İsimler

çirgeç: İki fiilden oluşmuştur. İkincisi "geç–" fiilidir.

deldak: İki fiille oluşmuştur. < del – + tak –

yandımalamadım: T. yan – dı – m + T. al – a – ma – dı – m

D. BİRDEN ÇOK SÖZCÜKLE OLUŞTURULANLAR

Terimler çok değişik biçimlerde oluşabilmektedir. Bunlardan biri de yeni kavram ya da nesneyi birden çok sözcükten oluşan bir terimle karşılamaktır. Bunun için de tamlamalardan, birleşik isimlerden ve çeşitli kelime gruplarından yaralanılır. Elde ettiğimiz malzemeye baktığımızda türetmeler kadar bu yöntemlerden de yararlanıldığını görürüz. Özellikle soyut kavramların karşılanmasında birden çok sözcükten yararlanılmıştır. Soyut kavramlar somut varlıklara verilen isimler aracılığı ile somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bazı örneklerde de söz konusu terimin niteliğini belirtmek, onu başka nesnelerden ayırmak için bu yola başvurulmuş sıfatlardan, aktarımlardan yararlanılmıştır. Bu bölümde de Türk kadınının bir nesneye isim verirken çok çeşitli biçimlerde ve kendine has bir yol izlediğini görmekteyiz.

D.1. İSİM TAMLAMASI OLANLAR

Birden çok sözcükle oluşan terimlerin büyük çoğunluğunu isim tamlamaları oluşturmaktadır. Birleştirme yoluyla oluşan sözcüklerde de belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşan birleşik sözcükler hayli fazladır.

D.1.1. Belirtili İsim Tamlaması Olanlar

Belirtili isim tamlaması biçiminde oluşan terimlere baktığımızda bunların bir kısmının tamlayanının ya da tamlananının sıfat tamlaması olduğunu görürüz. Aşağıda buları da kendi içinde sınıflandırdık.

D.1.1.1. Bir Tamlayan ve Bir Tamlanandan Oluşan Belirtili İsim Tamlamaları

canavarın ayakları: Farsça "cân – âver" sözcüğü ve Türkçe "ayak" sözcüğü ile oluşmuştur. (canavar – ın ayaklar – ı)

evrenin sembolü: Türkçe "evren" sözcüğü ile Fransızca "symbole" sözünden oluşmuştur. (evren + in sembol + ü)

kalbimin köprüsü: Arapça "kalb" sözü ve Türkçe "köprü" sözünden oluşmuştur. (kalbim + in köprü + sü)

lalelerin dansı: Farsça "lâle" ve Fransızca "danse" sözcüklerinden oluşmuştur. (laleler + in dans + ı)

D.1.1.2. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

yedi dağın gülü: Tamlayan sayı sıfatı alarak sıfat tamlaması oluşturur.

yedi dağ: s.t. > yedi dağ + ın gül + ü: Belirtili İsim Tamlaması

D.1.1.3. Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

aşkın dikenli yolu: Tamlayan unsurla tamlanan unsur arasına sıfat girmiştir. Dolayısıyla tamlanan unsur kendi içide sıfat tamlamasıdır.

(aşk + ın dikenli yol + u)

D.1.1.4. Tamlayanı da Tamlananı da Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

karanlık gecelerin tatlı rüyası: Tamlamayı oluşturan her iki unsur da sıfat tamlaması şeklindedir. (karanlık geceler + in tatlı rüya + sı)

S.T. S.T.

D.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması Olanlar

Belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşan terimler, bu bölümdeki terimlerden sayıca en fazla olanlardır. Tamlamara baktığımızda tamlayan unsurlarda insana ait kavramların (gelin, hanım, hatun, kaynana), bazı hayvan isimlerinin (koç, kurt, geyik, sığır, sinek) sıklıkla kullanıldığını görürüz. Tamlanan unsurlarda ise tabiata dair kavramlar ve isimler çok kullanılmıştır. Aslında bu gruptaki tamlamaların bütününde insan, hayvan ve tabiata ait unsurlar bir arada kullanılmıştır. Bunun nedeni isimlendirmede benzetmeden yararlanılmış olmasıdır. Soyut kavramlar yine bu unsurlar aracılığı ile somutlaştırılmıştır. 'Aşk zinciri, gönül kıvrımı vb.' terimler buna örnektir.

Bu bölümde dikkatimizi çeken noktalardan biri de popüler kültüre ait isimlerin belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan olarak kullanılmasıdır(Atatürk çelengi, Türkan Şoray göbeği, Türkan Şoray kirpiği, Zeki Müren kaşı ve gözü, Kenan Evren imzası, Ecevit oyası vb.). Kadınlar üretimlerini ilginç kılmak ya da el işlerinin güzelliğini vurgulamak için bu yola başvurmuşlardır. Böylece el işlerine verdikleri isimlerin sahiplerine olan sevgilerini ya da hayranlıklarını da ifade etmiş olurlar.

Adana yolları, ağızlık değneği, ağızlık eğrisi, ahlat ağacı (Rum. ahlat), olay bıñdallısı, alt ağacı, alt mazısı, anahtar deliği (Rum. anaktore), anka kuşu, Ankara kalesi, Arap dudağı, Arap oyası, arhun ağacı, armut dilimi, arpa zambağı, asma gülü, asma yaprağı, aşk merdiveni, aşk üçgeni, aşk zinciri, at göğüslüğü, at nalı, Atatürk çelengi, atlas dikişi, ayak izleri, badem oyası, badem çiçeği, bademli sehpa örtüsü (Tamlayan sıfat tamlaması biçimindedir.), bağ yaprağı, bahar dalı, bahçe kapısı, bakan koltuğu, baklava tepsisi, balık kılçığı, başak başı, başak tanesi, bayram pençesi, bekar biti, belen bağı, berber

aynası, beşik boncuğu, Beşiktaş kupası, bıçkı tezgahı, bıçkın bıyığı, bıraş otu, biber çiçeği, birman oyası, boğaz ağı, Boğaz Köprüsü, boru çiçeği, buğday başağı, burun yünü, büküm ağırşağı, bülbül gözü, bülbül kafesi, bülbül yuvası, canavar ayağı, canavar ayakları, canavar izi, cığcık kilimi, cüllük gözü, çakır dikeni, çalı bakıldağı, çam ağacı, çam dalı, çam güzeli, Çankaya Köşkü, çardak gülü, çark güzeli, çarp dezgahı, çaydanlık kulpu, çaydanlık tutacağı, çayır biti, çelenk oyası, çınar yaprağı, çınar yaprakları, çıtır gülü, çiçek buketi, çilek oyası, Çiller çorabı, çöp çorabı, çöplük oyası, dağ kelebeği, dağ yolu, damat bohçası, dansöz küpesi, darak kilimi, darı pınarı, darı püskülü, darı sapı, davşan gulâ, deniz dalgası, deve hörüğü, dilber salatası, dilek taşı, din kaçığı, domdom kurşunu (Hindistan'daki Dumdum şehrinin adı), dondurma külahı, dost elması, Dudu Bacı küpesi, dut oyası, dut püskülü, düğme oyası, direzi değneği, doktor kalbi, domates çiçeği, Ecevit oyası, efe oyası, elma çiçeği, Emine oyası, ergen bıyığı, erik çiçeği, erkek çocuğu, esiran yüzü, eşek kulağı, fener oyası, Fenerbahçe oyası, fıstık çiçeği, fıstık oyası, filbahri çiçeği, fitil çöpü, frenk elması, gelin bohçası, gelin eli, gelin küpesi, gelin parmağı, gelin tacı, geyik boynuzu, goç boynuzu, göçmen oyası, gönül kafesi, gönül kıvrımı, göz kaçığı, gül ağacı, gül goncası, gül sepeti, gül ve sümbül buketi, güllü mutfak takımı (tamlayan sıfat tamlamasıdır.), halka oyası, hanım çantası, hanım göbeği, hanım kaşı, hanım küpesi, hanım sepeti, haşhaş tohumu, hatun parmağı, hayat ağacı, hıyar çiçeği, hızar dişi, iğ burnu, iğne yurdu, inne yurdu, ipek kozası, Japon gülü, kabak çiçeği, kadeh çiçeği, kar tanesi, karanfilli namaz bürgüsü (Tamlayan sıfat tamlamasıdır), karpuz dilimi, kasap oyası, kaymak tabağı, kaynana dili, kaynana oyası, kaynana yumruğu, Kayseri mantısı, kaz ayakları, kazan kulpu, kufı yazısı, keklik gözü, Kenan Evren imzası, kenar gezi, kına sefası, kır menekşesi, kır papatyası, kız kalbi, kiraz çiçeği, kiraz dalı, kiraz sepeti, koç boynuzu, koyun gözü, koza oyası, köpek izi, köprü oyası, kurama bohçası, kurt ağzı, kurt dişi, kurt izi, lale bahçesi, leblebi eşmesi, levarike penbesi, limon çiçeği, mart yaprağı, maydanoz çiçeği, mazı gülü, melhefe iğnesi, mercimek çiçeği, mermer dayağı, Mersedes tekeri, meşe mazısı, mısır patlağı, mine oyası, muhabbet oyası, mutluluk düğümü, müjde yastığı, nikah sepeti, nohut filizi, onbiray gülü (Tamlayan sayı grubudur), ördek bacağı, örümcek ayağı, paket taşı, Pakize oyası, palmiye yaprağı, pelit yaprağı, perde saçağı, pervane oyası, piliç gözü, pisi patiği, portakal çiçeği, prenses parmağı, pul pul testere dişi (Tamlayan sıfat tamlamasıdır), saç bağı, saç tarağı, saray sarmaşığı, saray süpürgesi, sardunya çiçeği, sarhoş ayağı, sarhoş bacağı, sarhoş yolu, sarılık oyası, sarmaşık gülü, selvi ağacı, serum oyası, sevgi başağı,

seymen haralı, sıçan dişi, sığır sidiği, sinek bağırsağı, söğüt yaprağı, söz sepeti, subay cimciği, subay çimciği / çimdiği, subay sırması, sultan tacı, sultan tarağı, süpürge oyası, şafak yıldızı, şeftali çiçeği, şeker büklümü, testere dişi, til gaçığı, tire tili, tohum püskülü, Tokat çiçeği, tonton ailesi, tosbağa kirtiği, tren tekeri, tren yolu, turna katarı, turunç kilim, Türkmen gülü, Türkan Şoray göbeği, Türkan şoray kirpiği, Türkan Şoray küpesi, tütün fidesi, tütün torbası, tütün yaprağı, üzüm salkımı, vidin karanfili, vişne dalı, vitrin güzeli, yaban nergisi, yaka çiçeği, yalan rüzgarı, yalancı biber oyası (Tamlayanın sıfatı vardır), yalancı iğne oyacı (yalancı sözü tamlayanın sıfatıdır), yılan kemiği, yılan koğudu, yıldız çiçeği, yıv dikişi, yüksük taşı, Zeki müren göbeği, Zeki Müren kaşı ve gözü, zeki Müren kirpiği, zembil çiçeği, zencir kilimi, zengin kemeri, zengin kızı, zengin oyası, zengin salatası, zeytin salatası.

D.1.3. Zincirleme İsim Tamlaması Biçiminde Olanlar

Bu başlıkta bulunan terimleri sayıca az olmalarına rağmen iki başlıkta ele aldık.

D.1.3.1.Tamlayanı Takısız İsim Tamlaması Olanlar

altın başın suyu: Tamlayan unsur da kendi içinde takısız isim tamlamasıdır. (altın baş + ın su + y + u)

D.1.3.2. Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olanlar

çınar ağacı yaprakları, su istakozu ayağı: Her iki örnekte de zincirleme isim tamlamasında tamlayan eki "–ın, –in, –un, –ün / –nın, –nin, –nun, –nün" düşmüştür ve iki örneğin tamlayan kısmı da belirtisiz isim tamlaması biçimindedir.

çınar ağacı (–nın) yaprakları

su istakozu (–nun) ayağı

D.1.4. Takısız İsim Tamlaması Biçiminde Olanlar

Takısız isim tamlamaları pek çok dilbilimci tarafından sıfat tamlaması olarak kabul edilmektedir. Biz ismin neden yapıldığını ve neye benzediğini ifade eden tamlayanla

kurulmuş olan bu tür kelime gruplarını takısız isim tamlaması olarak değerlendirdik. Bunların büyük çoğunluğu da tamlananın neye benzediğini ifade etmektedir.

badem oya, balon oya, biber oya, çam oya, çaput kilim, çaput oya, çark oya, çilek oya, dut oya, filiz oya, fiyonk oya, gül oya, gül küpe, gümüş kemer, inci gerdanlık, inci gül, kadife gül, kemer köprü, kılıç oya, sarmaşık oya, kızılcık oya, kiraz oya, koruk oya, kurt oya, kül boncuk, mısır oya, portakal oya, sepet oya, sultan sarmaşık, şal çorap, taç oya, tespih oya, teyyare oya, tırtıl oya, yakut oya, yaprak çikolata, yelek lif, yıldız oya, zembil oya, zürafa sümbül

D.2. SIFAT TAMLAMASI OLANLAR

Sıfat tamlaması biçiminde oluşan terimler, belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşanlar kadar olamasa da sayıca fazladır. Bu bölümde söz konusu terimleri niteleme sıfatlarıyla oluşanlar ve belirtme sıfatlarıyla oluşanlar olmak üzere iki alt başlıkta ele aldık. Bunlara bakıldığında niteleme sıfatlarıyla oluşanların daha kalabalık olduğu görülür. Bunun altında, varlıklara ve kavramlara farklılık katacak özellikleriyle anlatma eğilimi yatmaktadır. Belirtme sıfatlarıyla oluşanlara baktığımızda sadece sayı sıfatlarının kullanıldığını görürüz.

D.2.1. Niteleme Sıfatlarıyla Oluşturulan Sıfat Tamlamalar

Bu bölümdeki sıfatların pek çoğu isimdem isim yapma eki olan ve eklendiği sözcüklerin sıfat olarak kullanılmasını sağlayan ‘ +lI+ ’ eki ile türetilmiştir. Bazı sıfatlar ise ismin bulunma (lokatif) hali eki getirilerek sıfat görevinde kullanılmışlardır. İki örnekte ise sıfatlar, sıfat- fiil ekleri ile oluşturulmuştur.

açık yıldız, ak kuşak, al yazmalım (tamlanan iyelik birinci şahıs eki almıştır), ala torba, alaca bez, ana tanrıça, angalez örtü, atma ip, aynalı nakış, aynalı salma, baratlı halı, baş ip, boncuklu kalp, boş gelin, bozuk para, buzlu cam, beldudak yelen, büyük çıkçığı, cıngıl mekik, cilveli tor, çamlı yol, çaputlu oya, çatal ciynak (tırnak), çatal iğne, çekmeli alaboncuk (Tamlanan sıfat tamlaması biçiminde oluşmuş birleşik isimdir), çelik oya, çengelli baklava, çengelli mihrap, çerçeveli çiçek, çıtırık gül, çiçek kilim, çiçekli kızılcık, çimde nergis, çizgili fular, dallı kulplu (halı), dosdosa gömlek, denizde dalga, dudu dilli (oya), düğmeli yıldız, donnuk iplik, dolgu püskül, düz mekik, eğri iğne, eğri

kazık, ful oya, gamalı haç, goncalı gül, göbekli gül, gökte yıldız, gül şeklinde fiyonk, gül şeklinde rozet (Tamlayan kısmı belirtisiz isim tamlamasıdır ve lokatif eki alarak sıfat görevinde kullanılmıştır.), güllü oya, güllü yıldız, güllü maşa, güvül gömlek, güz papatya, güzel oya, halkalı gül, harbalı elbise, helezon püskül, hercai menekşe, ipekli bel,inni kenar, kalın kirtik, kalınsap, kara gözlü, kara kaş, kara kaynana, kara sevdalı, kara üzüm, yan karanfil, katkat papatya, katmerli adalya, katmerli beş yaprak, katmerli gül, katmerli yıldız, kelebekli kırlent, kerpiçli yelen, kınalı gül, kınalı tetir, kıvrımlı dal, kibar gelin, kozaklı şal, kör sık dişli(oya), kumrulu yol, kuzulu koyun, küçük basmacık, küçük çıkrığı, külaflı yıldız, laleli şal, mahkemeli oya, mor menekşe, mor salkım, muskalı karanfil, muzlu pot yastık, nacak kilim, nişteki muska(Sıfat olan sözcük aslında isimdir. İsmin lokatif hali ekine getirilen ve sıfat yapan –ki eki ile sıfatlaşmıştır.) , örümcekli merdiven, padişah oya, parmak geçirmeli (lif), pasaklı kız, pembe hayaller, petekli gül, pullu göbek, pullu sokak, pullu bürük, püsküllü bela, renkli merdiven, sade güzel, sahte pirinç, saksıda çiçek (Sıfat olan sözcük ismin lokatif ekini almış, böylece sıfat olarak kullanılmıştır.), salkım söğüt, sarı papatya, sarmal oya, sarmaşık oya, sefil asker, sıra selviler, sürmeli göz, şaş göz, şen burma, şık şık şeker, taraklı baklava, tekerlekli püskül, telkırma işleme, temen yigne, tevruzi gül, tikme neÆ, top top oya, urukluğ yüÆ, uslu karanfil, üçlü çengel, üçlü demet, üçlü nergis, üstüne barmacık, üzümlü tren yolu (Tamlanan kısım belirtisiz isim tamlamasıdır.), vazoda çiçekler (Sıfat görevindeki sözcük ismin bulunma hali ekini almıştır.), yalancı sarmaşık, yalancı yarim, yan komşu, yandan çarklı, yapma çiçek, yapraklı yonca, yassı menekşe, yükseltilmiş zemin (Tamlayan unsur sıfat-fiil eki olan –miş ekini alarak sıfat görevinde kullanılan bir sözcüktür), yüzen kurbağa (Tamlanan sıfat-fiil eki olan – an eki ile oluşmuştur.), zilli maşa, zilli mekik, zilli zarife, zop zop iğne.

D.2.2 Belirtme Sıfatlarıyla Oluşturulan Sıfat Tamlamaları

D.2.2.1. Sayı Sıfatlarıyla Oluşturulanlar

Burada dikkati çeken bir ve üç sayısının çokluğudur. Bunun yanı sıra, tek, çift sözcükleri de sık kullanılmıştır.

altı ok, beş dakkalık, beş kız bir oğlan, beş parmak, bi saplam, bir çift kuş, bir damla, bir el bir saray, bir gül bir yaprak, çift badem, çift dudak, çift filiz, çift kaz, çifte kenar, dört

kız bir oğlan, dört oda bir salon, iki diş bir budak, iki kardeş, iki oda bir salon, kırk akıl kırk fikir, sekiz noktalı yıldız, tek yıldız, tek basmacık, üç ayak, üç göz, üç güllü, üç hilal, üç kuyular, üç oda bir salon, üç parmak oya

D.3. FİİLİMSİ GRUBU BİÇİMİNDE OLANLAR

D.3.1. İsim-fiil Biçiminde Olanlar

-mAk

Buradaki terimler değişik el işlerinde kullanılan eylemlerin ismi durumundadır.

bez ağartmak: "ağart–" fiil gövdesine getirilen isim – fiil eki (–mak) ve Ar. "bez" ismi ile oluşmuş bir isim – fiil grubudur.

bez çözmek: Ar. "bez" ismi ve T. "çöz" fiiline getirilen "–mek" isim – fiil eki ile oluşturulmuş bir fiilimsi grubudur.

çilpi çekmek: < çilpi çek – mek isim – fiil eki ile oluşmuş bir isim – fiil grubudur.

dikin dikmek: Aynı sözcüğün tekrarlanarak farklı eklerle türetildiği bir yapıdır. Kelime grubunun temeli olan sözcük Türkçe "dik – < tik–" fiilidir. "–mek" eki ile isim – fiil grubu oluşturulmuştur.

direzi çözmek: Dokunacak ipi tezgaha uzunluğuna germek anlamındadır. "–mek" isim – fiil eki "çöz–" fiiline getirilmek suretiyle isim – fiil grubu oluşturulmuştur.

diş kaçmak: < diş kaç – mak, isim – fiil grubudur.

dulup artmak: Yün ya da pamuğun hallaç yayıyla kabartılması anlamındaki isim – fiil grubudur. (art – mak)

ilim vurmak: Kelime grubunun anlamı "ilmek atmak"tır. Her iki sözcüğün kökü de Türkçe fiildir. "vur–" fiiline gelen ek (–mek) isim fiil ekidir.

iyim iyimek: İkileme biçiminde kurulmuş bir isim – fiil grubudur. (iy – im iy – i – mek)

tel tellemek: İkileme biçiminde oluşmuş bir isim fiil grubudur. (< tel + tel + le – mek)

D.3.2. Sıfat-fiil Biçiminde Olanlar

-An

çiftlik sattıran: Kelime grubu aslında bir sıfat tamlamasının sıfat bölümüdür. Bu başlık altında değerlendirmemizin nedeni isim unsurunun söylenmemiş olmasıdır. "sat–" fiiline getirilen "–an" eki sıfat – fiil ekidir.

-mIş

ay doğmuş: "ay" ismi "doğ–" fiili ile birleşerek "–mış" eki ile sıfat – fiil grubu oluşturmuştur. Bu örnek aslında tersine dönmüş bir sıfat tamlamasıdır. Motif doğmuş aya benzetilerek bu isim verilmiştir.

sındıdan çıkmış: < sın – dı + dan çık – mış şeklinde oluşmuş bir sıfat – fiil grubudur. Makasla yeni kesilmiş kumaş vb. için kullanılır. Bu bölüm aslında sıfat tamlamasının sıfat olan unsurudur. İsim unsuru söylenmemiştir.

D.3.3. Zarf-fiil Biçiminde Olanlar

Zarf-fiil biçiminde oluşmuş bir terim yoktur. Zarf-fiiler cümlelerde yan yargı oluşturarak zarf tümleci görevinde kullanılırlar. Bu nedenle terim yapımında kullanılmamış olabilirler.

D.4. BAĞLAMA GRUBU BİÇİMİNDE OLANLAR

Bağlama grubu olarak belirlediğimiz sözcük gruplarına baktığımızda, aralarında anlam ilişkisi olan sözcüklerin 've' bağlacı ile bağlandığını görürüz. Bu sözcüklere baktığımızda büyük çoğunluğunun isim olduğunu görürüz. Fiil kökenli söcükler ise isim-fiil ekleri alarak isimleşmişlerdir. Sözcüklere etimolojik açıdan baktığımızda Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli sözcükler olduklarını görürüz.

aşk ve birleşme: Ar. "aşk" sözcüğü ile Türkçe "bir–" fiili "ve" bağlaç ile bir araya getirilerek bağlama grubu oluşturulmuştur.

bereket ve koruma: Ar. "baraka" sözünden kaynaklanan "bereket" sözü ile Türkçe bir sözcükten oluşan bağlama grubudur.

bereket ve mutluluk: Ar. "baraka" sözü ile mutluluk sözünün bağlaçla birleşmesi sonucu oluşmuştur.

ejderha ve anka kuşu: Far. "ejderha", Ar. "ankâ" ve Türkçe "kuş" sözcüklerinden oluşan bağlama grubudur. "ve" bağlacından sonraki bölüm belirtisiz isim tamlamasıdır.

elibelinde ve feline: Halı ve kilimlerde çok kullanılan, doğurganlığı temsil eden "elibelinde" motifi ile Yunan mitolojisine ait bir kavram olan "feline" isminedn oluşur.

elibelinde ve kuşlar: Doğurganlığın sembolü olan elibelinde motifi kuşlarla bağlanmıştır. Bağlama grubunu oluşturan sözcükler Türkçedir.

elma ve kaplumbağa: Bağlama grubunu oluşturan her iki sözcük de Türkçe'dir.

evlilik ve korunması: < ev + li + lik ve koru – n – ma + sı

gül ve sümbül buketi: Far. "gül" yine Far. "sunbul" ve F. Boukuede" sözcüklerinden oluşmuş bağlama grubunun "ve" bağlacından sonraki kısmı belirtisiz isim tamlaması biçimindedir.

lale ve karanfil: İki sözcük ile Türkçe değildir.

lale ve rumî yazısı: Bağlama grubunu bağlaçtan sonraki bölümü belirtisiz isim tamlamasıdır.

ok ve yay: Her iki sözcük de Türkçe'dir ve kültürümüzde önemli bir yere sahiptir.

sevgi ve birleşme: sevgi ve koruma.

yaşam ve bereket: T. "yaşam", Ar. "baraka" kökünden oluşan bir bağlama grubudur.

D.5. İSİM DURUM EKLERİYLE OLUŞAN KELİME GRUPLARI

D.5.1. Lokative (Bulunma) Durumu Eki ile Oluşanlar

aşk kapıda: < Ar. aşk T. kapı + da, son ek bulunma hali ekidir. Dolayısıyla bu mekik oyası modelinin ismi bulunma (lokative) grubu biçiminde oluşmuştur.

elibelinde: Birleşik yazılan bu motif isminin oluşumuna baktığımızda < el + i bel+i+n+de biçimindedir. Birleşiği oluşturan ilk sözcükteki ek iyelik eki, ikinci sözcükteki son ek ise bulunma hali ekidir.

gönlüm sende: Her iki unsur da Türkçe'dir. Sonraki "–de" eki bulunma hali eki olduğu için bulunma (lokative) grubudur.

D.5.2. Ablative (Ayrılma) Durumu Eki ile Oluşanlar

güllerin içinden: Far. "gül" sözü ile T. "iç" sözcüğünü oluşturduğu kelime grubu ayrılma hali eki "–den" ekiyle kurulduğu için ayrılma (ablative) grubudur. Ayrılma hali ekinden önceki bölüm ise belirtili isim tamlamasıdır.

D.6. İKİLEME BİÇİMİNDE OLUŞAN TERİMLER

D.6.1. Aynı Kelimenin Tekrarıyla Oluşanlar

cancana: Far. "cân" sözcüğünü tekrarlanmasıyla oluşmuş birleşik bir sözcüktür. Sondaki '-a' lokatif kalıplaşması olabilir.

çeşit çeşit: Aynı sözün tekrarlanması biçiminde oluşmuştur.

elele: Aynı sözcüğün tekralanmasıyla oluşmuştur. Sondaki '-e' lokatif kalıplaşması olabilir.

iyim iyimek: Aynı fiilin isimleştirilmesiyle oluşmuştur. İsim – fiil grubu biçimindedir. (< iy – im iy – i – mek)

kare kare: Aynı sözcüğün tekrarlanması biçiminde oluşmuştur.

kelep kelep: Aynı sözcüğün tekrarlanmasıyla oluşmuştur.

kıvrım kıvrım: Türkçe fiil kökünden kaynaklanan ikileme, aynı sözcüğün tekrarı şeklinde oluşmuştur.

köşköş: Aynı sözcüğün tekrarı ile oluşmuştur.

kur kuşak: < kur kur – şa – k biçimindedir. Aynı köten kaynaklanan ikilemedir.

kuş kuş oya: Sıfat tamlamasının tamlayan bölümü ikileme biçimindedir.

kutu kutu pense: Sıfat tamlaması biçimindeki sözcük grubunun tamlayan kısmı aynı sözcüğün tekrarlanması biçiminde oluşmuş bir ikilemedir.

pürçük pürçük: Aynı sözcüğün tekrarlanması biçiminde oluşmuş bir ikilemedir.

tel telemek: Aynı sözcükle oluşmuştur. İsim – fiil grubudur.

tentene: Aynı sözcükle kurulmuş bir ikilemedir.

D.6.2. Yakın Anlamlı Kelimelerle Oluşanlar

arış – arkağ: Birbiriyle alakalı kavramlardan oluşmuştur. Bu sözcüklerin kökeninde 'ar-: dokumak' fiili vardır.

çayır çimen: Birbiriyle ilgili kavramların bir arada kulanılması biçiminde oluşmuştur.

hoş sefa: Far. "hoş" ve Ar. "sefâ" sözleriyle kurulmuş bir ikilemedir. Yakın anlamlı sözcüklerle oluşmuştur.

salkım saçak: Yakın anlamlı sözcüklerle kurulmuştur.

sarmaş dolaş: Yakın anlamlı sözcüklerle kurulmuştur.

D.6.3. Zıt Anlamlı Kelimelerle Oluşanlar

bir alt – bir üst: "Bir" sözcüğünün tekrarı ve zıt kavramların kulanılmasıyla oluşmuştur.

ying – yang: Çin felsefesinden kaynaklanan bu motif ismidir. Birbirine zıt olan iki kavramı ifade eder. Zıt anlamlı sözcüklerle kurulmuş bir ikilemedir. Bu motifin anlamı, her iyiliğin içinde bir kötülük, her kötülüğün içinde de bir parça iyilik vardır. Tabiattaki zıtlıkları da sembolize eder.

D.6.4. Anlamlı Kelimelerle Oluşanlar

analı – kızlı: Birbiriyle alakalı kavramlardan oluşan bir ikilemedir.

dallı kuşlu: Birbiriyle ilgili iki kavramın bir araya getirilmesiyle oluşmuştur.

gelin-damat: Birbirini tamamlayan bu sözcükler anlamlı sözlerin bir araya gelmesiyle bu ikilemeyi oluşturmuştur.

gelin-kaynana: Sosyal hayatta birbirinin zıddı gibi düşünülen bu isimler, anlamlı iki sözcükten oluşmuş bir ikilemedir.

güz bezek: Biri sonbahar, bir diğeri süslemek anlamında, anlamlı iki sözcükten oluşmuştur.

kaş – göz: Birbirini tamamlayan sözcüklerle oluşmuştur.

sen – ben: I. tekil kişi ve II. tekil kişi zamirleri ile oluşmuş bir ikilemedir.

talku- yışığ: DLT'ten derlediğimiz bu ikileme de anlamlı iki sözcükle kurulmuştur. DLT'te bu biçimde yazılan ikileme 'bükülmüş ip' anlamına gelmektedir.

D.6.5. Anlamsız Kelimelerle Oluşanlar

kaw kuw: Dikişin büzülmesi, çekilmesi, elbisenin dikilirken kırışıp büzülmesi anlamındaki ikileme aynı sözcüğün ünlüsünü değiştirmek biçiminde oluşmuştur.

zig zag: Anlamsız iki sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşmuş bir ikilemedir.

D.7. CÜMLE NİTELİĞİ TAŞIYAN TERİMLER

Bu bölümde on iki terim tespit ettik. Bunlara baktığımızda bir kısmı doğaya ait durumları yansıtırken (bülbül dala kondu, yılan güle dolandı gibi) bir kısmı kadınların sosyal hayatta karşı karşıya geldikleri olumlu-olumsuz durumları yansıtmaktadır. Örneğin, 'hanım beye kol attı' isimli motif eşler arasındaki dayanışmayı anlatırken, 'yar yara küstü' olası gerginlikleri anlatma ihtiyacı neticesinde ortaya çıkmış bir motif ismidir. Bunlar arasında binlerce yıllık mücadeleleri anlatanlar (gelin-kaynana vs.) olduğu gibi, popüler kültür etkisi ile oluşmuş olanlar da vardır (şallasana şallasana beni, sandalyem çiçek açtı) .

bir yana küstü: Pulların oyanın bir tarafına dizilmesiyle oluşan tığ oyası modelidir. Bir yargı bildirdiği için cümle niteliği taşır.

bülbül dala kondu: Bir iğne oyası modelidir. "kon–" fiili görülen geçmiş zamanın 3. tekil şahsıyla çekimlenmiş ve kendinden önceki söz grubu ile bir yargı ifade etmiştir.

deliveli üstüstüne: Yüklemi isim olan ve söylenmeyen bir bildirme eki (–dır) ile yargı ifade eden bir söz öbeğidir. Bir çeşit kilim motifini karşılar.

elti eltiye karşı: Bir isim cümlesidir. Söz öbeğine yargı değeri katan bildirme eki söylenmemiştir.

elti eltiye küstü: Bir çeşit dantel modeline isim olan söz öbeği, görülen geçmiş zaman ifadesi bildiren bir yargıdır.

hanım beye kol attı: Bir çeşit mekik oyası modelidir. Cümle niteliği taşır.

hanım dilendi bey beğendi: Artık iplerden yapılan tığ örgüsü modeli ismidir. Bir yargı bildirdiği için cümledir.

kaynana geline küstü: Örgü modelidir. Yargı bildirdiği için cümle niteliği taşır.

sandalyem çiçek açtı: Örgü modelidir. Cümle niteliğindedir.

şallasana şalasana beni: Devrik (kuralsız) biçimde kurulmuş bir cümledir. İstek ifade eder.

yar yara küstü (yaryara küsdü): Yargı belirttiği için cümle niteliğindedir. Derleme Sözlüğü'nden taranan bu motif ismi orada bitişik yazılmıştır.

yılan güle dolandı: Bir çeşit dantel modelidir. Yargı ifade etiği için cümledir.

III. BÖLÜM

SONUÇ

Çalışmamızın girişinde kadın el işlerinin, kolaylıkla bir çerçeve içine alınamayacak genişlik ve zenginlikte bir alan olduğunu belirtmiştik. Ancak çalışmamızda bir sınırlandırmaya ihtiyaç duyduğumuz için, çerçeveyi halılar, kilimler, dokuma örgü, dantel vb. gibi kadınların geçmişten bugüne sıklıkla yaptığı işlerle belirledik. Bu el sanatlarını tercik etmemizin bir nedeni de Türk kadınının geçmişten günümüze bu uğraşları sürdürüyor olmasıdır.

Çalışmamızın birinci bölümünde yer alan "sözlük" kısmında 2111 (iki bin yüz on bir) terim tespit edilmiştir. Derleme ve tarama yöntemleri neticesinde tespit ettiğimiz bu terimler, söz konusu el sanatlarında kullanılan ürün, motif, araç – gereç, yöntem – teknik ve bazı renk isimlerini kapsamakatadır. Bu terimlere bakıldığında, söz konusu el sanatlarının kullanım alanlarının geçmişten günümüze değişmesi nispetinde isimlerin ya da terimlerin de değişiklik arz ettiğini görüyoruz. Örneğin, halı, kilim, dokuma gibi geleneksel el sanatlarına ait terimlerin zamanla değişmeden geldiğini, özellikle halı ve kilimlerdeki motiflerin isimlerinin çoğunlukla aynı olduğunu görüyoruz. Bunlardan örnek verecek olursak; elibelinde (doğurganlığı sembolize eder), koçboynuzu (erkeğin doğurganlığını sembolize eder), hayat ağacı (uzun ve bereketli bir hayatı simgeler), göz (nazara ve kötülüklere karşı korunmayı), deve / develer (göçebe yaşam tarzını simgeler), sandık (mutlu bir yuva temennisi ve evlenmeyi sembolize eder), küpe (evlenme temennisini anlatır.) en yaygın motif isimleridir.

Halı, kilim ve dokuma konusunda zengin bir terminoloji olmasına karşın bu el sanatlarının günümüzde yaygınlığını yitirmesi – özellikle el dokuması – bu alanlardaki terimlerin bazılarının unutulmasına neden olmuştur. Özellikle el dokumacılığı unutulmaya yüz tutmuş bir el sanatımızdır. El dokuma sanatına ilişkin terimlerin büyük bir çoğunluğunu Derleme Sözlüğü'nden tespit etmemiz bunun ispatıdır. Halı ve kilim eski amacından uzaklaşıp daha ziyade el sanatı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu

durum söz konusu el sanatlarıyla ilgili terminolojiyi etkilemekle birlikte, durum el dokuma sanatındaki kadar vahim değildir.

Çalışmamızın başında da söylediğimiz gibi el sanatı olan ürünler kültürün maddî ögeleridir. Değişen dünyayla birlikte toplumumuzda el sanatlarına yaklaşım da farklılaşmıştır. Önceden evlenecek genç kızların çehizlerinde bulunan bu ürünler belli ihtiyaçları karşılamak üzere tasarlanıyordu. Geleneksellik arz ettiği için de belli terimler etrafında gelişiyordu. Günümüzde ise değişen pek çok şey gibi el sanatlarındaki terimler de popüler kültürden nasibini almıştır. Sözlüğümüzde yer alan Beşiktaş kupası, Galatasaray, Fenerbahçe oyası, Zeki Müren kirpiği, Türkan Şoray göbeği, mersedes tekeri, sallasana sallasana beni, Çiller çorabı, Ecevit oyası...” gibi motif isimleri bunun güzel örnekleridir. Geçmişten günümüze kadın el işlerindeki terimlerin bu değişimi ve zenginliği Türk kadınının el emeği göz nuru olan ürünlere isim verirken yaşadığı coğrafi koşullar, sosyal ve kültürel çevreden etkilendiğinin bir göstergesidir. İsimlendirme konusunda etkili olan sadece coğrafya, sosyal çevre, kültür de değildir. Türk kadınının cefakârlığını ve fedakârlığını en güzel yansıtan terim, “hanım dilendi bey beğendi” olarak isimlendirilen el işi ürünüdür. Bu ismi almasının nedeni artık kumaş parçalarından oluşan bir el işi olmasıdır. Tespit ettiğimiz terimler, Türk kadınının sosyal hayatta karşılaştığı sorunları da bu el işlerine aksettirdiğini gösteriyor. Cümle düzeyinde oluşan şu terimler bu bağlamda ilgi çekicidir; “yar yara küsdü, elti eltiye karşı, kaynana geline küstü vb.”

Tespit ettiğimiz terimlere bakıldığında Türk kadınının gözlem gücünü de ustalıkla bu ürünlere yansıttığını görüyoruz. Özellikle doğaya ait unsurların bu terminolojideki yeri benzetmeler ve deyim aktarmalarında kendini gösteriyor. Adını çiçeklerden, böceklerden alan terimlerin sayıca fazlalığı, bunun delilidir. Doğaya ait unsurların yanı sıra sosyal hayatın parçası olan araç – gereçler de bu isimlendirmeden nasibini alıyor. Bunlardan bazıları; tarak, dirgen, yaba, kilit, ok, kapan, terazi, şamdan, kazan kulpu gibi terimlerdir.

Sayıları az olmakla birlikte yabancı inanç ve felsefelerden kaynaklanan ying – yang, feline, ejderha gibi terimler tarih sahnesinde etkileşimde bulunduğumuz, toplumlardan izler taşımaktadır. Dilin canlı bir varlık olduğunu ispatlayan bu terimlerin yanı sıra ana tanrıça, haç gibi terimler, değişik inanç sistemlerine karşı hoşgörülü tutumumuzu

yansıtmaktadır. Bunlarla birlikte geleneksel nitelik taşıyan halı ve kilimlerde kullanılan motiflerde İslam inancını yansıtan terimler (Kâbe, cenet, bereket vb.) de mevcuttur.

Terimlerin söz varlığı olarak oluşumuna baktığımızda basit yapıdaki terimlerin türetmelere oranla sayıca daha az olduğunu, türetmelerde çoklukla Türkçe sözcük köklerinden, yararlanıldığını tespit ettik. Bunun yanı sıra İslam kültürü etkisi neticesinde çok sayıda Arapça ve Farsça sözcüğün tercih edildiğini gördük. Türetmelerde, Arapça, Farsça sözcüklere getirilen Türkçe eklerle yeni terimler türetildiğini, Rumca, Latince, Sanskritçe, Fransızca, Çince, Ermenice, İtalyanca vb. sözcüklerden de yararlanıldığını gördük.

Birleştirme yoluyla oluşturulan terimlerde sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlamalarının daha çok kullanıldığını tespit ettik. Birden çok sözcükle kurulan terimlerde de isim tamlamalarının özellikle belirtisiz isim tamlamalarının ağırlıklı olarak tercih edildiğini, bağlama grubu biçiminde olan sözcük öbeklerininse ağırlıklı olarak birbirini tamamlayan kavramlardan seçildiğini, ikilemelerin ve cümle düzeyindeki kuruluşların ise sayıca az olduğunu belirledik.

Sonuç olarak, belli bir çerçevede temin ettiğimiz iki binden fazla terim Türk kadınının isimlendirme ve terim üretmedeki eğilimini yansıtmaktadır. Çalışmamızı el sanatları ile ilgili diğer çalışmalardan farklı kılan özellik terim zenginliğini yansıtması ve Türk kadınının, Türk kültür ve dilini zenginleştirmek bakımından üstlendiği görevin ortaya koymasıdır.

“Türk dili dillerin en zenginlerindendir, yeter ki şuurla işlensin.”

Kemal Atatürk

KAYNAKLAR

AKSAN, Doğan, *Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçe'nin Anlambilimi)*, Engin Yayınevi, Ankara 1999.

Anatolion Kilims, I – II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2005.

ARAT, R. Rahmeti, *Atabetü'l – Hakayık*, TDK Yay., Ankara 1992.

_____, *Kutadgu Bilig III – İndeks*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul 1979.

ASLANAPA, Oktay, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987.

ATALAY, Besim, *Dîvânü Lügat – it – Türk Dizini – Endeks*, TDK Yay., Ankara 1986.

ATEŞ, Mehmet, *Mitolojiler, Semboller ve Halılar (Koçboynuzu – Elibelinde)*, Yeni Alaş Matbaacılık, İstanbul 1996.

BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara 1998.

BARIŞTA, H. Örcün, *Türk El Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1998.

_____ , *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk El İşleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1999.

BURAN, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK Yay., Ankara 1996.

ÇORUHLU, Yaşar, *Türk Mitolojisinin ABC'si*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.

Derleme Sözlüğü, I – XI. Ciltler, TDK Yay., Ankara 1993.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitapevi Yay., (14. Baskı), Ankara 1997.

EREN, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999.

ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul 1993 (21. Baskı).

GABAİN, A. Von (Çev. Mehmet Akalın), *Eski Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara 1995.

GENCAN, T. Necat, *Dilbilgisi*, TDK Yay., Ankara 1979.

GÜLENSOY, Tuncer, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1989.

GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay., Ankara 1997.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

KAPLAN, Mehmet, *Kültür ve Dil*, Dergah Yay., İstanbul 1993.

KESKİNER, Cahide, *Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler – Hataî* –, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2000.

KIRZIOĞLU, Neriman, "XVI – XVII. yüzyıl Saray Kilimlerinin Bardız, Karabağ, Moldovya, Komrat ve Bulgaristan'da Devam Edegelen Benzerleri", *V. Milletlerarası Türk halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri*, Ankara 1997.

KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay. Ankara 1994.

_____, *Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2003.

_____, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar (1 – 2)*, TDK Yay., Ankara 1995.

_____, *Türkçede Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, TDK Yay., Ankara 2000.

NİŞANYAN, Sevan, *Sözlerin Soyağacı : Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Adam Yay., 2009 (3. Basım)

ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991.

_____, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, I – IX C., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.

ÖLÇER, Nazan, *Kilimler*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998.

ÖZAY, Sühendan, "Halk Dokumacılığından Dokuma Sanatı", *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri*, Ankara 1997.

ÖZDEMİR, Emin, *Terim Hazırlama Kılavuzu*, TDK Yay., Ankara 1973.

ÖZKAN, Mustafa, *Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001.

PAÇACIOĞLU, Burhan, *Orta Türkçe (Karahanlı, Harezm, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesi)*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 1996.

_____, *VIII – XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2006.

Türk El Dokuması Halılar, Katalog 1 – 2 – 3 – 4 – 5, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2005.

Türk Oyaları Kataloğu 1 – 2, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara 2005.

Türkçe Sözlük 1 – 2, TDK Yay., Ankara 1988.

Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara 2005.

TIETZSE, Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt 1 (A – E), Simurg Yay., İstanbul 2002.

Yazım Kılavuzu, TDK Yay., Ankara 2005.

Yeni Tarama Sözlüğü (Haz. Cem Dilçin), TDK Yay., Ankara 1983.

ZÜLFİKAR, Hamza, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yay., Ankara 1991.

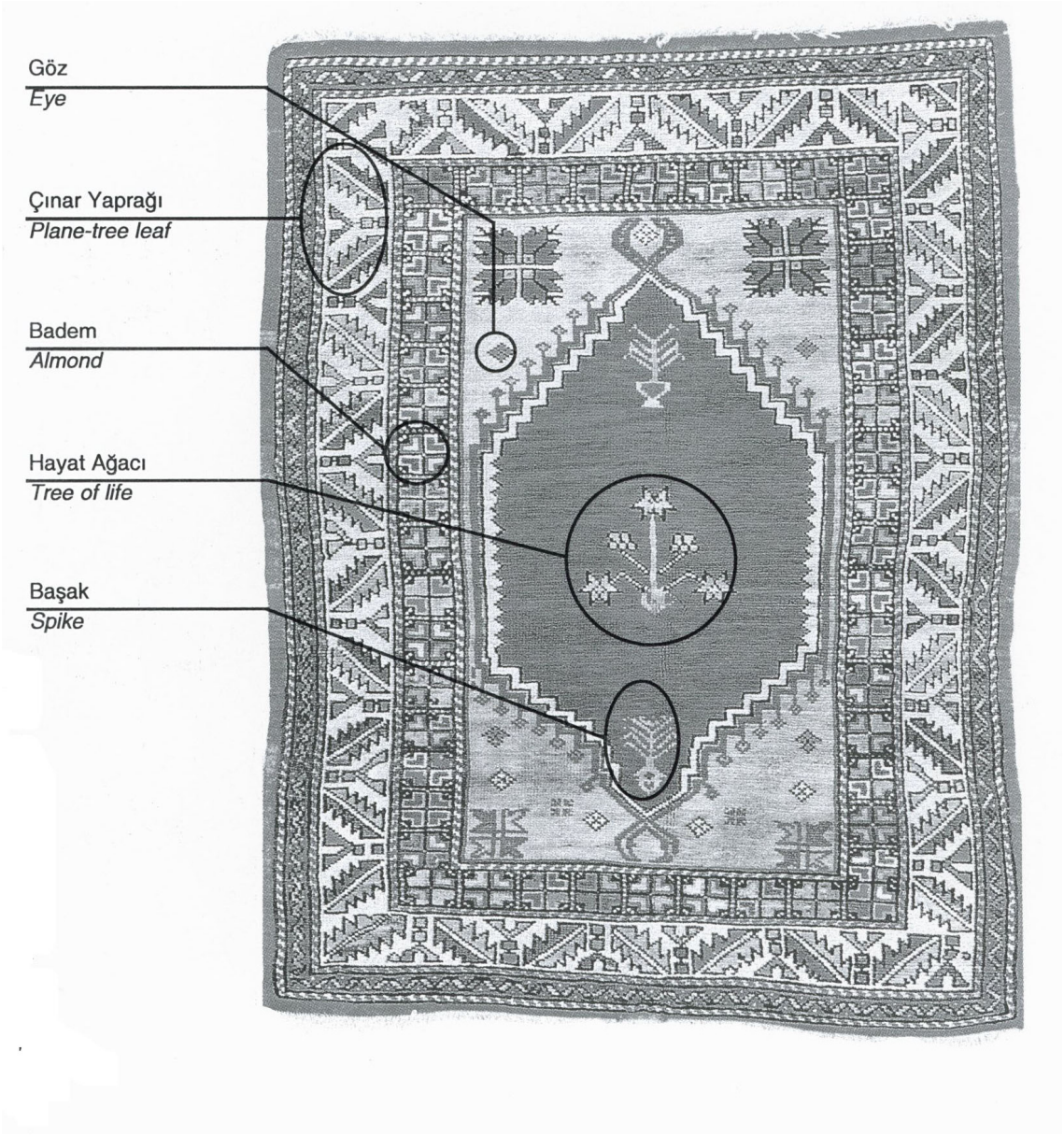
E K L E R

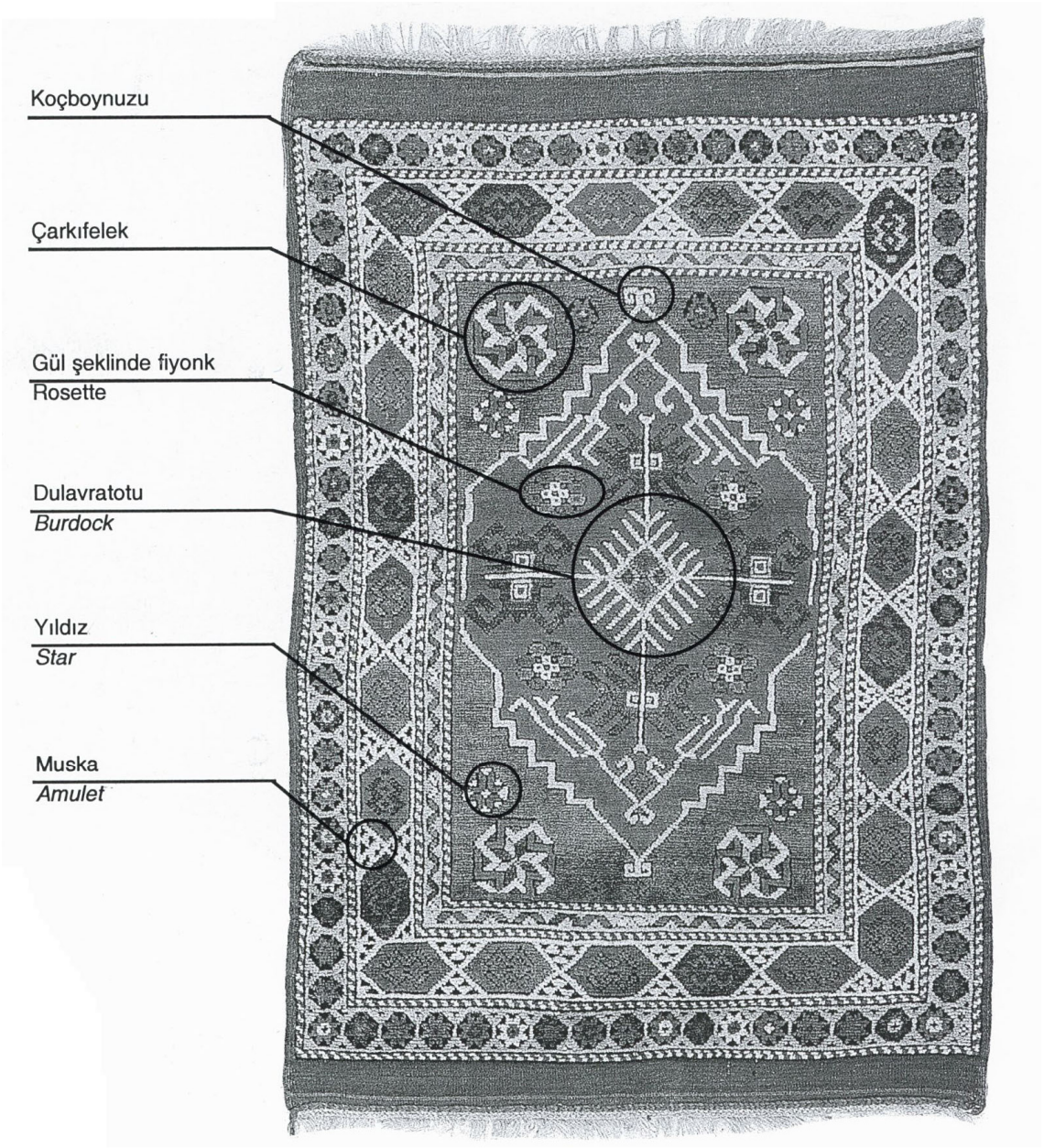
EK 1: KİLİMLERDE KULLANILAN MOTİFLERDEN ÖRNEKLER

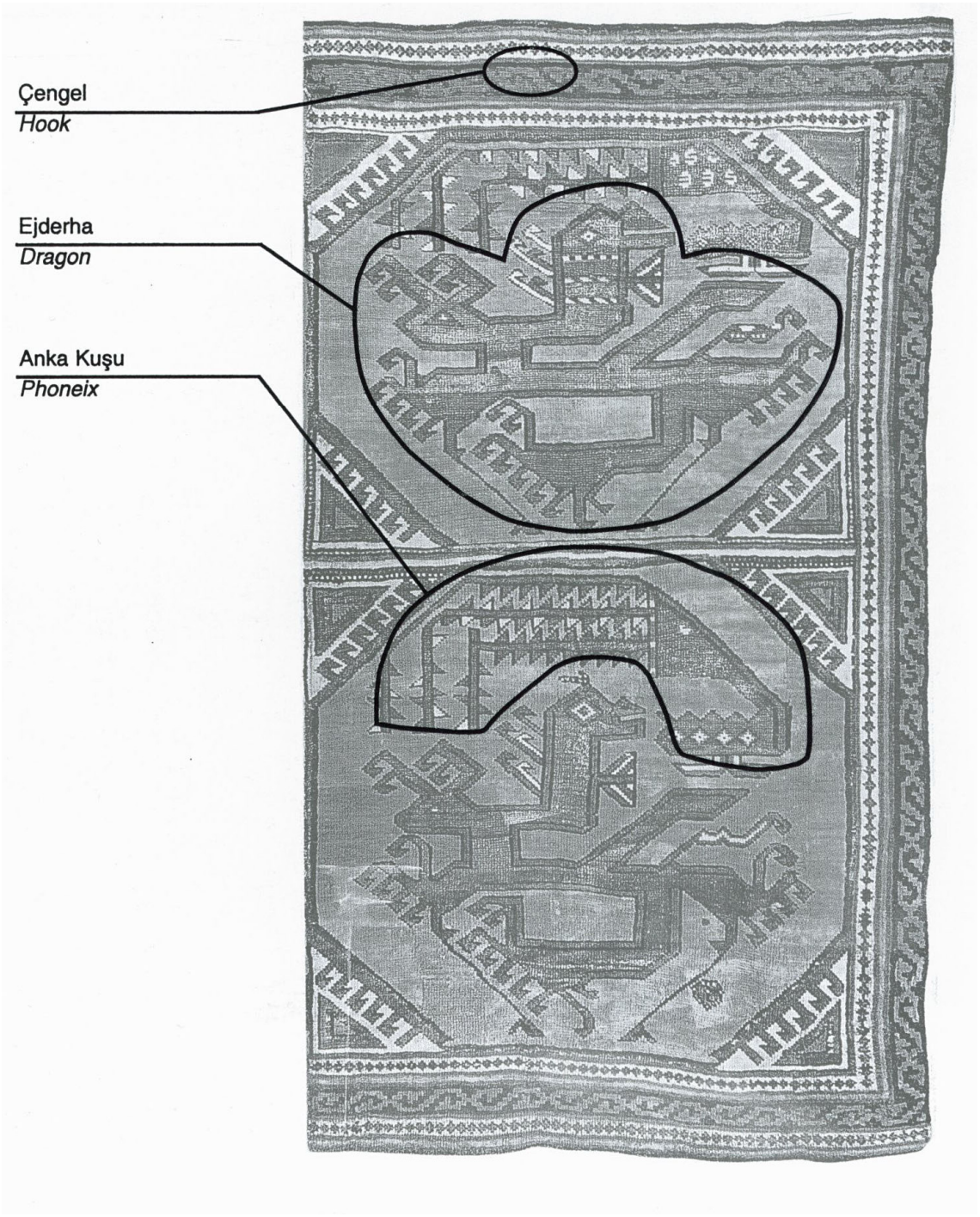

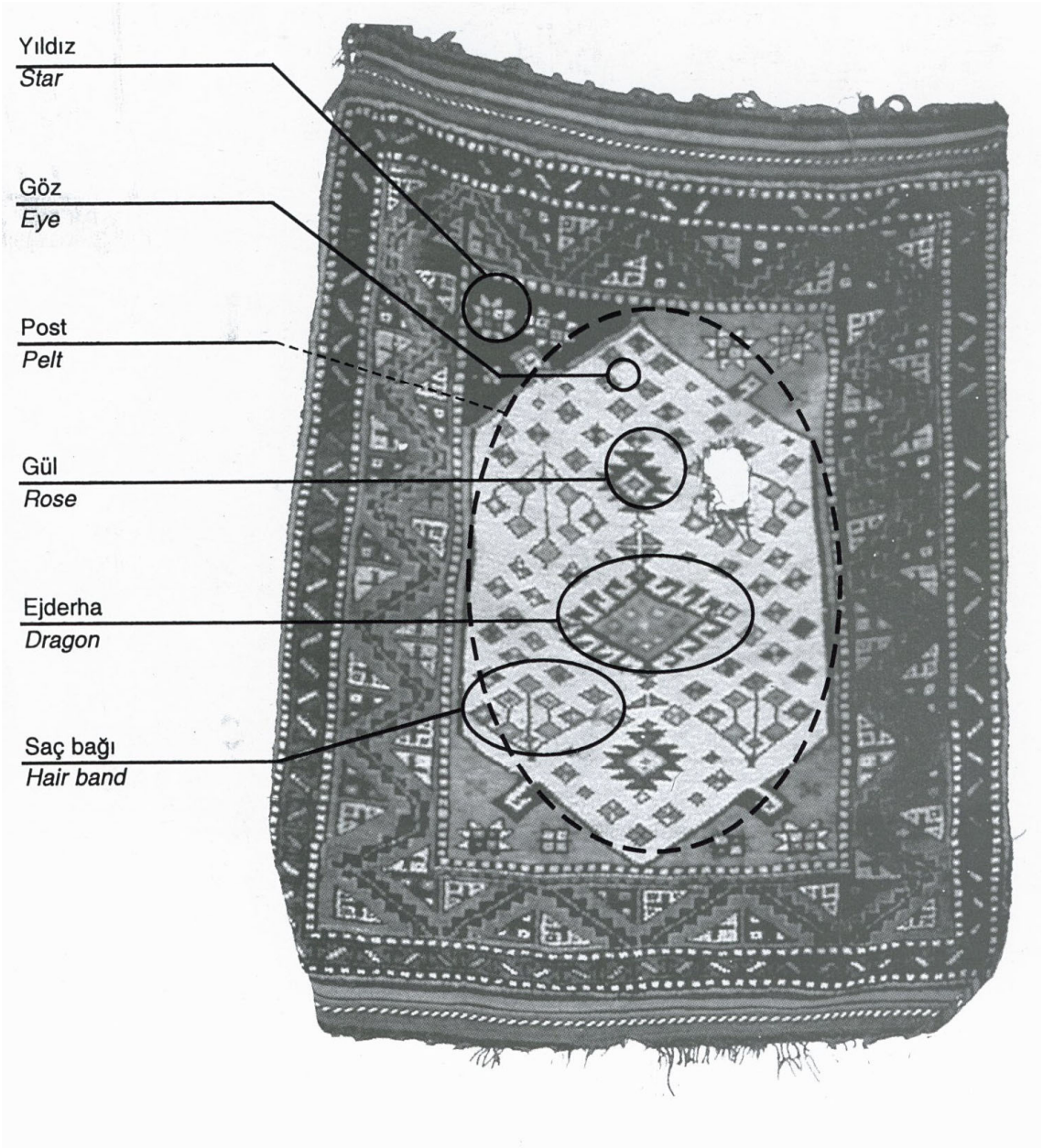

1. Türkmen gülü/Göl
Turkoman rose/Pond
2. Bukağı - Fetter
3. Koçboynuzu - Ram's horn
4. Göz - Eye
5. Kurtağzı - Wolf's mouth
6. Muska - Amulet
1. Canavar izi/Ejderha/Bereketi koruma
Monster's track/Dragon/
Protection of fertility
2. Ejderha/"Feline" - Dragon/"Feline"
3. Elibelinde - Hands on hips
4. Kurtağzı / Wolf's mouth
5. Elibelinde - Hands on hips
6. Bereket/Doğum - Fertility/Birth
1. Canavar izi/Ejderha/Yaşam ve bereket
Monster's track/Dragon/Life and fertility
2. Akrep - Scorpion
3. Bereket/Elibelinde/Koçboynuzu
Fertility/Hands on hips/Ram's horn
4. Türkmen gülü/Pıtrak
Turkoman rose/Burdock
5. Kurtağzı - Wolf's mouth
6. Kuş/Yaprak - Bird/Leaf
1. Türkmen gülü/Göl
Turkoman rose/Pond
2. Canavar ayağı/Kurbağa
Monster's feet/Frog
3. Göz - Eye
4. Kurtağzı - Wolf's mouth
5. Kurtağzı - Wolf's mouth
6. Pıtrak/Gelinağlatan
Burdock/Weaver's thorn in the flesh

EK -2: HALILARDA KULLANILAN MOTİFLERLERDEN ÖRNEKLER

Koçboynuzu
Çarkıfelek
Gül şeklinde fiyonk
Rosette
Dulavratotu
Burdock
Yıldız
Star
Muska
Amulet

Çengel
Hook
Ejderha
Dragon
Anka Kuşu
Phoneix

Yıldız
Star
Göz
Eye
Post
Pelt
Gül
Rose
Ejderha
Dragon
Saç bağı
Hair band

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Kayseri'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini, Kayseri'de tamamladı. 1997 yılında Erciyes Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı. 2001 yılında lisans eğitimini tamamlayarak mezun oldu. 2006 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Eski Türk Dili Bilim dalında lisans üstü eğitime başladı. Evli ve bir çocuk annesidir. Halen Kayseri ili, Melikgazi ilçesine bağlı Melikgazi İmam – Hatip Lisesi ve Anadolu İmam – Hatip Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Adres: Melikgazi Mah.

Kızılırmak Cad.

Nergis Apt. 117 / 2

Melikgazi / KAYSERİ

Tel: 0505 394 90 22